मेरो भिमाद

स्थानीय पाठ्यक्रम

आधारभूत तह (कक्षा १-५) २०७८

तथा

(कक्षा ६-८) २०८२

भिमाद नगरपालिका तनहुँ
गण्डकी प्रदेश, नेपाल

मेरो भिमाद

स्थानीय पाठ्यक्रम

आधारभूत तह (कक्षा १-५) २०७८

तथा

(कक्षा ६-८) २०८२

भिमाद नगरपालिका तनहुँ

गण्डकी प्रदेश, नेपाल

प्रकाशक
भिमाद नगरपालिका
गण्डकी प्रदेश, नेपाल

मेरो भिमाद स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-५), २०७८

संरक्षक : श्री मेखबहादुर थापा (नगर प्रमुख)
सल्लाहकार : श्री शारदा खनाल (नगर उपप्रमुख)
श्री थमनसिंह थापा (प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत)
निर्माण कार्यदल : संयोजक श्री पदमराज आचार्य (उपसचिव)
सदस्य श्री खिमकान्त पराजुली
सदस्य श्री नारायणकैलास सिग्देल
सदस्य श्री केशवराज वाग्ले
सदस्य श्री विश्वराज गैह्रे
सदस्य श्री सुरज लम्साल
सदस्य श्री नारायण पौडेल
सदस्य श्री रामजी सिग्देल
सदस्य सचिव श्री टेकावती ढकाल

मेरो भिमाद स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा ६-८), २०८२

संरक्षक : श्री दधिराज सुवेदी (नगर प्रमुख)
सल्लाहकार : श्री शारदा खनाल (नगर उपप्रमुख)
श्री शोभाखर पोखरेल (प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत)
निर्माण कार्यदल : संयोजक श्री सन्दिप पौडेल (उपसचिव)
सदस्य श्री सुरज लम्साल
सदस्य श्री शारदा भण्डारी
सदस्य श्री सुनिता ढकाल
सदस्य सचिव श्री केशवराज वाग्ले

©सर्वाधिकारः भिमाद नगपालिका

प्रथम संस्करण : वि.सं. २०७८
दोस्रो संस्करण : वि. सं. २०८२
मुद्रण :

शैक्षिक प्रयोजन एवम् निःशुल्क वितरणका लागि बाहेक प्रकाशकको लिखित अनुमतिविना व्यापारिक उद्देश्यले यस सामग्रीको पूर्ण वा आंशिक रूपमा हुबहु तथा स्वरूप परिवर्तन गरेर छाप्न पाइने छैन ।

प्रकाशकीय

समयको माग तथा परिवर्तित नीतिलाई अवलम्बन गरी भिमाद नगरपालिकाद्वारा आफ्नो नगरपालिकाका विद्यालयहरूको सहभागितामा मेरो भिमाद स्थानीय पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ । स्थानीय ज्ञान, सिप र प्रविधिमा आधारित विषयवस्तुको चयन गरी नगरपालिकाका सम्पूर्ण विद्यालयहरूमा लागू गर्ने अभिप्रायले यो पाठ्यक्रम विकास गरिएको हो । भिमाद नगरपालिकाको पहिचान, भूगोल, पेसा, व्यवसाय, मूल्य, मान्यता, कला र संस्कृतिको पहिचान गरी तिनको संरक्षण र संवर्धन गर्ने कार्यलाई यसले सहयोग गर्ने अपेक्षा राखिएको छ । यो पाठ्यक्रमले भिमाद नगरपालिकाका विद्यालयहरूमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई भिमाद नगरपालिकाको परिचय, भौगोलिक स्वरूप, सामाजिक विविधता तथा सम्पदा, पर्यटन, पेसा व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप, जीवनोपयोगी सिप, खेलकुद तथा शारीरिक सुस्वास्थ्य, सूचना तथा सञ्चार प्रविधि, स्थानीय परम्परागत तथा आधुनिक प्रविधि, प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन लगायतका विषयवस्तुहरूको अध्ययन तथा खोजी गर्न सहयोग पुग्ने विश्वास राखिएको छ ।

नेपालको संविधानको व्यवस्था तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को व्यवस्थानुकूल विद्यालय तहको शिक्षा स्थानीय तहको अधिकारक्षेत्रभित्र पर्दछ । सोही अनुरूप कार्यान्वयन भएको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ को कार्यान्वयनका लागि भिमाद नगरपालिकाले आ.व. २०७८/०७९ मा आधारभूत तह (कक्षा १-५) को मेरो भिमाद स्थानीय पाठ्यक्रम स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएकोमा आ. व. २०८२/०८३ को नगर विकास योजनामा समावेश गरी आधारभूत तह (कक्षा ६-८) को पाठ्यक्रम विकासलाई प्राथमिकतामा राखेको हो । सोही कार्यक्रमको कार्यान्वयनको रूपमा यो पाठ्यक्रम तयार पारिएको हो । यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयनपश्चात् कक्षा १ देखि ८ सम्म अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूले भिमाद नगरपालिकाको भूगोल, विविधता, संस्कृति, पर्यटन, वातावरण लगायतका पक्षहरूको जानकारी लिई अन्य स्थानीय तह तथा छिमेकी जिल्लाहरूको आधारभूत ज्ञान हासिल गर्न सक्षम हुने छन् । आफ्नो मातृभूमिको बारेमा जानकारी लिई त्यसको विकास गर्ने भावना जगाउन यो पाठ्यक्रम सहयोगी हुने अपेक्षा राखिएको छ ।

मुलुकको सङ्घीय संरचनाअनुकूल शासकीय स्वरूप र विविधतालाई सम्बोधन गर्ने गरी परिमार्जन भएको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ को कार्यान्वयनको रूपमा आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) को पाठ्यघण्टा ५ तथा वार्षिक कार्यघण्टा १६० तथा आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-८) को पाठ्यघण्टा ४ तथा वार्षिक कार्यघण्टा १२८ लाई पूर्णता दिन यो पाठ्यक्रम उपयोगी हुने छ । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपले तोकेको ढाँचामा स्थानीय पाठ्यक्रम

विकास तथा कार्यान्वयन मार्गदर्शन, २०७६ तथा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रद्वारा प्रकाशित पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास तथा वितरण निर्देशिका, २०७९ को मान्यतालाई अनुसरण गरी यो पाठ्यक्रम विकास गरिएको छ । यसको आवश्यकतानुसार परिमार्जन तथा सिकाइ उपलब्धिको मापन गर्ने कार्य पनि नगरपालिकास्तरमा हुने छ । पाठ्यक्रमलाई सकेसम्म नगरपालिकाको आवश्यकतामा आधारित, बालकेन्द्रित र सबैको सहभागिता सुनिश्चित हुने गरी विकास गर्ने प्रयत्न गरिएको छ ।

पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जन निरन्तर चलिरहने प्रक्रिया हो । भिमाद नगरपालिकाको नीति तथा कार्यक्रमको मर्मअनुरूप विकास गरिएको यो पाठ्यक्रम तत्कालको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न सक्षम हुने अपेक्षा गरिएको छ । यद्यपि स्थानीय रूपमा विकास गरिएको यो पाठ्यक्रम भिमाद नगरपालिकाको पहलमा पहिलो पटक तयार भएको हुँदा पुनः सुधार तथा परिमार्जनको आवश्यकता रहन सक्छ । समयसापेक्ष माग र आवश्यकताको सम्बोधन हुने गरी यससँग सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको सुझावका आधारमा संशोधन र परिवर्तन अवश्य हुँदै जाने छ । यो पाठ्यक्रम निर्माणको क्रममा सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, शिक्षाप्रेमी, समाजसेवी, अभिभावक, शिक्षक, विद्यार्थीलगायत सम्पूर्णमा हार्दिक आभार प्रकट गर्दछौँ ।

भिमाद नगरपालिका
शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा
भिमाद, तनहुँ

विषय सूची

सि.नं.	विषयवस्तु	पृष्ठ सङ्ख्या
१	परिचय	१
२	स्थानीय पाठ्यक्रमको औचित्य	३
३	विद्यालय शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्य	४
४	आधारभूत शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना	५
	४.१ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना	५
	४.२ आधारभूत तह (कक्षा १-३) को पाठ्यक्रम संरचना	५
	४.३ आधारभूत तह (कक्षा ४-५) को पाठ्यक्रम संरचना	६
	४.४ आधारभूत तह (कक्षा ६-८) को पाठ्यक्रम संरचना	७
५	आधारभूत शिक्षाका सक्षमता	७
	५.१ आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-८) का तहगत सक्षमता	७
	५.२ आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) का तहगत सक्षमता	७
	५.३ आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-५) का तहगत सक्षमता	८
	५.४ आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) का तहगत सक्षमता	८
६	आधारभूत तह (कक्षा १-५) तथा (कक्षा ६-८) को स्थानीय पाठ्यक्रम	९
६.१	परिचय	९
६.२	पाठ्यक्रमको विषय क्षेत्र	१०
६.३	तहगत सक्षमता	१०
६.४	कक्षागत सिकाइ उपलब्धि	११
६.५	विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम	२६
६.६	कक्षागत विषय विस्तृतीकरण	३८
६.७	विषयक्षेत्रअनुसार अनुमानित कार्यघण्टा	१३४
६.८	शिक्षण सिकाइ योजना निर्माण	१३५
६.९	सिकाइ सहजीकरणका विधि तथा प्रक्रिया	१३६
६.१०	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाका मार्गदर्शन	१३७
६.११	सिकाइ सहजीकरण योजना बनाउँदा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू	१३९
६.१२	सिकाइ मूल्याङ्कन	१३९
	६.१२.१ सिकाइका लागि मूल्याङ्कन	१४०
	६.१२.२ मूल्याङ्कनका विधि तथा प्रक्रिया	१४१
	६.१२.३ मूल्याङ्कनका तरिका र साधन	१४२
	६.१२.४ अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि मूल्याङ्कनका तरिका तथा साधनको प्रयोग	१४४
	६.१२.५ सिकाइका लागि माध्यम भाषाको छनोट	१४५
६.१३	पाठ्यक्रम कार्यान्वयन योजना	१४७
६.१४	समय निर्धारण	१४८
६.१५	पाठ्यक्रम मूल्याङ्कन र सुधार	१४८

१. परिचय

पाठ्यक्रमको विकास ज्ञान तथा प्रविधिको विकास र विस्तार, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सन्दर्भहरू, समसामयिक समाजका आवश्यकता, स्थानीय परिवेश तथा व्यक्तिको आवश्यकतासमेतको सापेक्षतामा गरिन्छ । पाठ्यक्रम विकासमा भौगोलिक, ऐतिहासिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, धार्मिक, आर्थिक आदि पक्षले समेत प्रभाव पारेको हुन्छ । पाठ्यक्रममा विषय तथा विषयवस्तुको छनोट गर्दा विशेष गरेर अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा व्यापकता पाएका विषय र राष्ट्रिय आवश्यकताका विषयलाई मुख्य विषयको रूपमा लिइएको हुन्छ । राष्ट्रिय आवश्यकतालाई सान्दर्भिक रूपमा समावेश गर्न देशभित्रका फरक-फरक स्थानका फरक-फरक विशिष्टता तथा आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्नुपदर्छ । यसका लागि राष्ट्रियस्तरमा निर्माण हुने पाठ्यक्रम मात्र पर्याप्त हुन नसक्ने भएकाले स्थानीय विषयको रूपमा पाठ्यक्रम ढाँचाभित्र निश्चित स्थान दिइएको हुन्छ ।

नेपालको भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक र धार्मिक विविधताले गर्दा केन्द्र तहबाट निर्माण गरिने पाठ्यक्रमले समग्र राष्ट्रको प्रतिनिधित्व गर्न नसक्ने अवस्था सिर्जना हुन्छ। देश विकासका विभिन्न पक्षमा सबै नागरिकको स्वामित्व र सहभागिता आवश्यक हुन्छ। शिक्षा क्षेत्रको सन्तुलित र समुचित विकासका लागि स्थानीय रुचि र आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न स्थानीय सरोकारवालाको प्रत्यक्ष सहभागिता आवश्यक हुन्छ । सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको मर्मअनुसार स्थानीय आवश्यकतालाई समेट्नका लागि स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास र कार्यान्वयन आवश्यक छ ।यसका लागि स्थानीय सरोकारवालालाई संलग्न गराई सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियामा स्थानीय स्रोत र विज्ञतालाई उपयोग गर्नुपर्दछ।

प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम, २०६२ अनुसार “स्थानीय सरोकारवालाको सहभागितामा स्थानीय आवश्यकताअनुसार विषयवस्तु समावेश गरी निर्माण र कार्यान्वयन हुने पाठ्यक्रम नै स्थानीय पाठ्यक्रम हो ।” त्यसै गरी प्राथमिक तहको पाठ्यक्रम निर्माण निर्देशिकाले स्थानीय पाठ्यक्रमले स्थानीय आवश्यकता, विषय क्षेत्र, विषयवस्तु, शैक्षणिक व्यवस्था, सामग्रीको निर्माण गरी स्थानीय परिवेशको शिक्षा दिने कुरालाई स्थानीय पाठ्यक्रमको सैद्धान्तिक अवधारणाका रूपमा स्वीकारेको देखिन्छ ।

स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनसम्बन्धी स्रोत सामग्री, २०६८ अनुसार “स्थानीय सरोकारवालाको आवश्यकता, चाहना र उनीहरूकै सहभागितामा स्थानीय विषयवस्तुलाई समावेश गरी निर्माण र कार्यान्वयन हुने पाठ्यक्रम नै स्थानीय पाठ्यक्रम हो । स्थानीय ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई समेटी तयार पारिएको पाठ्यक्रमलाई नै स्थानीय पाठ्यक्रमको रूपमा लिन सकिन्छ, जसले स्थानीयतालाई जोड दिन्छ ।” उल्लिखित परिभाषालाई हेर्दा स्थानीय पाठ्यक्रम भन्नाले स्थानीय सरोकारवालाले आवश्यक ठानेको विषयवस्तुलाई उनीहरूकै विज्ञता र सक्रियतामा यथाशक्य कम लागतमा तयार गरिएको पाठ्यक्रम हो । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ र आधारभूत तह (कक्षा १ देखि ३) को पाठ्यक्रम २०७६ मा उल्लेख भएअनुसार स्थानीय पाठ्यक्रमका रूपमा मातृभाषा/स्थानीय भाषा, संस्कृति तथा स्थानीय सिप मध्येबाट विषयवस्तु समावेश गर्न सकिने छ । स्थानीय पाठ्यक्रमले समाजका आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्छ । सिकारुलाई सिक्नमा उत्प्रेरित गर्छ । सिकाइलाई स्थायी र व्यावहारिक बनाउँछ, शिक्षक र विद्यार्थीबिच सम्बन्ध विकासमा सहयोग गर्छ र समाज र राष्ट्रप्रति उत्तरदायी र जवाफदेही हुन सिकाउँछ । त्यसै गरी यसले परम्परा, मूल्य र मान्यतालाई जगेर्ना गर्छ । नयाँ सिप, प्रविधिलाई अन्तर्राष्ट्रिय बजारसम्म जोड्न सहयोग गर्छ र समुन्नत, समृद्ध र आधुनिक नेपाल निर्माणका लागि आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक पक्षमा टेवा पुऱ्याउँछ ।

शैक्षिक विकेन्द्रीकरणलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याउने एउटा साधनका रूपमा पाठ्यक्रमको स्थानीयकरण प्रारम्भ भएको हो । नेपालको वर्तमान सङ्घीय संरचनाअन्तर्गत बनेका स्थानीय सरकारको कार्यस्वरूपले पनि स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनको थप आधार तयार गरेको छ । पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने निकाय तथा व्यक्तिको संलग्नता र सहभागितामा पाठ्यक्रम पनि विकास गरिनुपर्छ भन्ने मान्यतालाई सैद्धान्तिक रूपमा स्वीकार गरी स्थानीय पाठ्यक्रमको आवश्यकता विकास भएको पाइन्छ । पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण निकाय भनेको विद्यालय र व्यक्ति भनेको शिक्षक हुने भएकाले शिक्षकले विद्यालयमा नै पाठ्यक्रम बनाएर कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्छ भन्ने मान्यताबाट स्थानीय पाठ्यक्रमको अवधारणा विकास भएको हो ।

पाठ्यक्रम जसका लागि बनाइने हो तिनीहरूको संलग्नता पनि आवश्यक छ भन्ने अवधारणामा स्थानीय पाठ्यक्रमको आधारित रहेको छ । यस अर्थमा पाठ्यक्रम विद्यार्थीका लागि बनाइने भएकाले उनीहरूको सहभागिता जरुरी देखिन्छ । पाठ्यक्रमबाट उत्पादित जनशक्तिको असर तथा प्रभाव जसलाई पर्छ, पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन प्रक्रियामा तिनीहरूको सहभागिता पनि आवश्यक छ भन्ने मान्यताअनुसार यस प्रक्रियामा अभिभावक, स्थानीय समुदायमा रहेका विभिन्न पेसामा संलग्न व्यक्ति, विभिन्न सामाजिक सङ्घ संस्थामा संलग्न व्यक्ति सबैको भूमिका पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयनमा रहनुपर्छ भन्ने सैद्धान्तिक दृष्टिकोणबाट स्थानीय पाठ्यक्रमको अवधारणा विकास भएको देखिन्छ ।

स्थानीय पाठ्यक्रमलाई स्थान विशेषमा आधारित पाठ्यक्रमका रूपमा पनि हेर्ने गरिन्छ । यसले विद्यालयको वरिपरि वा निश्चित स्थान वा क्षेत्र (जस्तैः गाउँ, वडा, गाउँ वा नगरपालिका) केन्द्रित भएर त्यहाँका विशेषता तथा आवश्यकतामा आधारित भई पाठ्यक्रम निर्माण गर्न सकिन्छ । यस्तो पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयन स्थानीय सहकार्य र सहभागितामा हुने गर्दछ । यसमा स्थानीय सन्दर्भ तथा साधनको प्रयोग गरेर सिकाइने र स्थानीय सरोकारवालाको सहकार्यमा पाठ्यक्रम निर्माण तथा सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गरिन्छ । यसमा पाठ्यक्रम तथा सिकाइ क्रियाकलाप स्थानीय बालबालिका र समुदायकै विशिष्ट आवश्यकतामा आधारित हुने गर्दछ । यसबाट **स्थानमा आधारित, स्थानका बारे, स्थानीयद्वारा र स्थानीयका लागि तयार गरिएको पाठ्यक्रम नै स्थानीय पाठ्यक्रम हो** भन्न सकिन्छ ।

स्थानीय पाठ्यक्रमलाई अलग्गै विषयका रूपमा मात्र नलिई कुनै ज्ञान, सिप, सक्षमता तथा अभिवृत्तिलाई विद्यार्थीको जीवन, कार्य वा पूर्व अनुभवसँग अन्तरसम्बन्धित गरेर अर्थपूर्ण र सान्दर्भिक बनाउने प्रक्रियाका रूपमा लिने दृष्टिकोण पनि रहेको छ । पाठ्यक्रमको यस्तो सान्दर्भिकताले अलग्गै विषयका रूपमा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गर्नेभन्दा पनि सिकाइ प्रक्रियामार्फत विभिन्न विषय वा विषयवस्तुलाई स्थानीय परिवेश, उदाहरण, अनुभवसँग एकाकार गर्नु भन्ने बुझाउँछ । यसरी सान्दर्भीकृत पाठ्यक्रमका रूपमा स्थानीय पाठ्यक्रमलाई लिन सकिने देखिन्छ ।

राष्ट्रिय पाठ्यक्रमबाट मात्र विविधतायुक्त समाजका सबै आवश्यकता पुरा नहुने हुँदा विविध क्षेत्रका आवश्यकता पुरा गर्ने सैद्धान्तिक अवधारणाको आधारमा पनि स्थानीय पाठ्यक्रमको आवश्यकता महसुस गरी यसको प्रावधान राखिएको पाइन्छ । यसका लागि स्थानीय विषयवस्तु, स्थानीय स्रोत साधन, जनशक्ति आदिको उपयोग हुने भएकाले स्थानीय पाठ्यक्रमको आवश्यकता ठानिएको छ । यसले सबै क्षेत्रको विकासका लागि स्थानीय स्तरमा क्षमता विकास गर्ने पक्षलाई समेत जोड दिन्छ । स्थानीय पाठ्यक्रमको प्रावधानले स्थानीय स्तरमा नै पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्ने क्षमता विकास गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ भन्ने मान्यता स्थापित गर्न खोजेको देखिन्छ ।

नेपालमा राष्ट्रिय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन २०४९ को सिफारिस पश्चात प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०४९ ले एक विषय ऐच्छिक भाषाको व्यवस्था गरेबाट स्थानीय पाठ्यक्रम विकास र कार्यान्वयनका कार्य सुरु भएको पाइन्छ । प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०६२ ले प्राथमिक तहमा अनिवार्य रूपमा स्थानीय विषय/मातृभाषालाई ४ पाठ्यभार तथा १०० पूर्णाङ्क व्यवस्थाका साथै सामाजिक अध्ययन, सिर्जनात्मक कला र शारीरिक शिक्षामा २० प्रतिशत स्थानीय पाठ्यक्रम अंशको व्यवस्था गऱ्यो । यसैगरी आधारभूत तह (कक्षा ६—८) को पाठ्यक्रम २०६९ एउटा विषय १०० पूर्णाङ्कको स्थानीय विषय वा मातृभाषा वा संस्कृत वा अन्य पठनपाठन गराउनुपर्ने प्रावधान गऱ्यो । यो प्रावधानअनुसार स्थानीय विषयको मर्मअनुरुप हालसम्म पनि स्थानीय पाठ्यक्रमहरू बनेर प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनमा आउन सकेको देखिँदैन ।

नेपालमा विद्यालय शिक्षाका लागि तयार गरिएको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ तथा आधारभूत तहको विद्यमान पाठ्यक्रम संरचनामा आधारभूत तह (कक्षा १ देखि ३) मा मातृभाषिक सिप/स्थानीय विषयवस्तुसम्बन्धी क्रियाकलाप समावेश गरी वार्षिक ५ पाठ्यघण्टा अर्थात १६० कार्यघन्टा कायम गरेको छ । यसै गरी आधारभूत तहकै कक्षा ४-८ मा मातृभाषा वा अन्य कुनै स्थानीय विषयवस्तु वार्षिक ४ पाठ्यघण्टा अर्थात १२८ कार्यघन्टा तोकिएको छ ।राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ तथा आधारभूत तहको विद्यमान पाठ्यक्रमले स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहलाई जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ । सोहीअनुसार स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन मार्गदर्शन २०७६ लाई अनुसरण गरी यस भिमाद नगरपालिका अन्तर्गतका विद्यालयहरूमा आधारभूत तहमा कार्यान्वयन गर्नका लागि यो स्थानीय पाठ्यक्रम विकास गरिएको छ । यो पाठ्यक्रम विकासका क्रममा शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखाको प्रमुखको संयोजकत्वमा कार्यदल गठन गरी नगर प्रमुखलगायत जनप्रतिनिधिहरू, शिक्षक, वि.व्य.स. लगायतका विभिन्न पक्षहरूसँग अन्तर्क्रिया गरी यसै क्षेत्रको प्राकृतिक, पर्यटकीय तथा ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, धर्मिक तथा स्थानीय कला, ज्ञान, सिप, प्रविधि, आर्थिक र सामाजिक मूल्य मान्यता तथा स्थानीय उपचार तथा योग व्यायामको बारेमा आधारभूत तहका बालबालिकाहरूलाई परिचित गराउन वाञ्छनीय रहेको निष्कर्ष निकालिएको थियो । सोही विषयवस्तुमा आधारित रही आधारभूत तह (कक्षा१-५) को शैक्षिक सत्र २०७८ मा कक्षा १ देखि ३ सम्म, तत्पश्चात क्रमश ४ र ५ मा लागू गर्ने गरी यो पाठ्यक्रम तयार गरिएको थियो । त्यसैगरी शैक्षिक सत्र २०८२ मा एक विषयक्षेत्र (प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन) थप गरी (कक्षा ६-८) को पाठ्यक्रम निर्माण गरिएको छ । यस पाठ्यक्रममा स्थानीय पाठ्यक्रमका विषयक्षेत्र, सक्षमता, कक्षागत सिकाइ उपलब्धि, विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, विषयवस्तुको विस्तृतीकरण, सिकाइ सहजीकरण योजना, सिकाइ सजीकरण विधि तथा प्रक्रिया, विद्यार्थी मूल्याङ्कन, पाठ्यक्रम कार्यान्वयन योजना तथा पाठ्यक्रम मूल्याङ्कन, परिमार्जन र सुधारको प्रक्रिया समावेश गरिएको छ ।

२. स्थानीय पाठ्यक्रमको औचित्य

स्थानीय स्तरका व्यवसाय, पेसा एवम् रोजगारलाई सम्बोधन गर्दै अन्तर्राष्ट्रिय रोजगारीतर्फ उन्मुख, उत्पादनमुखी र सिपयुक्त नागरिक तयार गर्नु, नेपाली कला, सौन्दर्य, आदर्श तथा वैशिष्ट्यको संरक्षण, संवर्धन र विस्तारतर्फ अभिप्रेरित नागरिक तयार गर्नु, समाजको आधुनिकीकरणमा सहयोग गरी देश निर्माणका निम्ति मानव संसाधनको विकास गर्नु शिक्षाको राष्ट्रिय उद्देश्य हो । केन्द्रीय तहमा निर्माण गरिने पाठ्यक्रमबाट मात्र सोअनुरूपको उद्देश्य पुरा गर्न सम्भव नहुन सक्छ । राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय परिवेश र सन्दर्भको अध्ययनबाट स्थानीय आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न स्थानीय पाठ्यक्रमको प्रावधान आवश्यक भइसकेको तथ्य विभिन्न अध्ययन तथा प्रतिवेदनले औँल्याएका छन् । स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनको औचित्यलाई देहायबमोजिमका बुँदाहरूले स्पष्ट गर्दछन् :

- ❖ पाठ्यक्रमका माध्यमबाट स्थानीय तहका आवश्यकतालाई सम्बोधन गरी सिकाइलाई व्यावहारिक र प्रभावकारी तुल्याउनु
- ❖ एक स्थान/ क्षेत्र/व्यक्तिको ज्ञानलाई अर्को स्थान/क्षेत्र/व्यक्तिमा अनुकरण गरी अनुभव साटासाट गरी उत्पादनमूलक ज्ञान, सिप, प्रविधिको विस्तार गर्नु
- ❖ स्थानीय तहका कला, संस्कृति, परम्परा, पर्यटकीय क्षेत्र, सिप, भाषा आदिको संरक्षण र संवर्धन गर्नु
- ❖ स्थानीय कला कौशल, व्यवसाय, प्राकृतिक सम्पदा तथा संस्कृतिको जानकारी गराइ त्यसअनुरूपको व्यवहार गर्न सक्ने तुल्याउनु
- ❖ स्थानीय आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न सक्ने भएकाले स्थानीय सरोकारवालालाई जिम्मेवारी बोध गराउनु
- ❖ भौगोलिक, जातीय, लैङ्गिक, भाषिक, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक, धार्मिक, प्राकृतिक विविधतालाई सम्बोधन गर्नु
- ❖ स्वावलम्बी एवम् आत्मनिर्भर हुने ढङ्गको शिक्षा प्रदान गरी रोजगारउन्मुख नागरिक तयार गर्नु आयआर्जन, श्रमप्रति सम्मान, कामप्रति लगाव बढाउन सहयोग पुऱ्याउनु
- ❖ स्थानीय स्रोत र साधनको अधिकतम परिचालनबाट कम खर्चमा शिक्षा दिनु
- ❖ स्थानीय विषयवस्तु समावेश गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्नु
- ❖ आधुनिक र बालमैत्री वातावरणमा सिकारुले व्यावहारिक ज्ञान लिने अवसर सिर्जना गर्नु
- ❖ स्थानीय ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई विश्वव्यापीकरण गर्नु
- ❖ विश्वव्यापी ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई स्थानीयकरण गर्नु
- ❖ स्थानीय तहमा लुकेर बसेका ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई उजागर गर्नु
- ❖ परम्परागत पेसा, व्यवसाय र प्रविधिलाई जगेर्ना गर्न र विकास गर्न सहयोग पुऱ्याउनु।

३. विद्यालय शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्य

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ का अनुसार विद्यालय शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

(क) प्रत्येक व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभा प्रस्फुटन गरी व्यक्तित्व विकास गर्ने

(ख) संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रका मूल्यमान्यताप्रति प्रतिबद्ध, राष्ट्र र राष्ट्रियताप्रति बफादार, स्वाभिमानी, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधतालाई सम्मान गर्ने, चरित्रवान्, नैतिकवान् एवम् जिम्मेवार नागरिक तयार गर्ने

(ग) श्रमप्रति सम्मान एवम् सकारात्मक सोच भएका, रोजगार तथा स्वरोजगार उन्मुख, उत्पादनमुखी, उद्यमशील र सिपयुक्त नागरिक तयार गर्ने

(घ) व्यक्तिको सामाजिकीकरणमा सहयोग गर्दै सामाजिक सद्भाव तथा सहिष्णुता र राष्ट्रिय एकता सुदृढ गर्न सहयोग पुऱ्याउने

(ङ) प्राकृतिक तथा राष्ट्रिय सम्पदा र पर्यावरणको संरक्षण, संवर्द्धन र सदुपयोग गर्दै दिगो विकासमा योगदान गर्ने सचेत नागरिक तयार गर्ने

(च) प्रत्येक व्यक्तिमा शान्ति, मानवअधिकार, समानता, समावेशिता र सामाजिक न्यायका मान्यतानुरूपको आचरण विकास गरी समतामूलक, समावेशी, न्यायपूर्ण र समाजवाद उन्मुख राष्ट्र निर्माणमा मद्दत गर्ने

(छ) राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धी, आधुनिक सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रयोगगर्नसक्ने विश्व परिवेश सुहाउँदो दक्ष जनशक्ति तयार गर्ने

(ज) वैज्ञानिक अवधारणा, तथ्य, सिप, सिद्धान्त तथा प्रविधिको प्रयोग गर्न सक्ने वैज्ञानिक सुझबुझ भएको तथा अनुसन्धानमुखी जनशक्ति तयार गर्ने

(झ) रचनात्मक तथा समालोचनात्मक चिन्तन गर्ने, जीवनोपयोगी सिप भएका, सहिष्णु, भाषिक सक्षमतामा निपुण नागरिक तयार गर्ने

(ञ) नेपाली मौलिक कला, संस्कृति, सौन्दर्य, आदर्श तथा विशिष्टताहरूको संरक्षण, संवर्द्धन र विस्तारतर्फ अभिप्रेरित भई नेपाली पहिचानप्रति गौरव गर्ने नागरिक तयार गर्ने

(ट) जलवायु परिवर्तन तथा प्राकृतिक एवम् मानव सिर्जित प्रकोपप्रति सचेत रही सम्भावित जोखिम न्युनीकरण तथा विपद् व्यवस्थापन गर्न सक्षम नागरिक तयार गर्ने

(ठ) सामाजिक न्यायमा आधारित समृद्ध राष्ट्र निर्माणका निम्ति आवश्यक मानव संसाधनको विकास गर्ने

४. आधारभूत शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना

आधारभूत शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना निम्नानुसार रहेको छ :

४.१ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना

तालिका १ : प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना

क्र.सं.	सिपका क्षेत्रहरू	सिपहरू	वार्षिक समय (घन्टामा)
१	आधारभूत सिप सिकाइका क्षेत्र	(क) शारीरिक सिप (ख) संवेगात्मक सिप (ग) सामाजिक, सांस्कृतिक र नैतिक सिप (घ) बौद्धिक तथा मानसिक सिप (ङ) स्वास्थ्य, पोषण, सुरक्षा र वातावरण सिप (च) सिर्जनात्मक सिप	३८४
२	विषयगत सिप सिकाइका क्षेत्र	(क) भाषिक सिप (ख) पूर्वगणितीय सिप (ग) दृश्यकला, कार्यतरिका र सिर्जनशीलता (घ) वरपरको वातावरण (ङ) सामाजिक सिप	१९२
जम्मा			५७६

(उपर्युक्त तालिकामा उल्लिखित क्रियाकलाप र समयबाहेक मनोरञ्जन क्रियाकलाप, बाह्य खेल र आराम गर्ने समय गरी कम्तीमा दैनिक १ घण्टाका दरले वर्षभरिमा २५६ घण्टासम्म वार्षिक समय थप हुनसक्ने छ ।)

४.२ आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) को पाठ्यक्रम संरचना

तालिका २ : आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) को पाठ्यक्रम संरचना

क्र. स.	विषय	पाठ्यघन्टा	वार्षिक कार्यघन्टा
१	भाषिक सीप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप (नेपाली)	५	१६०
२	भाषिक सीप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप (English)	४	१२८
३	गणितीय सीप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप	४	१२८
४	हाम्रो सेरोफेरो (विज्ञान, स्वास्थ्य र शारीरिक शिक्षा, सामाजिक अध्ययन, चारित्रिक विकास तथा सिर्जनात्मक कला सम्बन्धी क्रियाकलाप)	८	२५६

क. स.	विषय	पाठ्यघन्टा	वार्षिक कार्यघन्टा
५	मातृभाषिक सीप/स्थानीय विषयवस्तुसम्बन्धी क्रियाकलाप	५	१६०
	जम्मा	२६	८३२

(पठनपाठन सञ्चालनका लागि उपयोग भएको ३२ घण्टाको समयावधिलाई १ पाठ्यघण्टा (Credit hour) मानिएको)

उल्लिखित संरचनाका आधारमा पाठ्यक्रम निर्माण तथा गर्दा निम्नलिखित पक्षहरू समावेश गरिने छ :

१. भाषिक सिपअन्तर्गत सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइ सिपको विकास, शब्दभण्डार, आधारभूत सञ्चार सिपको विकास जस्ता पक्षहरूमा ध्यान दिइने छ । गणितीय सिपअन्तर्गत सङ्ख्या र अङ्कको अवधारणाका साथै व्यावहारिक गणितीय ज्ञान तथा व्यावहारिक गणितीय सिपको विकास र प्रयोगमा ध्यान दिइएको छ ।

२. विज्ञान, स्वास्थ्य र शारीरिक शिक्षासम्बन्धी क्रियाकलापहरूअन्तर्गत वैज्ञानिक सोच तथा सिपको प्रयोग, विज्ञान, वातावरण, स्थानीय पर्यावरण, स्वास्थ्य र शारीरिक शिक्षा, प्रविधि आदि सिकाइका क्षेत्रअन्तर्गत पर्ने विषयवस्तुहरूसँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरू समावेश गरिएको छ ।

३. सामाजिक अध्ययन, चारित्रिक विकास तथा सिर्जनात्मक कलासम्बन्धी क्रियाकलापअन्तर्गत सामाजिक मूल्य र मान्यता, चारित्रिक विकास, सिर्जनात्मकता, कला र संस्कृति, जीवनोपयोगी सिप तथा सूचना र सञ्चार प्रविधि आदि सिकाइका क्षेत्रअन्तर्गत पर्ने विषयवस्तुहरूसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप समावेश गरिएको छ ।

४. स्थानीय विषयअन्तर्गत मातृभाषा, स्थानीय इतिहास तथा संस्कृति, संस्कृत भाषा र स्थानीय ज्ञान, सिप, कला तथा प्रविधिमा आधारित विषयसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप पर्ने छन् । सिर्जनात्मक सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलापलाई अन्य विषयक्षेत्रका क्रियाकलापहरूसँग पनि सम्बन्धित गराउनुपर्ने छ । स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री- विद्यालयले स्थानीय विज्ञ, अभिभावक तथा स्थानीय तहको सहयोग र समन्वयमा विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्ने छ ।

५. विज्ञान तथा वातावरण, सामाजिक अध्ययन, स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षा र सिर्जनात्मक कला विषयलाई अन्तरविषयक ढाँचाको पाठ्यक्रमका रूपमा हाम्रो सेरोफेरो विषयक्षेत्रमा समावेश गरी समग्रमा गणित, नेपाली भाषा, अङ्ग्रेजी भाषा र हाम्रो सेरोफेरो विषयक्षेत्रलाई समावेश गरी बहुविषयक ढाँचाको एकीकृत पाठ्यक्रम विकास गरिएको छ । त्यसै गरी कक्षा १-३ का विद्यार्थीका लागि आवश्यक हुने व्यवहारकुशल सिपहरूलाई आवश्यकतानुसार सबै विषयक्षेत्र र कक्षामा एकीकृत गरिएको छ ।

४.३ आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-५) को पाठ्यक्रम संरचना

तालिका ३ : आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-५) को पाठ्यक्रम संरचना

क स.	विषय	पाठ्यघन्टा	वार्षिक कार्यघन्टा
१	नेपाली	५	१६०
२	English	५	१६०
३	गणित	५	१६०
४	विज्ञान तथा प्रविधि	५	१६०
५	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा	५	१६०
६	स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कला	३	९६
७	मातृभाषा/स्थानीय विषय	४	१२८
	जम्मा	३२	१०२४

४.४ आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) को पाठ्यक्रम संरचना

तालिका ४ : आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) को पाठ्यक्रम संरचना

क स.	विषय	पाठ्यघन्टा	वार्षिक कार्यघन्टा
१	नेपाली	५	१६०
२	English	५	१६०
३	गणित	५	१६०
४	विज्ञान तथा प्रविधि	५	१६०
५	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मुल्य शिक्षा	५	१६०
६	स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षा (सिर्जनात्मक कलासहित)	३	९६
७	मातृभाषा वा स्थानीय विषय वा संस्कृत भाषा	४	१२८
	जम्मा	३२	१०२४

५. आधारभूत शिक्षाका सक्षमता

५.१ आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-८) का तहगत सक्षमता

आधारभूत शिक्षाले विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षाका माध्यमद्वारा बालबालिकामा अन्तर्निहित प्रतिभाको विकास गर्ने लक्ष्य राखेको छ । यस तहको शिक्षाको मुख्य उद्देश्य राष्ट्रप्रेम र लोकतन्त्रमा विश्वास गरी राष्ट्रियताको संरक्षण र संवर्द्धन गर्ने, अधिकार र कर्तव्यको पालनासहित स्वतन्त्रताको सम्मान गर्ने, सामाजिक र प्राकृतिक वातावरणप्रति सचेत भईमानवीय मूल्य र मान्यताअनुकुल व्यवहार गर्न कर्तव्यनिष्ठ नागरिक उत्पादन गर्नु हो । यस तहको शिक्षा प्राप्त गरिसकेका बालबालिकाहरू आफ्ना विचार आदानप्रदान एवम् दैनिक जीवनमा आइपर्ने व्यावहारिक समस्या समाधान गर्न सक्षम, स्वावलम्बी, परिश्रमी, वैज्ञानिक सुझबुझ भएका, स्वास्थ्यप्रति सचेत र नैतिकवान् हुनेछन् ।विद्यालय शिक्षाअन्तर्गत आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-८) का विद्यार्थीले हासिल गर्ने सक्षमताहरू निम्नबमोजिम हुने छन् :

१. देशप्रेम तथा राष्ट्रिय एकताको भावना एवम् लोकतान्त्रिक मूल्य, मान्यता तथा संस्कार व्यवहारमा प्रदर्शन
२. भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र व्यावहारिक, सिर्जनात्मक एवम् सान्दर्भिक प्रयोग
३. सूचना र विचारहरूको आदानप्रदान, विश्लेषण तथा सूचना प्रविधिको समुचित प्रयोग
४. तार्किक तथा व्यावहारिक गणितीय ज्ञान, सिप एवम् अभिवृत्ति विकास र प्रयोग
५. वैज्ञानिक अवधारणा, तथ्य, सिद्धान्त र नियमप्रतिको जिज्ञासा एवम् बोध र व्यावहारिक जीवनमा प्रयोग
६. मानव मूल्य र मान्यता एवम् सामाजिक गुणको विकास तथा नागरिक कर्तव्यप्रति सजग
७. जनसङ्ख्या, वातावरण संरक्षण र दिगो विकासबिचको अन्तरसम्बन्धको बोध र व्यवस्थापनमा सहयोग
८. शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर जीवनशैली र जीवनोपयोगी सिपको विकास
९. स्थानीय, आधुनिक पेसा, व्यवसाय र प्रविधि एवम् श्रमप्रति सम्मान तथा व्यवहारकुशल सिप (Soft Skills) को प्रयोग
१०. नेपाली कला, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण तथा संवर्द्धन एवम् सिर्जनशीलताको विकास र प्रयोग
११. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय परिवेशसँग परिचित भई विविधता, विश्वबन्धुत्व र सहअस्तित्व बोध तथा स्वीकार
१२. दैनिक जीवनमा आइपर्ने व्यावहारिक समस्याहरूको पहिचान, विश्लेषण तथा समाधान

५.२. आधारभुत शिक्षा (कक्षा १-३) का तहगत सक्षमता

आधारभूत शिक्षा (कक्षा १—३) को उद्देश्य बालबालिकालाई आधारभूत साक्षरता, गणितीय ज्ञान तथा सिप र जीवनोपयोगी सिपहरूका साथै व्यक्तिगत स्वास्थ्य तथा सरसफाइ सम्बन्धी बानीको विकास गर्ने अवसर प्रदान गर्नु

हो । आधारभूत शिक्षाको माध्यमबाट बालबालिकाहरू आफू रहेको प्राकृतिक तथा सामाजिक वातावरणसँग परिचित र सचेत हुने छन् । यस तहको पाठ्यक्रम बालबालिकाको उमेरगत क्षमता एवम् रुचिलाई ध्यान दिई एकीकृत सिद्धान्तअनुसार विकास गरिएको छ ।आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) का सक्षमता देहायबमोजिम हुने छन् :

१. देशप्रेमको भावना एवम् लोकतान्त्रिक मूल्य, मान्यता र संस्कारको विकास, आधारभूत भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र व्यावहारिक प्रयोग
२. आधारभूत गणितीय धारणा र सिपको विकास र प्रयोग
३. नैतिकता, अनुशासन, सदाचार र स्वावलम्बन जस्ता सामाजिक मूल्य मान्यता एवम् चारित्रिक गुणको विकास
४. विज्ञान, वातावरण, सूचना प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत ज्ञान र सिपको विकास
५. शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर बानी, सरसफाइ र जीवनोपयोगी सिप तथा व्यवहारकुशल सिपको विकास
६. कला तथा सौन्दर्यप्रति अभिरुचि, सिर्जनात्मक र समालोचनात्मक सिपको विकास
७. आफ्नो परिवेशसँग परिचित भई विभिन्न जातजाति, धर्म, भाषा, संस्कृति, क्षेत्रप्रति सम्मान र समभावको विकास

५.३ आधारभुत शिक्षा (कक्षा ४-५) का तहगत सक्षमता

आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४- ५) का सक्षमताहरू निम्नानुसार हुने छन् :

१. देशप्रेमको भावना एवम् लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यता र संस्कारको विकास
२. आधारभूत भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र व्यावहारिक प्रयोग
३. आधारभूत गणितीय अवधारणा र सिपको विकास र प्रयोग
४. नैतिकता, अनुशासन, सदाचार र स्वावलम्बन जस्ता सामाजिक मूल्य मान्यता एवम् चारित्रिक गुणको विकास
५. विज्ञान, वातावरण, सूचना प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत ज्ञान र सिपको विकास
६. शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर बानी, सरसफाइ र जीवनोपयोगी सिप (Life skills) तथा व्यवहारकुशल सिप (Soft Skills) को विकास
७. कला तथा सौन्दर्यप्रति अभिरुचि, सिर्जनात्मक र समालोचनात्मक सिपको विकास ४६ राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६
८. आफ्नो परिवेशसँग परिचित भई विभिन्न जातजाति, धर्म, भाषा, संस्कृति, क्षेत्रप्रति सम्मान र समभावको विकास

५.४ आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) सक्षमताहरू

आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) का सक्षमता देहायबमोजिम हुने छन् :

१. देशप्रेम एवम् राष्ट्रिय एकताको भावनाको विकास
२. लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यता र संस्कारको विकास र विविधताप्रति सम्मान
३. भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र व्यावहारिक, सिर्जनात्मक एवम् सान्दर्भिक प्रयोग
४. सूचना र विचारहरूको आदानप्रदान, विश्लेषण तथा सूचना प्रविधिको समुचित प्रयोग
५. तार्किक तथा व्यावहारिक गणितीय ज्ञान, सिप र अभिवृत्ति विकास र प्रयोग
६. वैज्ञानिक अवधारणा, तथ्य, सिद्धान्त र नियमप्रतिको जिज्ञासा एवम् बोध र व्यावहारिक जीवनमा प्रयोग
७. नैतिकता, अनुशासन, सदाचार, स्वावलम्बन जस्ता सामाजिक र मानवमूल्य, मान्यता एवम् चारित्रिक र नागरिक गुणको विकास

८. जनसङ्ख्या, वातावरण संरक्षण र दिगो विकासबिचको अन्तरसम्बन्धको बोध एवम् व्यवस्थापनमा सहयोग
९. शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर जीवनशैली र जीवनोपयोगी सिप (Life skills) विकास
१०. स्थानीय र आधुनिक पेसा, व्यवसाय र प्रविधि र श्रमप्रति सम्मान तथा व्यवहारकुशल सिप (Soft skills) को प्रयोग
११. नेपाली कला, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण तथा संवर्धन एवम् सिर्जनशीलताको विकास र प्रयोग
१२. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय परिवेशसँग परिचत भई विविधता, सद्भाव र सहअस्तित्व बोध तथा स्वीकार
१३. दैनिक जीवनमा आइपर्ने व्यावहारिक समस्याहरूको पहिचान, विश्लेषण तथा समाधान

६. आधारभूत तह (कक्षा १-५) र (कक्षा ६-८) को स्थानीय पाठ्यक्रम

६.१ परिचय

स्थानीय सरोकारवालाको सहभागितामा स्थानीय आवश्यकताअनुसार विषयवस्तु समावेश गरी निर्माण र कार्यान्वयन हुने पाठ्यक्रमलाई स्थानीय पाठ्यक्रम भनिन्छ । स्थानीय पाठ्यक्रमका मूलभूत पक्षहरू स्थानीय आवश्यकता, स्थानीय विज्ञता वा सहभागिता र स्थानीय विषयवस्तु रहेका हुन्छन् । नेपालको भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक र धार्मिक विविधताले गर्दा केन्द्र तहबाट निर्माण गरिने पाठ्यक्रमले समग्र राष्ट्रको प्रतिनिधित्व गर्न नसक्ने, सबै नागरिकको स्वामित्व र सहभागिता सुनिश्चित गर्न नसक्ने भएकाले विविधता अनुसारको शैक्षिक अवसर उपलब्ध गराई राष्ट्रिय पाठ्यक्रमले तोकेका लक्ष्यहरू प्राप्तिमा सहायक हुन्छ । शिक्षा क्षेत्रको सन्तुलित र समुचित विकासका लागि स्थानीय रुचि र आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न स्थानीय सरोकारवालाको प्रत्यक्ष सहभागिता आवश्यक हुन्छ । सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको मर्मअनुसार स्थानीय आवश्यकतालाई समेट्नका लागि स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास र कार्यान्वयन आवश्यक छ । यसका लागि स्थानीय सरोकारवालालाई संलग्न गराइ सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियामा स्थानीय स्रोत र विज्ञतालाई उपयोग गर्नुपर्दछ ।

नेपालमा विद्यालय शिक्षाका लागि तयार गरिएको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ तथा आधारभूत तहको विद्यमान पाठ्यक्रम संरचनामा आधारभूत तह (कक्षा १ देखि ३) मा मातृभाषिक सिप स्थानीय विषयवस्तुसम्बन्धी क्रियाकलाप समावेश गरी वार्षिक ५ पाठ्यघण्टा अर्थात १६० कार्यघन्टा कायम गरेको छ । यसै गरी आधारभूत तहकै कक्षा ४—८ मा मातृभाषा वा अन्य कुनै स्थानीय विषयवस्तु वार्षिक ४ पाठ्यघण्टा अर्थात १२८ कार्यघन्टा तोकिएको छ । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ तथा आधारभूत तहको विद्यमान पाठ्यक्रमले स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहलाई जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ । सोही अनुसार स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन मार्गदर्शन २०७६ तथा पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास तथा वितरण निर्देशिका, २०७९ लाई अनुसरण गरी भिमाद नगरपालिका अन्तर्गतका विद्यालयहरूम आधारभूत तहका कक्षाहरूमा कार्यान्वयन गर्नका लागि यो स्थानीय पाठ्यक्रम विकास गरिएको छ।यस पाठ्यक्रममा भिमाद नगरपालिकाको भौगोलिक, प्राकृतिक, पर्यटकीय तथा ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, धार्मिक अवस्था, सामाजिक मूल्य मान्यता, जीवनोपयोगी सिप, पर्यटन, खेलकुद, स्थानीय पेसा तथा व्यावसाय जस्ता विषयहरूवस्तुहरू समावेश गरिएको छ। पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका क्रममा आधारभूत तहको राष्ट्रिय पाठ्यक्रमसँग सम्बन्धित र समेट्न नसकेका विषयहरूलाई सँगसँगै सान्दर्भिक हुने गरी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक देखिएको छ । यस पाठ्यक्रममा सिकाइ सामग्रीको प्रयोग, सिकाइ सहजीकरण विधि र मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउन सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया र विद्यार्थी मूल्याङ्कन रणनीतिसमेत समावेश गरिएको छ।

६.२ पाठ्यक्रमको विषय क्षेत्र

प्रत्येक गाउँ तथा टोलमा एउटा सानो विश्व लुकेको हुन्छ । यस पाठ्यक्रमले स्थानीय तहको विविध क्षेत्रको सेरोफेरोलाई समेटेको छ । त्यसैले नगरपालिकाभित्रका प्राकृतिक, भौगोलिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, सामाजिक, ऐतिहासिक, आर्थिक, पर्यटकीय, वातावरणीय क्षेत्रका साथै जीवनोपयोगी सिप, पेसा तथा व्यवसायसँग सम्बन्धित ज्ञान, सीप र अभिवृत्तिका पक्षहरूमा विद्यार्थीहरूलाई परिचित गराउन यस पाठ्यक्रमले मुख्य रूपमा निम्न विषय क्षेत्रलाई समेटेको छः

(१) **पालिका परिचय :** स्थानीय तहको सामान्य परिचय, सिमाना, जनसङ्ख्या, संघसंस्थाहरू, वडा तथा नगरपालिकाले प्रदान गर्ने सेवाहरू ।

(२) **हाम्रो भौगोलिक स्वरूप र सम्पदा :** भौगोलिक अवस्था, प्राकृतिक स्रोत र सम्पदा, वन जङ्गल, नदी, ताल, कुवा, पानीका स्रोत ढुङ्गेधारा, डाडाकाडा, खानी र सम्पदाहरू (मठ, मन्दिर, चैत्य, विहार, गुम्बा आदि) ।

(३) **सामाजिक विविधता :** जातजाति, भाषाभाषी, रहनसहन, मूल्य मान्यता, जात्रा, पर्व, मेला, आनीबानी, भेषभुषा, गीत, सङ्गीत बाजागाजा आदि ।

(४) **पर्यटन :** पर्यटकीय स्थलको पहिचान, महत्त्व र संरक्षण

(५) **पेसा, व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप :** फलफूल तथा तरकारी खेती, पशुपालन, पन्छी पालन, पेसा तथा व्यवसाय

(६) **जीवनोपयोगी सिप :** सरसफाइ, सामग्री प्रयोग, शिष्टाचार, मानव मूल्य, मान्यता आदि ।

(७) **खेलकुद र शारीरिक सुस्वास्थ्य :** योग तथा व्यायाम, स्वस्थ्य जीवनशैली, जडीबुटी ।

(८) **सूचना तथा सञ्चार प्रविधि :** सूचना प्रविधि, कम्प्युटर एवम् सामाजिक सञ्जालसम्बन्धी जानकारी र अभ्यास ।

(९) **स्थानीय परम्परागत तथा आधुनिक प्रविधि :** स्थानीय प्रविधि पहिचान, महत्त्व, संरक्षण र उपयोग ।

(१०) **प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापनः** विपद् पहिचान, विपद्का कारण, बच्ने उपाय, विपद्मा उद्धार ।

६.३ तहगत सक्षमता

स्थानीय पाठ्यक्रम (मेरो भिमाद) को अध्ययनबाट यस तहको अन्तमा विद्यार्थीहरूमा निम्नलिखित सक्षमताहरू हासिल हुने छन् :

- भिमाद नगरपालिका र यसले प्रदान गर्ने सेवा सुविधासँग परिचित भई सकारात्मक धारणा विकास
- आफ्नो बसोबास गरेको ठाउँको सामान्य भू-वनोट, प्राकृतिक स्रोत तथा वातावरणको जानकारी लिई तिनको उपयोग र संरक्षणमा सहभागिता
- आफ्नो समुदायको सामाजिक, सांस्कृतिक गतिविधिहरूको पहिचान, सम्मान र सहभागिता
- स्थानीय मेला, महोत्सव, कला एवम् सीपसँग परिचित भई सम्मान र सहभागिता
- स्थानीय पेसा तथा व्यवसायको महत्त्वबोध गरी श्रमको सम्मान
- आधारभूत जीवनोपयोगी सिपहरूसँग परिचित भई दैनिक जीवनमा सो को प्रयोग
- स्वस्थ र सुरक्षित जीवनका लागि अवलम्वन गर्नुपर्ने न्युनतम आचरण प्रदर्शन
- विभिन्न जातजाति, भाषाभाषी, संस्कृति एवम् रहनसहनप्रति सम्मान र समभाव प्रदर्शन
- सूचना प्रविधिको महत्त्वमाथि परिचित भई दैनिक जीवनमा सोको प्रयोग
- विपद् पहिचान गर्ने तथा विपद्का अवस्थामा विपद्बाट बच्ने उपाय, विपद् व्यवस्थापनमा व्यक्ति, समुदाय तथा स्थानीय तहको भूमिका

६.४कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

तालिका ५: मेरो भिमाद विषयको कक्षागत सिकाइ उपलब्धि (कक्षा १ - ५)

क्रसं.	विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
१	पालिका परिचय	❖ आफू बसेको ठाउँ, टोल वडा र नगरपालिकाको नाम बताउन	❖ टोल र वडाको सामान्य परिचय सहित वडाको केन्द्र बताउन	❖ नगरपालिकाको सामान्य परिचय बताउन ❖ वडा समितिको गठन प्रक्रिया बताउन ❖ वडाभित्रका शैक्षिक तथा अन्य सङ्घ संस्थाका नाम बताउन	❖ वडा कार्यालयले प्रदान गर्ने सेवाहरू बताउन ❖ वडाभित्रका शैक्षिक तथा अन्य सङ्घ संस्थाका सामान्य परिचय र कार्यको जानकारी लिएर बताउन ❖ वडाको जनसङ्ख्या तथा घर धुरी सङ्ख्या बताउन ❖ नगर कार्यपालिकाको गठन प्रक्रिया र काम बताउन	❖ भिमाद नामकरण कसरी रहन गयो बताउन ❖ नगर सभाको गठन प्रक्रिया र काम बताउन ❖ नगरपालिकाबाट प्रदान गरिने सेवाहरूसँग परिचित हुन ❖ नगरको जनसङ्ख्या तथा घर धुरी सङ्ख्या बताउन ❖ नगरभित्रका शैक्षिक तथा अन्य सङ्घ संस्थाका सामान्य परिचय दिन र तिनीहरूले गरेको योगदान बताउन
२	हाम्रो भौगोलिक स्वरूप र सम्पदा	❖ आफू बसेको ठाउँ वा टोलको भौगोलिक अवस्था बताउन ❖ आफ्नो टोलमा भएका धार्मिक मठ, मन्दिर, मस्जिद,	❖ आफू बसेको वडाको भौगोलिक अवस्था बताउन ❖ आफ्नो वडाको खोला र नदीहरूको नाम बताउन ❖ वडाभित्र रहेका पाटी	❖ नगरभित्रको भौगोलिक अवस्था बताउन ❖ वडाभित्र रहेका पाटी पौवा र चौतारी नाम बताउनुका साथै अवस्था र महत्त्व बताउन	❖ भौगोलिक अवस्थाको संरक्षणका उपायहरू बताउन र संरक्षणमा भूमिका निभाउन ❖ नगरभित्रको जलस्रोतको अवस्था बताउन ❖ वडाभित्रका धार्मिक मठ,	❖ भू-बनोटको अवस्था र संरक्षणमा व्यक्ति, समुदाय र वडाको भूमिका बताउन ❖ जलसम्पदा र वन पैदावारको प्रयोगको अवस्था पहिचान गर्न र संरक्षणमा विभिन्न पक्षको

क्रसं.	विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
		गुम्बा, चैत्य, चर्चको नाम बताउन ❖ आफ्नो क्षेत्रमा पाइने बोट बिरुवाहरू, खोला र नदीहरूको नाम बताउन	पौवा र चौतारीको नाम बताउन ❖ आफ्नो टोल र वडामा भएका धार्मिक मठ, मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्चको नाम बताउन ❖ वडामा लाग्ने जात्रा, मेलाहरूको नाम र लाग्ने समय बताउन	❖ वडाभित्रका धार्मिक मठ, मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्चको संरक्षणमा सहभागी हुन ❖ वडाभित्र रहेका बाटो घाटो र पलपुलेसाहरू नाम बताउन ❖ स्थानीय स्तरमा बजाइने बाजाहरूको नाम बताउन	मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्च आदिको संरक्षणमा भूमिका निर्वाह गर्न ❖ नगरभित्रमा नाचिने नाचहरूको नाम बताउन र प्रदर्शन गर्न	भूमिका बताउन ❖ विद्यालयमा वृक्षरोपण एवम् फूलबारी निर्माण कार्यमा सहभागी हुन ❖ स्थानीय भाषा र पोशाकको सामान्य जानकारी लिई प्रयोग गर्न
३	**सामाजिक विविधता**	❖ आफूले बोलिने भाषाको नाम बताउन ❖ आफूले मान्ने धर्मको नाम बताउन ❖ आफूले मान्ने मुख्य चाडपर्वहरूको नाम बताउन ❖ आफूलाई मन पर्ने चाडको नाम बताउन ❖ आफूले गर्ने असल र खराब आचरणहरू छुट्याउन	❖ स्थानीय जातजाति, भाषा, धर्म आदिको नाम बताउन ❖ आफूले मनाउने चाडपर्वको नाम र ती चाडपर्वमा गरिने क्रियाकलाप बताउन ❖ असल आचरण र खराब आचरणको सूची तयार गर्न	❖ वडाभित्र बोलिने भाषा, जातजाति र धर्मको नाम बताउन ❖ स्थानीय स्तरमा गरिने चाडपर्व, धार्मिक, सांस्कृतिक मेलाको सूची तयार गर्न ❖ स्थानीय भेषभूषासँग परिचित हुन ❖ असल आचरणका उदाहरणहरू बताउन ❖ आफ्नो परिवारको शैक्षिक अवस्था बताउन	❖ नगरभित्र बोलिने भाषा, जातजाति र धर्मको अवस्था बताउन ❖ स्थानीय रहनसहनसँग परिचित भई सोप्रति सकारात्मक धारणा प्रकट गर्न ❖ स्थानीय चाडपर्व, धार्मिक, सांस्कृतिक मेला महोत्सवको महत्त्व बताउन ❖ स्थानीय भेषभूषाको प्रयोग र संरक्षणका उपाय बताउन	❖ स्थानीय भाषाहरूमा प्रयोग गरिने मुख्य शब्दहरू परिचित हुन ❖ स्थानीय रहनसहन, भेषभूषा र चाडपर्वको महत्त्व बताउन र संरक्षणका उपाय बताउन ❖ स्थानीय धार्मिक, सांस्कृतिक मेला महोत्सवमा सहभागिता जनाउन ❖ असल आचरण प्रवर्धनको अभ्यास गर्न ❖ शिक्षाको महत्त्वसँग परिचित

क्रसं.	विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
					❖ असल आचरणका फाइदाहरू लेखी प्रयोगमा ल्याउन ❖ आफू बस्ने समुदायको शैक्षिक अवस्था बताउन	भई आफ्नो भूमिका निर्वाह गर्न
४	पर्यटन	❖ आफू बसेको वडाका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम बताउन ❖ आफू घुमेका ठाउँको नाम बताउन	❖ स्थानीय पर्यटकीय स्थलहरूको अवलोकन गरी सामान्य परिचय दिन ❖ आफू घुमेका ठाउँको बारेमा बताउन	❖ स्थानीय स्तरमा पर्यटकीय गतिविधिहरू बताउन ❖ नगर भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम बताउन	❖ पर्यटनको परिचय, क्षेत्र तथा महत्त्व बताउन ❖ स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्र र गतिविधिको संरक्षणका उपायहरू बताउन	❖ नगरभित्रका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको परिचय तथा महत्त्व बताउन ❖ पर्यटकीय क्षेत्रको विकास र संरक्षणमा व्यक्ति, समुदाय र स्थानीय सरकारको भूमिका उल्लेख गर्न
५	पेसा व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप — फलफूल तथा तरकारी खेती	❖ आफ्नो टोल वा वडामा पाइने फलफूल तथा तरकारीको नाम बताउन ❖ हरिया तरकारी तथा फलफूल हेरी रङ तथा स्वाद पहिचान गरी बताउन	❖ स्थानीय जातका फलफूल तथा तरकारीको पहिचान गर्न ❖ मौसम अनुसार गरिने फलफूल तथा तरकारीको नाम पहिचान गरी बताउन	❖ व्यावसायिक फलफूल र तरकारी हुने स्थानको नाम बताउन ❖ अर्गानिक फलफूल तथा तरकारी खेतीको सामान्य परिचय बताउन	❖ व्यावसायिक फलफूल र तरकारी खेतीको फाइदा बताउन ❖ फलफूल तथा तरकारी खेती गर्ने सामान्य तरिका अपनाएर खेती गर्न ❖ अर्गानिक फलफूल तथा तरकारीको फाइदा बताउन	❖ स्थानीय स्तरमा खेती गरिने नयाँ फलफूल र तरकारीको परिचय बताउन ❖ व्यावसायिक फलफूल तथा तरकारी खेती गर्ने तरिका अपनाएर खेती गर्न ❖ फलफूल र तरकारीको बजार पहिचान गर्न

क्रसं.	विषय क्षेत्र		कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
		पशुपालन	❖ घरपालुवा जनावरहरूको नाम पहिचान गर्न र बताउन ❖ घर पालुवा जनावरको आवाज नक्कल गर्न र आवाजअनुरूप जनावार पहिचान गर्न	❖ आफूलाई मन पर्ने जनावरको नाम बताउन ❖ व्यवसायका लागि पालिने जनावरको नाम बताउन	❖ घरपालुवा जनावरको आहारा तथा स्वभाव पहिचान गर्न र बताउन ❖ खोर तथा गोठको सरसफाइका तरिकाहरू अपनाउन र अरूलाई बताउन	❖ घरपालुवा जनावरको छोटो वर्णन गरी बताउन ❖ पशुको हेरचाहका सामान्य तरिका र तिनीहरूवाट आफू सुरक्षित रहने तरिका अपनाउन र बताउन ❖ पशुपालनबाट प्राप्त हुने खानेकुराको सूची तयार पार्न	❖ घरपालुवा तथा जङ्गली जनावरको भिन्नता बताउन ❖ पशुपालनमा सहभागी भै परिवारका सदस्यलाई सघाउन ❖ पशुपालनबाट हुने फाइदा बताउन
		पन्छी पालन	❖ वरपर पाइने घरपालुवा पन्छी पहिचान बताउन ❖ घरमा पालिने र जङ्गली पन्छी पहिचान गरी बताउन	❖ घरपालुवा पन्छीहरूको नाम बताउन ❖ आफूलाई मन पर्ने पन्छीको नाम बताउन ❖ पन्छीको आवाज नक्कल गरी चिन्न	❖ आफ्नो घरमा वा छिमेकमा पालिएका पन्छीको नाम बताउन ❖ घरपालुवा पन्छीको आहार तथा स्वभाव पहिचान गर्न ❖ पन्छी पालनका फाइदा बताउन	❖ पन्छीपालनका फाइदाको सूची तयार गर्न ❖ व्यावसायिक रूपमा पालिने पन्छीको रङ्ग, आकार, तौलको आधारमा वर्णन गर्न ❖ पन्छी हेरचाहका सामान्य तरिका अपनाउन	❖ पन्छीपालन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुरा बताउन ❖ पन्छीपालनमा परिवारका सदस्यलाई सघाउन
		पेसा तथा व्यवसाय	❖ आफ्नो टोल, छिमेकमा गरिने व्यापारको नाम	❖ आफ्नो टोल, छिमेकका पेसाको नाम	❖ स्थानीय समुदायमा गरिने पेसाको सूची बताउन	❖ पेसा र व्यवसायको सूची बताउन ❖ पेसा र व्यवसायबाट	❖ परम्परागत र आधुनिक पेसा व्यवसाय छुट्याउन ❖ परम्परागत पेसा

क्रसं.	विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
		बताउन	बताउन		हुने फाइदा बताउन	व्यवसायमा सुधार ल्याउने उपाय बताउन
६	**जीवनोपयोगी सिप**	❖ व्यक्तिगत सरसफाइको महत्त्व बताउ ❖ घरायसी सिप (झ्याल, ढोकाको प्रयोग) सिक्न ❖ आफ्नो पहिरन लगाउन ❖ शिष्टाचार, अभिवादन र आदर सत्कार गर्न	❖ व्यक्तिगत सामग्री प्रयोग र जतन गर्न ❖ आफ्नो कोठा तथा कक्षाकोठाको सरसफाइ गर्न ❖ घरायसी सामग्रीको उचित प्रयोग र जतन गर्न ❖ सानालाई माया र मान्यजनप्रति आदर देखाउन ❖ असल खानपान छुट्याउन ❖ आमाबाबुलाई सघाउन	❖ घर तथा विद्यालयमा अपनाइने सुरक्षा र सतर्कता अपनाउन ❖ मितव्ययिता अपनाउन र खेर जाने सामानको उचित प्रयोग गर्न ❖ सामूहिक भावना कायम राख्न र पारस्परिक सहयोग गर्न	❖ लेनदेन कारोवारमा सहभागी बन्न ❖ खाद्य वा अखाद्य सामग्रीको पहिचान गरी प्रयोग गर्न (मिसावट) ❖ मानव मूल्य र मान्यता प्रदर्शन गर्न र बताउन (सत्य, धर्म, सद्व्वहार, प्रेम, शान्ति र अहिंसा)	❖ पाक शिक्षा (खाजा तथा खाना तयारी जस्तै- दाल, भात, रोटी, चिया, कफी, सुप, अण्डा आदि) पदार्थ बनाउँदा प्रयोग हुने सामानहरूको अनुपातको जानकारी लिन र दिन ❖ मानव मूल्य र मान्यता प्रदर्शन गर्न र बताउन (सत्य, धर्म, सद्व्यवहार, प्रेम, शान्ति र अहिंसा,सादा जीवन उच्च विचार)

क्रसं.	विषय क्षेत्र		कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
७	खेलकुद र शारीरिक सुस्वास्थ्य	योग तथा व्यायम	❖ औंला हात खुट्टा र आँखाको कसरत गर्न ❖ सिद्धासन,अर्ध पद्मासन,पुतली आसनमा बस्न ❖ ओम उच्चारण र मुद्रामा ध्यान गर्न ❖ भस्त्रिका प्राणायाम गर्न	❖ औंला हात खुट्टा कम्मर र आँखाको कसरत गर्न ❖ सिद्धासन, अर्ध पद्मासन, पुतली आसन, ध्रुवासन, वृक्षासनमा बस्न ❖ ओम उच्चारण र मुद्रामा ध्यान गर्न ❖ भस्त्रिका प्राणायाम गर्न	❖ औंला हात खुट्टा कम्मर,पेट र आँखाको कसरत गर्न ❖ सिद्धासन, अर्ध पद्मासन, पुतली आसन, ध्रुवासन, वृक्षासनमा बस्न ❖ ओम मुद्रामा ध्यान गर्न ❖ अनुलोम विलोम गर्न ❖ श्वासन अभ्यास गर्न	❖ काँध,गर्धन र ढाडको व्यायाम गर्न ❖ पद्मासन,बज्रासन, भुजङ्गासन, हाँस्यासन मा बस्न ❖ ओम उच्चारण र मुद्रामा ध्यान गर्न ❖ मुद्राःपद्म मुद्रा, ज्ञान मुद्रा राख्न ❖ प्राणायामःभ्रामरी, अनुलोम विलोम गर्न	❖ काँध,गर्धन र ढाडको व्यायाम गर्न ❖ पद्मासन, अर्धचन्दासन, शशकासन, भुजङ्गासनमा बस्न ❖ ओम उच्चारण र मुद्रामा ध्यान गर्न ❖ मुद्राःपद्म मुद्रा, ज्ञान मुद्रा प्राणायामःभ्रामरी, अनुलोम विलोममा बस्न

क्रसं.	विषय क्षेत्र		कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
		स्वस्थ्य जीवनशैली र आहार	❖ आफ्नो घरको भान्सामा दैनिक पाक्ने परिकार हरूको नाम बताउन ❖ विद्यालयमा खाने खाजा, तयारी खानाको नाम बताउन ❖ आफ्नो घर वरपर पाइने फलफूलको पहिचान गर्न ❖ आफ्नो घर वरपर पाइने सागसब्जीको पहिचान गर्न	❖ आफ्नो घरको भान्सामा दैनिक पाक्ने परिकारको नाम र ती परिकार सुरक्षित राख्ने उपाय बताउन ❖ चाडपर्वमा बन्ने परिकारको नाम बताउन ❖ विद्यालयमा खाने खाजा सुरक्षित राख्ने तरिका बताउन ❖ आफूले खाने गरेका फलफूल, सागसब्जी र दुग्धजन्य पदार्थको नाम बताउन	❖ आफ्नो घरको भान्सामा र चाडपर्वमा बन्ने परिकारको नाम भन्न ❖ विद्यालयमा खाइने स्वास्थ्यकर खाजाको नाम भन्न ❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने फलफूलहरू र सागसब्जीको नाम भन्न ❖ दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थको उपयोगिता बताउन	❖ भान्सामा परिकार बनाउँदा ध्यान दिनुपर्ने पक्षहरू बताउन ❖ चाडपर्व, भोजभतेरमा परिकार बनाउँदा ध्यान दिनुपर्ने पक्षहरू बताउन ❖ आफ्नो घर वरपर पाइने फलफूल र सागसब्जीको फाइदा बताउन ❖ दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थप्रति सकारात्मक धारणाको विकास गराउन ❖ अस्वस्थकर खाना पहिचान गर्न	❖ भान्सा, चाडपर्व र भोजभतेरमा परिकार बनाउँदा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू बताउन ❖ विद्यालयमा खाने स्वास्थ्यकर खाजा पहिचान गरी प्रयोग गर्न ❖ आफ्नो घर वरपर पाइने फलफूल र सागसब्जीबाट हुने फाइदाहरू पहिचान गरी संरक्षण गर्न ❖ दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थको प्रयोग र संरक्षणका उपाय बताउन ❖ अस्वस्थकर खाना पहिचान गरी त्यसो हुनाका कारणहरू बताउन
		जडिबुटी	❖ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरपर पाइने जडिबुटीको नाम बताउन	❖ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरिपरि पाइने जडिबुटीको पहिचान गर्न	❖ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरपर पाइने जडिबुटीको प्रयोग गर्न ❖ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरपर पाइने जडिबुटीको फाइदा बताउन	❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने जडिबुटीको प्रयोग र संरक्षण गर्न ❖ विरामी भएका समयमा जडिबुटीको प्रयोग गर्ने तरिका बताउन	❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने जडिबुटीको प्रयोग र संरक्षण गर्न ❖ विरामी भएका समयमा जडिबुटीको प्रयोग गर्ने र संरक्षण गर्ने तरिका बताउन

क्रसं.	विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
८	**सूचना प्रविधि**	❖ स्थानीय सूचनाको र सञ्चार प्रविधिको नाम बताउन ❖ कम्प्यूटर जन्य सामग्री हरूको पहिचान गर्न	❖ स्थानीय सूचनाको स्रोत र सञ्चार प्रविधिको नाम बताउन र प्रयोग गर्न ❖ कम्प्यूटर जन्य सामग्री हरू(रेडियो, टेलिभिजन ,मोवाइल, कम्प्युटर)को प्रयोग गर्न	❖ कम्प्यूटर जन्य सामग्रीहरूको प्रयोग र सूरक्षाका सामान्य उपाय बताउन ❖ कम्प्यूटरको सामान्य परिचय दिइ भागहरू बताउन	❖ कम्प्युटररका प्रकार बताउन ❖ मोवाइल, कम्प्यूटरको मुख्य भागहरूको सामान्य परिचय दिन र सिकाइमा प्रयोग गर्न (टाइपशाला, पेन्टिङ, आदि)	❖ सिकाइमा कम्प्यूटर/ मोवाइलको मुख्य भागहरूको सामान्य परिचय दिन र प्रयोग गर्न (टाइपशाला, पेन्टिङ, हार्डवेयर र सफ्टवेयर आदि) ❖ इन्टरनेटको परिचय दिन र सामान्य प्रयोग गर्न ❖ सामाजिक सञ्जालको सामान्य प्रयोग गर्न ❖ मोवाइलएप्सको सामान्यप्रयोग गर्न।
९	**स्थानीय प्रविधि**	❖ आफ्ना वरपर पाइने साधन र प्रविधिको नाम बताउन	❖ आफ्ना वरपर पाइने साधन र प्रविधिको काम बताउन	❖ आफ्ना वरपर पाइने प्रविधिको सूची तयार पार्न ❖ आफ्ना वरपर पाइने साधनको महत्त्व बताउन	❖ आफ्ना वरपर पाइने प्रविधिको महत्त्व बताउन ❖ आफ्ना वरपर पाइने साधनको फाइदा बताउन र लिन	❖ आफ्ना वरपर पाइने प्रविधिको संरक्षणका उपाय बताउन ❖ आफ्ना वरपर पाइने साधनको प्रयोग गरी फाइदा लिन र संरक्षण गर्न

तालिका ६: मेरो भिमाद विषयको कक्षागत सिकाइ उपलब्धि (कक्षा ६-८)

क सं	विषयक्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
१	पालिका परिचय	❖ भिमाद नगरका वडाको नक्सा बनाई सिमाना बताउन ❖ नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्थितिसहित क्षेत्रफल तथा सिमाना पहिचान गर्न ❖ वडा कार्यालयका कार्यहरू बताउन ❖ नगर कार्यपालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधा पहिचान गर्न ❖ नगरभित्रका सेवा प्रदायक संस्थाबाट सम्पादन हुने मुख्य मुख्य कार्यहरू बताउन ❖ नगरभित्रका मुख्य सडक तथा पदमार्ग पहिचान गर्न ❖ वडाध्यक्ष तथा नगर कार्यपालिका सदस्यको भूमिका बताउन ❖ न्यायिक समितिको परिचय दिई गठन प्रक्रिया बताउन ❖ वडा शिक्षा समितिको परिचय तथा गठन प्रक्रिया बताउन ❖ नागरिक बडापत्रको परिचय दिन ❖ नगरपालिकाभित्रका सङ्घ संस्थाहरू पहिचान गर्न ❖ आफ्नो वडाभित्रका टोल विकास	❖ नगरपालिकाको नक्सा बनाई महत्त्वपूर्ण स्थान पहिचान गर्न ❖ नगर कार्यपालिकाको गठन प्रक्रिया तथा कार्यहरू बताउन ❖ नगरपालिकाको क्षेत्रफल जनसाङ्ख्यिक बनोट र वितरणको अवस्था बताउन ❖ नगर कार्यापलिकाको कार्यालयबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधा र प्रशासनिक संरचनाको जानकारी लिन र दिन ❖ नगरभित्रका सडकहरूको वर्गीकरण गरी दुरी समेत बताउन ❖ नगरपालिका अन्तर्गतका शाखाबाट प्रवाह हुने सेवाहरू बताउन ❖ न्यायिक समितिका कार्यहरू उल्लेख गर्न ❖ वडा कार्यालयको नागरिक बडापत्र अध्ययन गरी सेवाबारे जानकारी लिन ❖ नगरपालिकाभित्रका सङ्घ संस्थाहरूको सामान्य परिचय सहित सूचीकृत गर्न ❖ वडा शिक्षा समितिका कार्यहरू बताउन ❖ टोल विकास संस्थाका कार्यहरूबारे जानकारी लिन र दिन ❖ भिमाद नगरपालिकाको राजनीतिक तथा	❖ नगरपालिकाको नक्सा बनाउने विधिको उपयोग गरी महत्त्वपूर्ण स्थान पहिचान गर्न ❖ नगर सभाको गठन प्रक्रिया तथा कार्यहरू बताउन ❖ नगरपालिकाको क्षेत्रफल, जनसाङ्ख्यिक बनोट र अवस्थिति पहिचान गर्न ❖ नगर कार्यापलिकाको कार्यालयबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधा र प्रशासनिक संरचनाको जानकारी लिन र दिन ❖ नगरभित्रका सडकको पहुँच तथा महत्त्व बताउन ❖ नगरपालिकाका विषयगत समिति र तिनका कार्यहरू पहिचान गरी जानकारी दिन ❖ न्याय सम्पादनमा न्यायिक समिति र न्यायिक सहजकर्ताको भूमिका बताउन ❖ नागरिक बडापत्र: नगर कार्यपालिकाको कार्यालयको बारेमा जानकारी लिन ❖ नगरपालिकाभित्रका सङ्घ संस्थाका कार्यहरू बताउन ❖ नगर शिक्षा समितिको गठन तथा कार्यहरू बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाको राजनीतिक तथा प्रशासनिक विकासक्रमबारे जानकारी दिन ❖ भिमाद नगरपालिकाका नगरप्रमुख, उपप्रमुख तथा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतका कार्यहरू बताउन ❖ नगरपालिकाको भौतिक तथा मानवीय विकासमा नगरपालिकाको योगदान बताउन

क सं	विषयक्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		संस्थाहरूको सामान्य परिचय बताउन ❖ नगरपालिकाभित्रका सार्वजनिक सम्पत्तिको सामान्य परिचय दिन	प्रशासनिक विकासक्रमको सामान्य परिचय दिन ❖ सार्वजनिक सम्पत्तिको महत्त्व उल्लेख गर्न	❖ सामुदायिक सिकाइ केन्द्र तथा सार्वजनिक पुस्तकालयको परिचय तथा महत्त्व बताउन ❖ सार्वजनिक सम्पत्तिको सुरक्षामा व्यक्तिको भूमिका बताउन
२	हाम्रो भौगोलिक स्वरूप	❖ भिमाद नगरपालिकाको धरातलीय स्वरूपको बारेमा जानकारी लिन र दिन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका प्राकृतिक सम्पदाको परिचयदिन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र पाइने वन्यजन्तु तथा पशुपन्छीका बारेमा बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाको जैविक विविधता पहिचान गर्न ❖ भिमाद नगरपालिकाका सरकारी, निजी र सामुदायिक वनको सामान्य परिचय दिन	❖ भिमाद नगरपालिकाको धरातलीय स्वरूपको उपयोगिता पहिचान गर्न ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षणका उपायहरू बताउन र संरक्षण गर्न ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका नदीनाला तथा वनजङ्गलका फाइदा बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र पाइने वन्यजन्तु संरक्षणका उपायहरू बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाको जैविक विविधताको महत्त्व पहिचान गर्न ❖ सामुदायिक वनको फाइदा बताउन	❖ भिमाद नगरपालिकाको धरातलीय स्वरूपको प्रभावका बारेमा बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षणमा सरोकारवालाहरूको भूमिका पहिचान गर्न ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका नदीनाला तथा वनजङ्गलको संरक्षणका उपायहरू बारे जानकारी लिन र दिन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र पाइने वन्यजन्तु चोरीनिकासी रोकथामका उपायहरू बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रको जैविक विविधता संरक्षणका तरिकाहरू बताउँदै आफ्नो भूमिका समेत निर्वाह गर्न ❖ सामुदायिक वन संरक्षणमा समुदायको भूमिका पहिचान गर्न ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रको पारिस्थितिक पद्धतिको बारेमा सामान्य जानकारी लिन
३	सामाजिक विविधता तथा सम्पदा	❖ भिमाद नगरभित्रका जातजाति तथा भाषाभाषीको सामान्य परिचय दिन ❖ भिमाद नगरभित्रका धर्म तथा धार्मिक सम्पदाहरूको पहिचान गर्न	❖ भिमाद नगरभित्रका जातजाति तथा भाषाभाषीको अवस्था बताउन ❖ भिमाद नगरभित्रका धार्मिक सहिष्णुताको बारेमा जानकारी लिन र दिन	❖ भिमाद नगरभित्रका जातजाति तथा भाषाभाषीको उत्थानमा सरोकारवालाहरूको भूमिकाको बारेमा जानकारी लिन र दिन ❖ भिमाद नगरभित्रका धार्मिक सम्पदाहरूको संवर्धन

क सं	विषयक्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका संस्कार तथा संस्कृतिको जानकारी लिई अवलम्बन गर्न ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र मनाइने चाडपर्व, मेला महोत्सवको जानकारी लिन र तिनमा सहभागी हुन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका स्थानीय लोकसंस्कृतिसँग परिचित भई सोअनुसार व्यवहार गर्न	❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका संस्कार तथा संस्कृति, मूल्य र मान्यताले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र मनाइने चाडपर्वका विशेषताहरू बताउन ❖ भिमादभित्रका स्थानीय लोकसंस्कृतिको संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिका बताउन र भूमिका निर्वाह गर्न	गर्न गराउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका संस्कार तथा संस्कृति रूपान्तरणमा सरोकारवालाको भूमिका बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र मनाइने चाडपर्व, मेला महोत्सवले समाजमा पारेको प्रभावको महत्त्व बताउन ❖ स्थानीय लोकसंस्कृति जगेर्नामा समुदायको भूमिका पहिचान गर्न
४	पर्यटन	❖ भिमाद नगरभित्रका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको सामान्य परिचय दिन ❖ भिमाद नगरपालिकाको पर्यटन विकासमा विद्यार्थीको भूमिका बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाका पर्यटकीय क्षेत्रको विशेषता र महत्त्व बताउन ❖ पर्यटन क्लब र सञ्जाल विकासमा आफ्नो भूमिका बताउन ❖ पर्यटकको स्वागत, संस्कार गर्ने तरिका बताउन र गर्न	❖ भिमाद नगरभित्रका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको महत्त्व बताउन ❖ भिमाद नरपालिकाको पर्यटन विकासमा स्थानीय समुदायको भूमिका बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका पर्यटन व्यवसायका चुनौतीहरू पहिचान गर्न ❖ पर्यटन क्लब र सञ्जाल विकासमा समुदायको भसूमिका पहिचान गर्न ❖ पर्यटकको स्वागत, संस्कारको महत्त्व बताउन ❖ पर्यटन व्यवसायबाट समाजमा पर्ने सकारात्मक र नकारात्मक असर पहिचान गर्न	❖ भिमाद नगरभित्रका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको प्रचारप्रसार गर्न ❖ पर्यटन विकासमा स्थानीय सरकारका भूमिका पहिचान गर्न ❖ भिमाद नगरपालिकाको पर्यटकीय व्यवसायमा देखिएका समस्या तथा चुनौती र तिनको समाधानका उपायहरू बताउन ❖ पर्यटन क्लब र सञ्जाल विकासमा स्थानीय सरकारको भूमिका पहिचान गर्न ❖ पर्यटकको स्वागत, संस्कारको सिप विकासमा अग्रजको भूमिका पहिचान गर्न ❖ पर्यटन व्यवसायबाट समाजमा पर्ने सकारात्मक र नकारात्मक असर पहिचान गरी नकारात्मक असर न्यूनीकरण गर्न ❖ पर्यटन व्यवसायमा सहभागी भई गरी आर्थिक

क सं	विषयक्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
				उपार्जन गर्न
५	पेसा व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	❖ भिमाद नगरपालिकामा गरिने परम्परागत खेतीका बारेमा बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र गरिने व्यावसायिक खेतीको परिचय दिन ❖ पशुपन्छी पालन व्यवसायको आवश्यकता पहिचान गर्न ❖ भिमाद नगरपालिकाका पशुपन्छी तथा खेतीपाती पकेट क्षेत्रको परिचय तथा पहिचान गर्न ❖ स्थानीय उत्पादनको बजारीकरणको परिचय सहित तरिका बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका मानिसहरूको नोकरी, व्यापार, उद्यम तथा स्वरोजगारका बारेमा जानकारी दिन ❖ समूह तथा सहकारीमा वचत गरी आर्थिक सुरक्षा अनुभूत गर्न	❖ भिमाद नगरपालिकामा गरिने परम्परागत खेतीको परिचय र महत्त्व बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र गरिने व्यावसायिक खेतीको महत्त्व बताउन ❖ पशुपन्छी पालन व्यवसायको आधुनिकीकरणका तरिका बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाका पशुपन्छी तथा खेतीपाती पकेट क्षेत्रहरूको संवर्धनका तरिका बताउन ❖ स्थानीय उत्पादनको बजारीकरणमा सामाजिक सञ्जालको उपयोगका तरिका पहिचान गर्न ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका मानिसहरूको नोकरी, व्यापार उद्यम तथा स्वरोजगारले आर्थिक उपार्जनमा पारेको प्रभाव पहिचान गर्न ❖ आर्थिक उपार्जनमा समूह तथा सहकारीसँग स्थानीय समुदायको आबद्धता वृद्धिका उपाय पहिचान गर्न	❖ भिमाद नगरपालिकामा गरिने परम्परागत खेतीको परिचय सहित संरक्षणका उपाय बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र गरिने व्यावसायिक खेतीको आवश्यकता पहिचान गरी खेती गर्न आफूलाई सहभागी गराउन ❖ नगरपालिकाभित्र गरिने पशुपन्छी पालन व्यवसायको आधुनिकीकरण तथा व्यवसायीकरणका तरिका पहिचान गर्न ❖ पशुपन्छी तथा खेतीपाती पकेट क्षेत्रको विकासमा भिमाद नगरपालिकाको भूमिका पहिल्याउन ❖ बैदेसिक रोजगारीमा प्राप्त भएको र अनुभव र सिपको स्थानीयकरण गरी व्यावसायिक दक्षता अभिवृद्धि गर्न ❖ उत्पादनको बजारीकरणमा स्थानीय सहकारी, समूह तथा स्थानीय सरकारको भूमिका बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका मानिसहरूको नोकरी, व्यापार, उद्यम तथा स्वरोजगारबाट आर्थिक उपार्जन अभिवृद्धिका लागि सरोकारवालाहरूको भूमिका बताउन ❖ स्थानीय पेसा व्यवसाय प्रवर्धनमा समूह तथा सहकारीका जिम्मेवारी पहिचान गर्न
६	जीवनोपयोगी सिप	❖ दैनिक जीवनमा अपनाउनुपर्ने नैतिक आचरणबारे बताउन	❖ दैनिक जीवनमा अपनाउनुपर्ने नैतिक आचरणबारे बताउन र अवलम्बन गर्न	❖ दैनिक जीवनमा अपनाउनुपर्ने नैतिक आचरणबारे बताउन र अवलम्बन गर्न

क सं	विषयक्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		❖ घरमा पकाइने खानाका परिकार तयार पार्ने तरिका बताउन ❖ दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने विद्युतीय सामग्री तथा एल. पी. ग्यासको प्रयोगमा सावधानीका उपाय बताउन र अवलम्बन गर्न ❖ घरायसी सिलाइबुनाइ, दुनाटपरी र कुचो निर्माण र प्रयोगका बारेमा बताउन ❖ ट्राफिक चिह्न पहिचान तथा सडक दुर्घटना र न्यूनीकरणका उपायहरू बताउन ❖ फोहरमैला व्यवस्थापनको परिचय दिन ❖ आफ्नो सुरक्षाका उपायहरू बताउन	❖ घरमा पकाइने खानाका परिकार तयार पार्ने तरिका बताउन र अभ्यास गर्न ❖ दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने विद्युतीय सामग्री तथा एल. पी. ग्यासको प्रयोगमा सावधानीका उपाय बताउन र अवलम्बन गर्न ❖ बिजुली, प्लम्बिङ, सौन्दर्य कला, सिलाइबुनाइ, दुनाटपरी, कुचो, मुडा आदि निर्माण र प्रयोगका बारेमा बताउन ❖ ट्राफिक चिह्न पहिचान तथा सडक दुर्घटना र न्यूनीकरणका उपायहरू बताउन र अवलम्बन गर्न ❖ फोहरमैला व्यवस्थापन, ढल व्यवस्थापन, पुनःप्रयोग र जैविक मल निर्माणका तरिका बताउन ❖ तनाव व्यवस्थापनको परिचय र परिभाषा दिन ❖ आत्मरक्षाका तरिका तथा व्यवहारमा अवलम्बन गर्न	❖ घरमा पकाइने तथा व्यावसायिक रूपमा तयार गरिने खानाका परिकार तयार पार्ने तरिका बताउन र अभ्यास गर्न ❖ दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने विद्युतीय सामग्री तथा एल. पी. ग्यासको प्रयोगमा सावधानीका उपायका बारेमा सुसूचित गर्न ❖ जीवनोपयोगी सिपः बिजुली, प्लम्बिङ, सौन्दर्य कला, सिलाइबुनाइ, दुनाटपरी, कुचो, मुडा, विद्युतीय भुक्तानीका तरिका बताउन ❖ ट्राफिक चिह्न पहिचान तथा सडक दुर्घटना र न्यूनीकरणका उपायहरू बताउन र अवलम्बन गर्न ❖ फोहरमैला व्यवस्थापन, ढल व्यवस्थापन, पुनःप्रयोग र जैविक मल निर्माणका तरिका बताउन ❖ तनाव व्यवस्थापन तथा मनोपरामर्शको परिचय दिन र व्यवहारमा अवलम्बन गर्न ❖ आत्मरक्षाका तरिका तथा व्यवहारमा अवलम्बन गर्न
७	खेलकुद तथा शारीरिक सुस्वास्थ्य	❖ कबड्डी, भलिबल, फुटबल, चेस, क्रिकेट, सेपाक ताक्रो, उसु तेक्वान्दो आदि खेलका परिचय र सामान्य नियमहरू बताउन ❖ खेलकुद व्यवस्थापन र नेतृत्वको	❖ कबड्डी भलिबल, फुटबल, चेस, क्रिकेट सेपाक ताक्रो, उसु, तेक्वान्दो आदि खेलका तौरतरिका तथा महत्त्व बताउन ❖ खेलकुद व्यवस्थापन र नेतृत्वको महत्त्व बताउन (टिमवर्क र नेतृत्व, रेफ्रीको	❖ कबड्डी भलिबल, फुटबल, चेस, क्रिकेट सेपाक ताक्रो, उसु, तेक्वान्दो आदि खेलका विकासमा विद्यार्थीको भूमिकासहित अभ्यास गर्न ❖ खेलकुद व्यवस्थापन गर्न र नेतृत्व लिन ❖ खेलमैदानमा हुन सक्ने चोटपटक व्यवस्थापन बारे

क्र सं	विषयक्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		परिचय दिन ❖ प्राथमिक उपचारको परिचय र महत्त्व बताउन ❖ स्वस्थ जीवनशैली र आहारको परिचय दिन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र पाइने जडीबुटीका परिचय दिन ❖ पोषिलो खाना र पत्रु खाना (Junk food) को भिन्नता छुट्याउन ❖ व्यक्तिगत सरसफाइको परिचय बताउन ❖ पानी शुद्धीकरणको आवश्यकता बताउन ❖ योग तथा ध्यानको परिचय बताउन ❖ आसनको परियच र केही आसनको जानकारी लिन र दिन	भूमिका) ❖ खेल मैदानमा अपनाइने सुरक्षा बारे बताउन ❖ स्वस्थ जीवनशैली र आहारको महत्त्व बताउन ❖ भिमाद नगरपिलकाभित्र पाइने जडीबुटी संरक्षणका उपायहरू बताउन ❖ पोषिलो खाना र पत्रु खाना (Junk food) को भिन्नता पहिचान गरी पोसिलो खाना तयारीका तरिका बताउन ❖ व्यक्तिगत सरसफाइका लागि आवश्यक सामग्रीको सङ्कलन र व्यवस्थापन बारे बताउन ❖ घर तथा विद्यालयमा पानी शुद्धीकरणका उपायहरू बताउन ❖ योग तथा ध्यानको महत्त्व र तरिका बताउन ❖ आसनको परियच र केही आसनका बारे जानकारी लिन र दिन	जानकारी लिन र दिन ❖ स्वस्थ जीवनशैलीका लागि आवश्यक आहारजन्य वस्तुहरूको संरक्षणका उपायहरू बताउन ❖ भिमाद नगरपिलकाभित्र पाइने जडीबुटी उत्पादन र बजारीकरण बारे जानकारी लिन र दिन ❖ पोषिलो खाना तयारी र प्रयोग तथा पत्रु खाना (Junk food) न्यूनीकरणमा विद्यार्थीको भूमिका बताउन ❖ पारिवारिक र सामाजिक सरसफाइको महत्त्व तथा तिनको सरसफाइमा विद्यार्थीको भूमिका बताउन ❖ पानीका मुहानहरू शुद्धीकरणका लागि समुदाय तथा स्थानीय सरकारको भूमिका बताउन ❖ समाजमा योग तथा ध्यानको विकासका लागि विद्यार्थीको भूमिका बताउन ❖ आसनको परियच र केही आसनका बारे जानकारी लिन र दिन
८	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	❖ सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको परिचय (कम्प्युटर, हार्डवेयर र सफ्टवेयरको आधारभूत ज्ञान) बताउन ❖ वर्ड प्रोसेसिङको परिचय बताउन ❖ सञ्चारका साधनहरूको परिचय	❖ सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको महत्त्व बताउन ❖ वर्ड प्रोसेसिङको प्रयोगका तरिका बताउन ❖ सञ्चारका साधनहरूका फाइदा र	❖ सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग र संरक्षणका बारेमा जानकारी लिन र दिन ❖ वर्ड प्रोसेसिङ प्रयोग र सुरक्षाका उपायहरू बताउन ❖ सञ्चारका साधनहरूले विद्यार्थीमा पुऱ्याएको सबल र दुर्बल पक्षको पहिचान गरी त्यसका सबल

क सं	विषयक्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		बताउन ❖ इमेल इन्टरनेटको परिचय दिन ❖ डिजिटल साक्षरता र सुरक्षाको बारेमा जानकारी लिन र दिन ❖ फोटो/भिडियो निर्माण गर्न ❖ एल्गोरिदमको सामान्य परिभाषा र यसको महत्त्व स्पष्ट पार्न ❖ कृत्रिम बौद्धिकता(AI) को परिचय दिन	त्यसका सकरात्मक तथा नकरात्मक पक्षहरू बताउन ❖ इमेल इन्टरनेटको महत्त्व बताउन ❖ डिजिटल साक्षरता र सुरक्षाको महत्त्व बुझ्न र बताउन ❖ फोटो/भिडियो सम्पादन गरी आफ्ना घरमा उत्पादित सामग्रीको प्रचारप्रसार गर्न ❖ एल्गोरिदमका प्रक्रियाहरू बताउन ❖ कृत्रिम बौद्धिकता(AI) को महत्त्व बताउन	पक्षहरूको बारेमा जानकारी लिन र दिन ❖ इमेल इन्टरनेटको प्रयोग गर्न ❖ डिजिटल साक्षरता र सुरक्षा (साइवर अपराध सामाजिक सञ्जाल) को उचित प्रयोगमा सचेतनासम्बन्धी कार्य गर्न ❖ फोटो/भिडियो सम्पादन गरी आफ्ना टोल छिमेकमा उत्पादित सामग्रीको प्रचारप्रसार गर्न ❖ एल्गोरिदमको प्रयोगमा सचेतता अपनाउन ❖ कृत्रिम बौद्धिकता (AI) को समुचित प्रयोग गर्न
९	स्थानीय परम्परागत तथा आधुनिक प्रविधि	❖ स्थानीय परम्परागत प्रविधिको परिचय दिई पहिचान गर्न ❖ स्थानीय आधुनिक प्रविधिको परिचय बताउन ❖ साना उद्योग र सिपमूलक प्रविधिको परिचय दिन ❖ खाद्य प्रशोधनको परिचय दिन	❖ स्थानीय परम्परागत प्रविधिको महत्त्व बताउन ❖ स्थानीय आधुनिक प्रविधिको महत्त्व बताउन ❖ साना उद्योग र सिपमूलक प्रविधिको आवश्यकता बताउन ❖ खाद्य प्रशोधनका तरिका पहिचान गर्न	❖ स्थानीय परम्परागत प्रविधिको प्रयोग र संरक्षण गर्न ❖ स्थानीय आधुनिक प्रविधिको प्रयोग र प्रवर्धन गर्न ❖ सिपमूलक प्रविधिको प्रयोग गरी साना उद्योग सञ्चालनमा सक्षमता विकास गर्न ❖ खाद्य प्रशोधन गरी व्यवसायीकरण गर्न
१०	प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन	❖ प्रकोप तथा विपद्को परिचय दिन ❖ प्राकृतिक तथा मानवसिर्जित प्रकोपबाट सिर्जना हुने विपद्हरू बताउन ❖ भूकम्प, चट्याङ, करेन्ट र ग्यास, आगलागीबाट हुने सम्भावित घटनाको जोखिम पहिचान गर्न	❖ प्रकोप तथा विपद्का पूर्व तयारी बारे जानकारी लिन ❖ प्राकृतिक तथा मानवसिर्जित प्रकोपहरूको वर्गीकरण गर्न र बच्ने उपायहरू बताउन ❖ भूकम्प, चट्याङ, करेन्ट र ग्यास, आगलागीबाट हुने सम्भावित घटनाबाट	❖ प्रकोप तथा विपद्मा गर्नुपर्ने उद्धार कार्यहरू पहिचान गरी व्यवहारमा उतार्न ❖ प्राकृतिक तथा मानवसिर्जित प्रकोपका कारणहरू तथा न्यूनीकरणका उपायहरू बताउन ❖ भूकम्प, चट्याङ, करेन्ट र ग्यास, आगलागीबाट हुने सम्भावित घटनाबाट बच्ने उपायहरू बारे प्रचार प्रचार गर्न

क सं	विषयक्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		❖ सर्पदंश, कुकुर बिरालो, अरिङ्गाल आदिको टोकाइबाट बच्ने उपाय बताउन	बच्ने उपायहरू बताउन ❖ सर्पदंश, कुकुर बिरालो, अरिङ्गाल आदिको टोकाइ हुँदा बच्नका लागि गरिने प्राथमिक उपचारका तरिका बताउन	❖ सर्पदंश, कुकुर बिरालो, अरिङ्गाल आदिको टोकाइबाट बच्नका लागि गरिने प्राथमिक उपचारका तरिका अवलम्बन गरी अरूलाईसमेत जानकारी दिन ❖ विपद् व्यवस्थापनका तरिकाहरू बताउन

६.५ विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

तालिका ७ : मेरो भिमाद विषयको विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम (कक्षा १–५)

विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
१. पालिका परिचय	❖ आफू बसेको ठाउँ, टोल वडा र नगरपालिकाको नाम	❖ टोल र वडाको सामान्य परिचय, वडाको केन्द्र	❖ नगरपालिकाको सामान्य परिचय (वडा सङ्ख्या, केन्द्र, सिमाना, क्षेत्रफल) ❖ वडा समितिको गठन ❖ वडाभित्रका शैक्षिक तथा अन्य सङ्घ संस्थाका नाम	❖ वडा कार्यालयका सेवा हरू ❖ वडाभित्रका शैक्षिक तथा अन्य सङ्घ संस्थाका सामान्य परिचय र कार्य ❖ वडाको जनसङ्ख्या तथा घर धुरी ❖ नगर कार्यपालिकाको गठन र काम	❖ भिमाद नगरपालिकाको नामकरण ❖ नगर सभाको गठन र काम ❖ नगरपालिकाबाट प्रदान गरिने सेवाहरू ❖ नगरभित्रका शैक्षिक तथा अन्य सङ्घ संस्थाका सामान्य परिचय र कार्य ❖ नगरको जनसङ्ख्या तथा घर धुरी

विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
२. हाम्रो भौगोलिक स्वरूप र सम्पदा	❖ आफू बसेको ठाउँ वा टोल को भौगोलिक अवस्था (समथर, भिरालो, भिर, पाखा) ❖ आफ्नो टोलमा भएका धार्मिक मठ, मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्चको नाम ❖ आफ्नो क्षेत्रमा पाइने बोट बिरुवाहरू खोला र नदीहरूको नाम	❖ आफू बसेको वडाको भौगोलिक अवस्था (समथर, भिरालो, भिर, पाखा) ❖ आफ्नो वडाको खोला र नदीहरूको नाम ❖ वडाभित्र रहेका पाटी पौवा र चौतारी नाम, ❖ आफ्नो टोल र वडामा भएका धार्मिक मठ, मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्चको नाम ❖ वडामा लाग्ने जात्रा, मेलाहरूको नाम र लाग्ने समय	❖ नगरभित्रको भौगोलिक अवस्था (समथर, भिरालो, भिर, पाखा) ❖ वडाभित्र रहेका पाटी पौवा र चौतारी नाम, अवस्था र महत्त्व ❖ वडाभित्रका धार्मिक मठ, मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्चको उपयोग र संरक्षण ❖ वडाभित्र रहेका बाटोघाटो र पुलपुलेसाहरू नाम र तिनको संरक्षण ❖ नगरभित्र बजाइने बाजाहरूको नाम	❖ भौगोलिक अवस्था (समथर, भिरालो, भिर, पाखा)को संरक्षण ❖ नगरभित्रको जलस्रोतको अवस्था, उपयोग र संरक्षण ❖ वडाभित्रका धार्मिक मठ, मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्च आदिको संरक्षणमा सहभागिता/ भूमिका ❖ नगरभित्रमा नाचिने नाचहरूको नाम र प्रदर्शन	❖ भू-बनोटको अवस्था र संरक्षणमा व्यक्ति, समुदाय र वडाको भूमिका ❖ जलसम्पदा र वन पैदावारको प्रयोगको अवस्था र संरक्षणमा व्यक्ति, समुदाय र वडाको भूमिका ❖ विद्यालयमा वृक्षरोपण एवम् फूलबारी निर्माण र संरक्षणमा विद्यार्थी सहभागिता ❖ स्थानीय क्षेत्रमा बसोबास गर्ने मानिसहरूले प्रयोग गर्ने भाषा र पोशाक

विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
३. सामाजिक विविधता	❖ आफूले बोल्ने भाषा, ❖ आफूले मान्ने धर्म ❖ आफूले मान्ने चाडपर्वहरू ❖ आफूलाई मन पर्ने चाड ❖ हाम्रो आचरण	❖ स्थानीय जातजातिहरू, भाषाहरू, धर्म आदि ❖ आफूले मनाउने चाडपर्वको नाम र चाडपर्वमा गरिने क्रियाकलाप ❖ असल आचरण	❖ वडाभित्र बोलिने भाषाहरू ❖ वडाभित्रका जातजातिहरू ❖ स्थानीय धार्मिक, सांस्कृतिक मेला महोत्सवको सूची, ❖ स्थानीय चाडपर्वको सूची ❖ स्थानीय भेषभूषा ❖ असल आचरणका उदाहरणहरू ❖ पारिवारिक शैक्षिक अवस्था	❖ नगरभित्र बोलिने भाषाहरूको नाम ❖ स्थानीय जातजातिका रहनसहन ❖ स्थानीय धार्मिक, सांस्कृतिक मेला महोत्सवको महत्त्व ❖ स्थानीय चाडपर्वको महत्त्व	❖ स्थानीय भाषाहरूको सम्मान ❖ स्थानीय रहनसहनका विशेषता ❖ स्थानीय धार्मिक, सांस्कृतिक मेला महोत्सवमा सहभागिता ❖ भाषिक, धार्मिक, सांस्कृतिक र जातिगत सहिष्णुता ❖ स्थानीय चाडपर्वको महत्त्व ❖ असल आचरण प्रवर्धनको अभ्यास ❖ स्थानीय भेषभूषाको प्रयोग र
४. पर्यटन	❖ आफू बसेको वडाका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम ❖ आफू घुमेका ठाउँको नाम	❖ स्थानीय पर्यटकीय स्थलहरूको अवलोकन र परिचय ❖ आफू घुमेका ठाउँको वर्णन	❖ स्थानीय पर्यटकीय गतिविधिहरू ❖ नगर भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम	❖ पर्यटनको परिचय, क्षेत्र तथा महत्त्व ❖ स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्र र गतिविधिको संरक्षण र प्रयोग	❖ नगरभित्रका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको परिचय तथा महत्त्व ❖ पर्यटकीय क्षेत्रको विकास र संरक्षणमा व्यक्ति, समुदाय र स्थानीय सरकारको भूमिका

विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
५. पेसा व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	फलफूल तथा तरकारी खेती	❖ आफ्नो टोल वा वडामा पाइने फलफूल तथा तरकारीको नाम ❖ हरिया तरकारी तथा फलफूल हेरी रङ तथा स्वाद	❖ स्थानीय जातका फलफूल तथा तरकारीको पहिचान ❖ मौसम अनुसार गरिने फलफूल तथा तरकारी	❖ व्यावसायिक फलफूल र तरकारी हुने स्थानको नाम ❖ अर्गानिक फलफूल तथा तरकारी खेतीको सामान्य परिचय	❖ व्यावसायिक फलफूल र तरकारी खेतीको फाइदा ❖ फलफूल तथा तरकारी खेती गर्ने सामान्य तरिका ❖ अर्गानिक फलफूल तथा तरकारीको फाइदा
	पशुपालन	❖ घरपालुवा जनावरको पहिचान, ❖ घर पालुवा जनावरको आवाज नक्कल	❖ आफूलाई मन पर्ने जनावरको नाम ❖ व्यवसायका लागि पालिने जनावरको नाम	❖ घरपालुवा जनावरको आहारा तथा स्वभाव ❖ खोर तथा गोठको सरसफाइका तरिकाहरू	❖ घरपालुवा जनावरको छोटो वर्णन ❖ पशुको हेरचाहका सामान्य तरिका र तिनीहरूबाट आफू सुरक्षित रहने तरिका ❖ पशुपालनबाट प्राप्त हुने खानेकुराको सूची
	पन्छी पालन	❖ वरपर पाइने घरपालुवा पन्छी पहिचान बताउन ❖ घरमा पालिने र जङ्गली पन्छी पहिचान	❖ घरपालुवा पन्छीहरूको नाम ❖ आफूलाई मन पर्ने पन्छीको नाम ❖ पन्छीको आवाज नक्कल	❖ घरपालुवा पन्छीको आहार तथा स्वभाव आफ्नो घरमा वा छिमेकमा पालिएका पन्छीको नाम ❖ पन्छी पालनका फाइदाको सूची	❖ व्यावसायिक रूपमा पालिने पन्छीको रङ्ग, आकार,तौलको आधारमा वर्णन ❖ पन्छी हेरचाहका सामान्य तरिका ❖ पन्छीपालनका फाइदा
	पेसा तथा व्यवसाय	❖ आफ्नो टोल, छिमेकमा गरिने व्यापारको नाम	❖ आफ्नो टोल, छिमेकका व्यक्ति पेसाको पहिचान	❖ स्थानीय समुदायमा गरिने पेसाको सूची	❖ पेसा र व्यवसायको परिचय

विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
६. जीवनोपयोगी सीप	❖ व्यक्तिगत सरसफाइ ❖ घरायसी सिप (झ्याल, ढोकाको प्रयोग) ❖ पहिरन सिप ❖ शिष्टाचार, अभिवादन र अदर सत्कार	❖ व्यक्तिगत सामग्री प्रयोग र जतन ❖ घरायसी तथा कक्षाकोठाको सरसफाइ ❖ घरायसी सामग्रीको उचित प्रयोग र जतन (जस्तैः- भान्सा कोठाका सामान, सुत्ने कोठाका सामान, भण्डार कोठाका सामान आदि) ❖ सानालाई माया, मान्यजनप्रति आदर ❖ असल खानपान र व्यवहार ❖ पारिवारिक सद्भाव र सहयोग	❖ घर तथा विद्यालयमा अपनाइने सुरक्षा र सतर्कता(भान्साकोठा तथा अन्य घरायसी कार्यमा प्रयोग गरिने हतियार, ग्याँस, आगो, बिजुलीका सामान, टुटेफुटेका सामानको व्यवस्थापन, सवारी साधनबाट हुने जोखिम न्युनिकरण) ❖ मितव्ययिता (धारा, बत्ती, फोन आदि) र खेर जाने सामानको उचित प्रयोग ❖ सामूहिक भावना र पारस्परिक सहयोग (आपसी विश्वास, शिष्टता पूर्ण र संयमित व्यवहार, इमानदारिता, परोपकार आदि ।)	❖ लेनदेन कारोवार (पसलबाट सामान खरिद गर्ने , सामानको तौल हेर्ने, खरिद गरिएका सामानको मान्य अवधि हेर्ने, बिल माग गर्ने) ❖ खाद्य वा अखाद्य सामग्रीको पहिचान (मिसावट) ❖ मानव मूल्य र मान्यता (सत्य, धर्म, सद्व्वहार, प्रेम, शान्ति र अहिंसा)	❖ अर्गानिक खाद्य सामग्रीको महत्त्व तथा जङ्कफुडका बेफाइदा ❖ पाक शिक्षा (खाजा तथा खना तयारी जस्तै- दाल, भात, रोटी, चिया, कफी, सुप, अण्डा आदि पदार्थ बनाउँदा प्रयोग हुने सामानहरूको अनुपातको जानकारी ❖ मानव मूल्य र मान्यता (सत्य, धर्म, सद्व्यवहार, प्रेम, शान्ति र अहिंसा, सादा जीवन उच्च विचार)
७. खेलकुद र शारीरिक — योग तथा व्यायम		❖ औँला हात खुट्टा र आँखाको कसरत ❖ सिद्धासन, अर्ध पद्मासन, पुतली आसन ❖ ओम उच्चारण र मुद्रामा ध्यान ❖ भस्त्रिका प्राणायाम	❖ औँला हात खुट्टा कम्मर र आँखाको कसरत ❖ सिद्धासन,अर्ध पद्मासन, पुतली आसन, ध्रुवासन,वृक्षासन ❖ ओम उच्चारण र मुद्रामा ध्यान ❖ भस्त्रिका प्राणायाम	❖ औँला हात खुट्टा कम्मर, पेट र आँखाको कसरत ❖ सिद्धासन, अर्ध पद्मासन, पुतली आसन, ध्रुवासन, वृक्षासन ❖ ओम मुद्रामा ध्यान ❖ अनुलोम विलोम ❖ श्वासन अभ्यास	❖ काँध, गर्धन र ढाडको व्यायाम ❖ पद्मासन, बज्रासन,भुजङ्गासन, हाँस्यासन ❖ ओम उच्चारण र मुद्रामा ध्यान ❖ मुद्राःपद्म मुद्रा,ज्ञान मुद्रा ❖ प्राणायामःभ्रामरी,अनुलोम विलोम

विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
स्वास्थ्य जीवनशैली र आहार		❖ आफ्नो घरको भान्सामा दैनिक पाक्ने परिकार ❖ विद्यालयमा खाने खाजा, तयारी खाना ❖ आफ्नो घर वरपर पाइने फलफूलको पहिचान ❖ आफ्नो घर वरपर पाइने सागसब्जीको पहिचान	❖ आफ्नो घरको भान्सामा दैनिक पाक्ने परिकार ❖ चाडपर्वमा बन्ने परिकार ❖ विद्यालयमा खाने खाजा, तयारी खाना ❖ आफ्नो घर वरपर पाइने फलफूलको पहिचान ❖ आफ्नो घर वरपर पाइने सागसब्जीको पहिचान ❖ दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थ	❖ आफ्नो घरको भान्सामा र चाडपर्वमा बन्ने परिकारको नाम भन्न ❖ विद्यालयमा खाइने स्वास्थ्यकर खाजाको नाम भन्न ❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने फलफूलहरू र सागसब्जीको नाम भन्न ❖ दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थको उपयोगिता बताउन	❖ भान्सामा परिकार बनाउँदा ध्यान दिनुपर्ने पक्षहरू ❖ चाडपर्व,भोजभतेरमा परिकार बनाउँदा ध्यान दिनुपर्ने पक्षहरू ❖ विद्यालयमा खाने स्वास्थ्यकर खाजा ❖ आफ्नो घर वरपर पाइने फलफूलको फाइदाहरू ❖ आफ्नो घर वरपर पाइने सागसब्जीको प्रयोग ❖ दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थको प्रयोग(मही) ❖ अस्वस्थकर खाना
जडिबुटी		❖ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरपर पाइने जडिबुटीको नाम	❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने जडिबुटीको पहिचान र प्रयोग	❖ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरपर पाइने जडिबुटीको प्रयोग ❖ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरपर पाइने जडिबुटीको फाइदा	❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने जडिबुटीको प्रयोग र संरक्षण ❖ विरामी भएका समयमा जडिबुटीको प्रयोग गर्ने तरिका

विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
८. सूचना प्रविधि	❖ स्थानीय सूचनाको र सञ्चार प्रविधिको नाम ❖ कम्प्यूटर जन्य सामग्रीहरू को पहिचान	❖ स्थानीय सूचनाको स्रोत र सञ्चार प्रविधिको नाम र प्रयोग ❖ कम्प्यूटर जन्य सामग्रीहरू (रेडियो, टेलिभिजन, मोवाइल, कम्प्युटर)को प्रयोग	❖ कम्प्यूटर जन्य सामग्रीहरू(रेडियो, टेलिभिजन, मोवाइल, कम्प्युटर)को प्रयोग र सूरक्षा ❖ कम्प्यूटरको सामान्य परिचय र भागहरू	❖ कम्प्युटररका प्रकार ❖ मोवाइल,कम्प्यूटरको मुख्य भागहरूको सामान्य परिचय र सिकाइमा प्रयोग (टाइपशाला, पेन्टिङ, आदि)	❖ सिकाइमा कम्प्यूटर/ मोवाइलको मुख्य भागहरूको सामान्य परिचय र प्रयोग (टाइपशाला, पेन्टिङ, हार्डवेयर र सफ्टवेयर आदि) ❖ इन्टरनेटको परिचय र प्रयोग ❖ सामजिक सञ्जालको प्रयोग ❖ मोवाइल एप्सको प्रयोग ।
९. स्थानीय प्रविधि	❖ आफ्ना वरपर पाइने साधन र प्रविधिको नाम	❖ आफ्ना वरपर पाइने साधन र प्रविधिको काम	❖ आफ्ना वरपर पाइने प्रविधिको सूची ❖ आफ्ना वरपर पाइने साधनको महत्त्व	❖ आफ्ना वरपर पाइने प्रविधिको महत्त्व ❖ आफ्ना वरपर पाइने साधनको फाइदा	❖ आफ्ना वरपर पाइने प्रविधिको संरक्षणका उपाय ❖ आफ्ना वरपर पाइने साधनको फाइदा

तालिका ८: मेरो भिमाद विषयको विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम (कक्षा ६–८)

विषयक्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
१. पालिका परिचय	❖ वडाको नक्सा र सिमाना ❖ वडा कार्यालयका कार्यहरू ❖ नगरपालिकाको क्षेत्रफल तथा सिमाना ❖ नगर कार्यपलिकाको कार्यालयबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधा ❖ नगरभित्रका सेवा प्रदायक संस्थाबाट सम्पादन हुने मुख्य मुख्य कार्यहरू ❖ नगरभित्रका मुख्य सडक तथा पदमार्ग ❖ वडाध्यक्ष तथा नगर कार्यपालिका सदस्यको भूमिका ❖ न्यायिक समितिको परिचय र गठन ❖ वडा शिक्षा समितिको परिचय तथा गठन प्रक्रिया ❖ नागरिक बडापत्र ❖ नगरपालिकाभित्रका सङ्घ संस्थाहरू ❖ वडाभित्रका टोल विकास संस्थाहरू ❖ नगरपालिकाभित्रका सार्वजनिक सम्पत्ति	❖ नगरपालिकाको नक्सा र महत्त्वपूर्ण स्थान ❖ नगर कार्यपालिकाको गठन र कार्य ❖ नगरपालिकाको क्षेत्रफल, जनसाङ्ख्यिक बनोट र वितरण ❖ नगर कार्यपलिकाको कार्यालयबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधा र प्रशासनिक संरचना ❖ नगरभित्रका सडकहरूको वर्गीकरण ❖ नगरपालिका अन्तर्गतका शाखाबाट प्रवाह हुने सेवाहरू ❖ न्यायिक समितिका कार्यहरू ❖ नागरिक बडापत्र ❖ नगरपालिकाभित्रका सङ्घ संस्थाहरू ❖ वडा शिक्षा समितिका कार्यहरू ❖ टोल विकास संस्था ❖ भिमाद नगरपालिकाको राजनीतिक तथा प्रशासनिक विकासक्रम ❖ सार्वजनिक सम्पत्ति	❖ नगरपालिकाको नक्सा र महत्त्वपूर्ण स्थान ❖ नगर सभाको गठन र कार्य ❖ नगरपालिकाको क्षेत्रफल, जनसाङ्ख्यिक बनोट र अवस्थिति ❖ नगर कार्यपलिकाको कार्यालयबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधा र प्रशासनिक संरचना ❖ नगरभित्रका सडक ❖ नगरपालिकाका विषयगत समिति र कार्य ❖ न्यायिक समिति र न्यायिक सहजकर्ता ❖ नागरिक बडापत्र ❖ नगरपालिकाभित्रका सङ्घ संस्था ❖ नगर शिक्षा समितिको गठन तथा कार्यहरू ❖ भिमाद नगरपालिकाको राजनीतिक तथा प्रशासनिक विकासक्रम ❖ भिमाद नगरपालिकाका नगरप्रमुख, उपप्रमुख तथा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतका कार्य ❖ नगरपालिकाको भौतिक तथा मानवीय विकासमा नगरपालिकाका योगदान ❖ सामुदायिक सिकाइकेन्द्र तथा सार्वजनिक पुस्तकालय ❖ सार्वजनिक सम्पत्ति
हाम्रो भौगोलिक स्वरूप	❖ धरातलीय स्वरूप ❖ प्राकृतिक सम्पदा	❖ धरातलीय स्वरूप ❖ प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण	❖ धरातलीय स्वरूप ❖ प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण

विषयक्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
	❖ नदीनाला तथा वनजङ्गल ❖ वन्यजन्तु तथा पशुपन्छी ❖ जैविक विविधता ❖ सरकारी, निजी र सामुदायिक वन	❖ नदीनाला तथा वनजङ्गल ❖ वन्यजन्तु संरक्षण ❖ जैविक विविधता ❖ सामुदायिक वनका फाइदा	❖ नदीनाला तथा वनजङ्गल ❖ वन्यजन्तु चोरीनिकासीको रोकथाम ❖ जैविक विविधता संरक्षण ❖ सामुदायिक वन संरक्षणमा समुदायको भूमिका ❖ पारिस्थितिक पद्धति
सामाजिक विविधता तथा सम्पदा	❖ जातजाति तथा भाषाभाषी ❖ धर्म तथा धार्मिक सम्पदाहरू ❖ संस्कार तथा संस्कृति ❖ चाडपर्व, मेला महोत्सव ❖ स्थानीय लोकसंस्कृति	❖ जातजाति तथा भाषाभाषी ❖ धार्मिक सहिष्णुता ❖ संस्कार तथा संस्कृति, मूल्य र मान्यता ❖ चाडपर्वका विशेषता ❖ स्थानीय लोकसंस्कृतिको संरक्षण	❖ जातजाति तथा भाषाभाषीको उत्थान ❖ धार्मिक सम्पदाहरूको संवर्धन ❖ संस्कार तथा संस्कृति रूपान्तरणमा सरोकारवालाको भूमिका ❖ चाडपर्व, मेला महोत्सव ❖ स्थानीय लोकसंस्कृतिको जगेर्ना
पर्यटन	❖ पर्यटकीय क्षेत्रहरू ❖ पर्यटन विकासमा विद्यार्थीको भूमिका ❖ पर्यटकीय क्षेत्रको विशेषता र महत्त्व ❖ पर्यटन क्लब र सञ्जाल विकास ❖ पर्यटकको स्वागत संस्कार ❖ पर्यटन व्यवसायबाट समाजमा पर्ने प्रभाव	❖ पर्यटकीय क्षेत्रहरू ❖ पर्यटन विकासमा स्थानीय समुदायको भूमिका ❖ पर्यटन व्यवसायका चुनौतीहरू ❖ पर्यटन क्लब र सञ्जाल विकासमा समुदायको भूमिका ❖ पर्यटकको स्वागत सत्कार ❖ पर्यटन व्यवसायबाट समाजमा पर्ने सकारात्मक र नकारात्मक असर	❖ पर्यटकीय क्षेत्रहरूको प्रचारप्रसार ❖ पर्यटन विकासमा स्थानीय सरकारका भूमिका ❖ पर्यटकीय व्यवसायमा देखिएका समस्या तथा चुनौती र तिनको समाधानका उपायहरू ❖ पर्यटन क्लब र सञ्जाल विकासमा स्थानीय सरकारको भूमिका ❖ पर्यटकको स्वागत संस्कारको सिप विकासमा अग्रजको भूमिका ❖ पर्यटन व्यवसायबाट समाजमा पर्ने सकारात्मक र नकारात्मक असर पहिचान गरी नकारात्मक असर न्यूनीकरण ❖ पर्यटन व्यवसायमा सहभागी भई आर्थिक उपार्जन

विषयक्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
पेसा व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	❖ परम्परागत खेती ❖ व्यावसायिक खेती ❖ पशुपन्छी पालन व्यवसाय ❖ पशुपन्छी तथा खेतीपाती पकेट क्षेत्रहरू ❖ स्थानीय उत्पादनको बजारीकरण ❖ नोकरी, व्यापार उद्यम तथा स्वरोजगार ❖ समूह तथा सहकारीमा वचत र आर्थिक सुरक्षा	❖ परम्परागत खेती ❖ व्यावसायिक खेती ❖ पशुपन्छी पालन व्यवसायको आधुनिकीकरण ❖ पशुपन्छी तथा खेतीपाती पकेट क्षेत्रहरूको संवर्धन ❖ स्थानीय उत्पादनको बजारीकरणमा सामाजिक सञ्जालको उपयोग ❖ नोकरी, व्यापार, उद्यम तथा स्वरोजगारले आर्थिक उपार्जनमा पारेको प्रभाव ❖ आर्थिक उपार्जनमा समूह तथा सहकारीसँग स्थानीय समुदायको आबद्धता	❖ परम्परागत खेतीको संरक्षण ❖ व्यावसायिक खेतीमा सहभागिता ❖ पशुपन्छी पालन व्यवसायको आधुनिकीकरण तथा व्यवसायीकरण ❖ पशुपन्छी तथा खेतीपातीको पकेट क्षेत्र ❖ वैदेशिक रोजगारीमा प्राप्त भएको र अनुभव र सिपको स्थानीयकरण गरी व्यावसायिक दक्षता ❖ उत्पादनको बजारीकरणमा स्थानीय सहकारी, समूह तथा स्थानीय सरकारको भूमिका ❖ नोकरी, व्यापार, उद्यम तथा स्वरोजगारबाट आर्थिक उपार्जन ❖ स्थानीय पेसा व्यवसाय प्रवर्धनमा समूह तथा सहकारीका जिम्मेवारी
जीवनोपयोगी सिप	❖ दैनिक जीवनमा अपनाउनुपर्ने नैतिक आचरण ❖ घरमा पकाइने खानाका परिकार ❖ दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने विद्युतीय सामग्री तथा एल. पी. ग्यासको प्रयोगमा सावधानी ❖ घरायसी सिलाइबुनाइ, दुनाटपरी, कुचो निर्माण र प्रयोग ❖ ट्राफिक चिह्न पहिचान तथा सडक दुर्घटना र न्यूनीकरण ❖ फोहरमैला व्यवस्थापन	❖ दैनिक जीवनमा अपनाउनुपर्ने नैतिक आचरण ❖ घरमा पकाइने खानाका परिकार ❖ दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने विद्युतीय सामग्री तथा एल. पी. ग्यासको प्रयोगमा सावधानी ❖ घरायसी सिलाइबुनाइ, दुनाटपरी, कुचो निर्माण र प्रयोग ❖ ट्राफिक चिह्न पहिचान तथा सडक दुर्घटना र न्यूनीकरण ❖ फोहरमैला व्यवस्थापन, ढल व्यवस्थापन,	❖ दैनिक जीवनमा अपनाउनुपर्ने नैतिक आचरण ❖ घर तथा व्यावसायिक खानाका परिकार ❖ दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने विद्युतीय सामग्री तथा एल. पी. ग्यासको प्रयोगमा सावधानीका उपायका बारेमा सुसूचित ❖ घरायसी सिलाइबुनाइ, दुनाटपरी, कुचो निर्माण र विद्युतीय भुक्तानी ❖ ट्राफिक चिह्न पहिचान, सडक दुर्घटना र न्यूनीकरण ❖ फोहरमैला व्यवस्थापन, ढल व्यवस्थापन, पुनःप्रयोग र जैविक मल निर्माण ❖ तनाव व्यवस्थापन तथा मनोपरामर्श

विषयक्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
	❖ स्वरक्षाका सिपहरू	पुनःप्रयोग र जैविक मल निर्माण ❖ तनाव व्यवस्थापन ❖ आत्मरक्षाका तरिका तथा व्यवहार	❖ आत्मरक्षाका तरिका तथा व्यवहार
खेलकुद तथा शारीरिक सुस्वास्थ्य	❖ खेलको परिचय र सामान्य नियमहरू ❖ खेलकुद व्यवस्थापन र नेतृत्व ❖ प्राथमिक उपचार ❖ स्वस्थ जीवनशैली र आहार ❖ जडीबुटी ❖ पोषिलो खाना र पत्रु खाना (Junk food) ❖ व्यक्तिगत सरसफाइ ❖ पानी शुद्धीकरण ❖ योग तथा ध्यान ❖ आसन	❖ खेलका तौरतरिका तथा महत्त्व ❖ खेलकुद व्यवस्थापन र नेतृत्व ❖ खेल मैदानमा अपनाइने सुरक्षा ❖ स्वस्थ जीवनशैली र आहार ❖ जडीबुटी संरक्षण ❖ पोषिलो खाना र पत्रु खाना (Junk food) ❖ व्यक्तिगत सरसफाइका लागि आवश्यक सामग्रीको सङ्कलन र व्यवस्थापन ❖ घर तथा विद्यालयमा पानी शुद्धीकरण ❖ योग तथा ध्यान ❖ आसन	❖ खेलको विकासमा विद्यार्थीको भूमिका ❖ खेलकुद व्यवस्थापन र नेतृत्व ❖ खेलमैदानमा हुन सक्ने चोटपटक व्यवस्थापन ❖ स्वस्थ जीवनशैलीका लागि आवश्यक आहारजन्य वस्तुहरूको संरक्षण ❖ जडीबुटी उत्पादन र बजारीकरण ❖ पोषिलो खाना तयारी र प्रयोग तथा पत्रु खाना (Junk food) न्यूनीकरणमा विद्यार्थीको भूमिका ❖ पारिवारिक र सामाजिक सरसफाइमा विद्यार्थीको भूमिका ❖ पानीका मुहानहरू शुद्धीकरणका लागि समुदाय तथा स्थानीय सरकारको भूमिका ❖ समाजमा योग तथा ध्यानको विकासका लागि विद्यार्थीको भूमिका ❖ आसन
सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	❖ सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको परिचय (कम्प्युटर, हार्डवेयर र सफ्टवेयरको आधारभूत ज्ञान) बताउन ❖ वर्ड प्रोसेसिङको परिचय बताउन ❖ सञ्चारका साधनहरूको परिचय बताउन ❖ इमेल इन्टरनेटको परिचय दिन	❖ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि ❖ वर्ड प्रोसेसिङ ❖ सञ्चारका साधनहरू ❖ इमेल इन्टरनेट ❖ डिजिटल साक्षरता र सुरक्षा ❖ फोटो/भिडियो सम्पादन र प्रचारप्रसार	❖ सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग र संरक्षण ❖ वर्ड प्रोसेसिङको प्रयोग र सुरक्षाका उपायहरू ❖ सञ्चारका साधनहरूले विद्यार्थीमा पुऱ्याएको सबल र दुर्बल पक्षको पहिचान ❖ इमेल इन्टरनेट ❖ डिजिटल साक्षरता र सुरक्षा

विषयक्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
	❖ डिजिटल साक्षरता र सुरक्षाको बारेमा जानकारी लिन र दिन ❖ फोटो/भिडियो निर्माण गर्न ❖ एल्गोरिदमको सामान्य परिभाषा र यसको महत्त्व स्पष्ट पार्न ❖ कृत्रिम बौद्धिकता(AI) को परिचय दिन	❖ एल्गोरिदमका प्रक्रिया ❖ AI (कृत्रिम बौद्धिकता)	❖ फोटो/भिडियो सम्पादन ❖ एल्गोरिदमको प्रयोगमा सचेतता ❖ (AI) कृत्रिम बौद्धिकताको समुचित प्रयोग
स्थानीय परम्परागत तथा आधुनिक प्रविधि	❖ स्थानीय परम्परागत प्रविधि ❖ स्थानीय आधुनिक प्रविधि ❖ साना उद्योग र सिपमूलक प्रविधि ❖ खाद्य प्रशोधन	❖ स्थानीय परम्परागत प्रविधि ❖ स्थानीय आधुनिक प्रविधि ❖ साना उद्योग र सिपमूलक प्रविधि ❖ खाद्य प्रशोधन	❖ स्थानीय परम्परागत प्रविधिको प्रयोग र संरक्षण ❖ स्थानीय आधुनिकको प्रयोग र प्रवर्धन ❖ सिपमूलक प्रविधिको प्रयोग गरी साना उद्योग सञ्चालनमा सक्षमता विकास ❖ खाद्य प्रशोधन र व्यवसायीकरण
प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन	❖ प्रकोप तथा विपद्को परिचय ❖ प्राकृतिक तथा मानवसिर्जित प्रकोपबाट सिर्जना हुने विपद्हरू ❖ भूकम्प, चट्याङ, करेन्ट र ग्यास, आगलागीबाट हुने सम्भावित घटनाको जोखिम ❖ सर्पदंश, कुकुर बिरालो, अरिङ्गाल आदिको टोकाइ	❖ प्रकोप तथा विपद्का पूर्व तयारी ❖ प्राकृतिक तथा मानवसिर्जित प्रकोपहरूको वर्गीकरण ❖ भूकम्प, चट्याङ, करेन्ट र ग्यास, आगलागीबाट हुने सम्भावित घटनाबाट बच्ने उपायहरू ❖ सर्पदंश, कुकुर बिरालो, अरिङ्गाल आदिको टोकाइ हुँदा बच्नका लागि गरिने प्राथमिक उपचार	❖ प्रकोप तथा विपद्मा गर्नुपर्ने उद्धार कार्य ❖ प्राकृतिक तथा मानवसिर्जित प्रकोप ❖ भूकम्प, चट्याङ, करेन्ट र ग्यास, आगलागीबाट हुने सम्भावित घटनाबाट बच्ने उपायहरू ❖ सर्पदंश, कुकुर बिरालो, अरिङ्गाल आदिको टोकाइबाट बच्नका लागि गरिने प्राथमिक उपचार ❖ विपद् व्यवस्थापनका तरिका

६.६ कक्षागत विषय विस्तृतीकरण

तालिका ९ : मेरो भिमाद विषयको कक्षागत विषय विस्तृतीकरण

कक्षा १

क्र. सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
१	पालिका परिचय	❖ आफू बसेको ठाउँ, टोल वडा र नगरपालिकाको नाम बताउन	❖ आफू बसेको ठाउँ, टोल वडा र नगरपालिकाको नाम	❖ विद्यार्थीहरूलाई आफनो घर भएको ठाउँ, टोल सोधी भन्न लगाउने, ❖ आफू बसेको बस्तीको फोटो देखाएर, चित्र कोरेर प्रदर्शन गरी चिन्न र भन्न मौका दिने, ❖ आफ्नो विद्यालय बाहिरको सेरोफेरोमा लगि उक्त ठाउँ,टोलको बारेमा जानकारी गराउन विद्यार्थीहरूलाई आफनो विद्यालय भएको ठाउँ, टोल, वडा र नपाको नाम बताइदिने ❖ विधि : प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, भ्रमण	❖ मौखिक प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	१०
२	हाम्रो भौगोलिक स्वरूप र सम्पदा	❖ आफू बसेको ठाउँ वा टोलको भौगोलिक अवस्था पहिचान गर्न र बताउन ❖ आफ्नो टोलमा भएका धार्मिक मठ, मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्चको नाम बताउन ❖ आफ्नोक्षेत्रमा पाइने बोट बिरुवाहरू खोला र	❖ आफू बसेको ठाउं वा टोलको भौगोलिक अवस्था (समथर, भिरालो, भिर, पाखा) ❖ आफ्नो टोलमा भएका धार्मिक मठ, मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्च ❖ आफ्नो क्षेत्रमा पाइने बोटबिरुवाहरू रहेका र	❖ विद्यार्थीहरूलाई आफू बसेको ठाउं वा टोलको भौगोलिक अवस्था(समथर, भिरालो, भिर, पाखा) कस्तो छ भनी स्थलगत भ्रमण गराएर छलफल गर्ने गराउने, ❖ विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो टोलमा भएका धार्मिक मठ, मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्चको स्थलगत भ्रमण वा फोटो प्रदर्शन गराएर छलफल गराउने, ❖ विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो क्षेत्रमा पाइने	❖ मौखिक प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	१५

क्र. सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		नदीहरूको नाम बताउन	खोला र नदीहरू	बोटबिरुवाहरू रहेका र खोला र नदीहरूको स्थलगत भ्रमण, फोटो प्रदर्शन गराएर छलफल गराउने । ❖ विधि : प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, भ्रमण ।		
३	सामाजिक विविधता	❖ आफूले बोलिने भाषाको नाम बताउन ❖ आफूले मान्ने धर्मको नाम बताउन ❖ आफूले मान्ने चाडपर्वहरूको नाम बताउन ❖ आफूलाई मन पर्ने चाडको नाम बताउन ❖ आफूले गर्ने असल र खराब आचरण छुट्याउन	❖ आफूले बोलिने भाषा, ❖ आफूले मान्ने धर्म ❖ आफूले मान्ने चाडपर्वहरू ❖ हाम्रो आचरण	❖ तिमीले घरमा बोल्ने भाषा कुन हो भनी सोध्ने, ❖ आफ्नो समुदायमा वा परिवारले मान्ने धर्मको बारेमा छलफल गर्न लगाउने, ❖ आफूले मान्ने चाडपर्वहरूको नाम केके हुन भन्ने बारेमा छलफल गराउने ❖ आफूलाई मन परेको चाडपर्वमा केके गरिन्छ भन्न लगाउने, ❖ असल आचारण र खराब आचार चित्रद्वारा छुट्टाउन लगाउने, ❖ विधि : परियोजना कार्य, प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन ।	❖ मौखिक प्रश्नोत्तर ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	१५
४	पर्यटन	❖ आफू बसेको वडाका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम बताउन ❖ आफू घुमेका ठाउँको नाम बताउन	❖ आफू बसेको वडाका पर्यटकीय स्थलहरू ❖ आफू घुमेका ठाउँ	❖ विद्यार्थीहरूलाई आफू बसेको वडाको पर्यटकीय स्थलहरूको स्थलगत भ्रमण वा फोटो प्रदर्शन गराएर छलफल गर्ने गराउने, ❖ विद्यार्थीहरूलाई आफू घुमेका ठाउँका नामहरू भन्न लगाएर उक्त ठाउँ के-कस्ता छ भनी छलफल गराउने ।	❖ मौखिक प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	८

क्र. सं.	विषय क्षेत्र		सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
					❖ विधि : अवलोकन, प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन ।		
५	पेसा व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	फलफूल तथ तरकारी खेती	❖ आफ्नो टोल वा वडामा पाइने फलफूल तथा तरकारीको नाम बताउन ❖ हरिया तरकारी तथा फलफूल हेरी रङ तथा स्वाद पहिचान गरी बताउन	❖ स्थानीय स्तरमा पाइने फलफूल जस्तै- सुन्तला, केरा, अम्बा, लप्सी, लिची आदि, ❖ स्थानीय तरकारीहरू जस्तैः साग, बन्दा, काउली, ब्रोकोली, मूला, घिरौला, करेला, काक्रो, गोलभेडा,आलु आदि	❖ स्थानीय स्तरमा पाइने फलफूल तथा तरकारीको नाम जस्तै-सुन्तला, केरा, अम्बा, लप्सी, लिची आदि, स्थानीय तरकारीहरू जस्तैः साग, बन्दा, काउली, ब्रोकोली, मूला, घिरौला, करेला, काक्रो, गोलभेडा, आलु, आदिको सूची बनाइ छलफल गराउने ❖ हरिया तरकारी तथा फलफूलहरूको रङ देखाएर बताउने तथा खाएर स्वाद पहिचान गर्न लगाउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, भूमिका निर्वाह।	❖ प्रश्नोत्तर, ❖ व्यवहार अवलोकन, ❖ कक्षा कार्य,	१०
		पशुपालन	❖ घरपालुवा जनावरहरूको नाम पहिचान गर्न र बताउन ❖ घर पालुवा जनावरको आवाज नक्कल गर्न र आवाजअनुरूप जनवार पहिचान गर्न	❖ घरपालुवा जनावरको नाम र आवाज ❖ घरमा पालिने जनावरको आवाज सुनी पहिचान ❖ घरमा पालिने पशुको परिचय	❖ घरपालुवा जनावरको नामको सूची प्रदर्शन गरी छलफल गराउने ❖ घरपालुवा जनावरको आवाज सुनाउने वा सुनेका छौ भने आवाज निकाल भन्ने ❖ घरमा पालिने जनावर (जस्तै- गाई, भैंसी, बाख्रा, कुकुर, बिरालो, आदि)को सूची, ❖ घरमा पालिने पशुको परिचय छलफलको माध्यमबाट जानकारी गराउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय।	❖ प्रश्नोत्तर, ❖ व्यवहार अवलोकन, ❖ कक्षा कार्य,	१०

क्र. सं.	विषय क्षेत्र		सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		पन्छी पालन	❖ वरपर पाइने घरपालुवा पन्छी पहिचान बताउन ❖ घरमा पालिने र जङ्गली पन्छी पहिचान गरी बताउन	❖ वरपर पाइने घरपालुवा पन्छी ❖ घरमा पालिने र जङ्गली पन्छी	❖ आफ्नो घर विद्यालय वरपर पाइने कुखुरा, हाँस, भँगेरा, काग चिल आदिको सूची बनाउँदै अरू पन्छीको नाम भन्न लगाउने ❖ घरमा पालिने र जङ्गली पन्छीको समूह विभाजन गराइ छलफल गराउने ❖ स्थलगत अवलोकन गराइ प्रश्नोत्तर तथा छलफल गराउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय।	❖ प्रश्नोत्तर, ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा कार्य	१०
		पेसा तथा व्यवसाय	❖ आफ्नो टोल, छिमेकमा गरिने व्यापारको नाम बताउन	❖ आफ्नो टोल, छिमेकमा गरिने व्यापार	❖ आफ्नो बाबाआमा, काकाकाकी र टोलमा कसले व्यापार गर्नुहुन्छ ? वा तिमीले चकलेट, रिबन कहाँ किन्छौ जस्ता प्रश्न गरी व्यापारका नामको सूची प्रदर्शन गर्दै छलफल गराउने । ❖ विधि : अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय।	❖ मौखिक प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	१०
६	जीवनोपयोगी सिप		❖ व्यक्तिगत सरसफाइको महत्त्व बताउन ❖ घरायसी सिप (झ्याल, ढोकाको प्रयोग) सिक्न ❖ आफ्नो पहिरन लगाउन ❖ शिष्टाचार, अभिवादन र अदर सत्कार गर्न	❖ व्यक्तिगत सरसफाइ (नुहाउने, नङ काट्ने, दाँत माझ्ने) ❖ घरायसी सिप झ्यालढोकाको चुकुल र ताल्चाको प्रयोग ❖ पहिरन सिप (तुना बाँध्ने,	❖ विद्यार्थीहरूले गरिआएका सरसफाइका कार्यहरू र सरसफाइको आवश्यकता र महत्त्व छलफल गर्ने गराउने, ❖ झ्यालढोकामा सही तरिकाले चुकुल र ताल्चा प्रयोग गर्नुको आवश्यकता छलफल गराउने र कक्षा कोठामा प्रयोगात्मक अभ्यास गराइ सिकाउने	❖ मौखिक प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन (कक्षाकोठा, शौचालय) ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ कक्षा सहभागिता	१५

क्र. सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
			कपडामा टाँक र पेटीको प्रयोग) ❖ शिष्टाचार, अभिवादन र अदर सत्कार मान्यजन/ ठूला बडाप्रति आदर, सानालाई माया, पाहुनाको सत्कार गर्ने	❖ विद्यार्थीलाई जुत्ताको तुना बाँध्न, कपडामा टाँक लगाउन र पेटी बांध्न सिकाउने ❖ मान्यजनहरूको पहिचान गर्न लगाइ मान्यजनप्रति आदर गर्ने, सानालाई माया गर्न प्रेरित गर्ने अभिनयात्मक शिक्षण गर्ने र श्रव्यदृश्य सामग्री खोजी गरी प्रस्तुत गर्ने, ❖ पाहुनाहरूको स्वागत सत्कार कसरी गर्नुपर्छ भन्ने विषयमा छलफलका लागि सहजीकरण गर्ने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय तथा भूमिका निर्वाह।	❖ प्रदर्शनी	

क्र. सं.	विषय क्षेत्र		सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
७	खेलकुद र शारीरिक सुस्वास्थ्य	योग तथा व्यायाम	❖ औंला हात खुट्टा र आँखाको कसरत गर्न ❖ सिद्धासन,अर्धपद्मासन,पुतली आसनमा बस्न ❖ ओम उच्चारण र मुद्रामा ध्यान गर्न ❖ भस्त्रिका प्राणायाम गर्न	❖ औंला हात खुट्टा र आँखाको कसरत ❖ सिद्धासन,अर्धपद्मासन,पुतली आसन ❖ ओम उच्चारण र मुद्रामा ध्यान ❖ भस्त्रिका प्राणायाम	❖ औंला हात खुट्टा र आँखाको कसरत सम्वन्धी भिडियो,पोस्टरको प्रदर्शन गर्ने र आफूले गरेर देखाउने ❖ विद्यार्थीहरूलाई निर्देशन अनुसार औंला हात खुट्टा र आँखाको कसरत गराउन सिकाउने ❖ सिद्धासन, अर्धपद्मासन,पुतली आसन सम्वन्धी भिडियो,पोस्टरको प्रदर्शन गर्ने ❖ शिक्षकले विद्यार्थीहरूलाई निर्देशन अनुसार आसनहरू गराउन सिकाउने। ❖ शिक्षकले प्राणायाम प्रयोगात्मक रूपमा देखाउने ❖ ओम उच्चारण, पद्म मुद्रा र ज्ञान मुद्रामा ध्यान र भस्त्रिका प्राणायाम सम्वन्धी भिडियो, पोस्टरको प्रदर्शन गर्ने र विद्यार्थीहरूलाई गर्न सिकाउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय तथा भूमिका निर्वाह।	❖ मौखिक प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	१५

क्र. सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
	स्वास्थ्य जीवनशैली र आहार	❖ आफ्नो घरको भान्सामा बन्ने परिकारको नाम बताउन ❖ आफ्नो चाडपर्वमा बन्ने परिकारको नाम बताउन ❖ विद्यालयमा खाने खाजाको नाम भन्न ❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने फलफूलको पहिचान गर्न ❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने सागसब्जीको पहिचान गर्न	❖ आफ्नो घरको भान्सामा बन्ने परिकारको नाम ❖ आफ्नो चाडपर्वमा बन्ने परिकारको नाम ❖ विद्यालयमा खाने खाजाको नाम ❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने फलफूलको पहिचान ❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने सागसब्जीको पहिचान	❖ विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो घरको भान्सामा र चाडपर्वमा बन्ने परिकारको नाम भन्न लगाउने ❖ विद्यालयमा आफू र साथीहरूले खाने खाजाको नाम भन्न लगाउने ❖ शिक्षकले उपलब्ध पोस्टर र भिडियो प्रदर्शन गरी स्वास्थ्य जीवनशैली र आहार सम्वन्धी कुराहरू वताउने ❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने फलफूलहरू तथा सागसब्जीको को नाम भन्न लगाउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय तथा भूमिका निर्वाह।	❖ मौखिक प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	१२
	जडीबुटी	❖ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरिपरि पाइने जडीबुटीको नाम बताउन	❖ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरिपरि पाइने जडीबुटीको नाम	❖ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरिपरि पाइने जडीबुटीको नाम भन्न लगाउने ❖ शिक्षकले घर वरिपरि पाइने र विरामी हुँदा प्रयोग गर्ने जडीबुटीको यथासम्भव प्रदर्शन गर्ने, सम्भव नभए जडीबुटीको चार्ट, पोस्टर, भिडियो प्रदर्शन गर्ने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन।	❖ मौखिक प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	५
८	**सूचना तथा सञ्चार प्रविधि**	❖ स्थानीय सूचनाको र सञ्चार प्रविधिको नाम बताउन कम्प्यूटर जन्य	❖ स्थानीय सूचनाको र सञ्चार प्रविधिको नाम बताउन	❖ सूचना वा सञ्चार थाहा कसरी हुन्छ ?भनी सोध्ने र प्राप्त उत्तरलाई सच्याएर सिकाउने ❖ सूचना थाहा पाउने व्यक्ति वा माध्यमको	❖ मौखिक प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल	१५

क्र. सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		सामग्रीहरूको पहिचान गर्न	कम्प्युटर जन्य सामग्रीहरू	बारेमा छलफल गर्ने ❖ रेडियो, टेलिभिजन, मोवाइल, कम्प्युटरका विभिन्न भागहरू जस्तै मनिटर, सिपियु, माउस, किबोर्डको बारेमा छलफल र प्रदर्शन गरी पहिचान गराउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन।	❖ कक्षा कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	
९	स्थानीय प्रविधि	❖ आफ्ना वरिपरि पाइने साधन र प्रविधिको नाम बताउन	❖ आफ्ना वरिपरि पाइने साधन र प्रविधि	❖ दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने स्थानीय प्रविधिहरू के के छन् विद्यार्थीहरूलाई छलफल गराउने टिपोर्ट गर्ने ❖ शिक्षकले पोस्टर, भिडियो, चार्ट आदि देखाई उदाहरण सहित स्पष्ट पारिदिने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन ।	❖ मौखिक प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	१०

कक्षा २

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
१	पालिका परिचय	❖ टोल र वडाको सामान्य परिचयसहित वडाको केन्द्र बताउन	❖ टोल र वडाको सामान्य परिचयसहित वडाको केन्द्र पहिचान	❖ विद्यार्थीहरूलाई आफनो टोलको बारेमा केके भन्न सक्छौ ? भनी छलफल गराउने । ❖ आफू बसेको वडा नं. कति हो भनेर छलफल गराउँदै उक्त वडाको	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य	१०

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
				केन्द्रको बारेमा सोध्ने वा बताइदिने ❖ वडाको केन्द्रको स्थलगत भ्रमण गराउने ❖ विधि : प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, भ्रमण	❖ परियोजना कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	
२	**हाम्रो भौगोलिक स्वरूप र सम्पदा**	❖ आफू बसेको वडाको भौगोलिक अवस्था बताउन ❖ आफ्नो वडा हुँदै बग्ने खोला र नदीहरूको नाम बताउन ❖ वडाभित्र रहेका पाटी पौवा र चौतारीका नाम बताउन ❖ आफ्नो टोल र वडामा भएका धार्मिक मठ, मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्चको नाम बताउन ❖ वडामा लाग्ने जात्रा, मेलाहरूको नाम र लाग्ने समय बताउन	❖ वडाको भौगोलिक अवस्था (समथर, भिरालो, भिर, पाखा) ❖ आफ्नो वडा हुँदै बग्ने खोला र नदीहरू ❖ वडाभित्र रहेका पाटी पौवा र चौतारी ❖ आफ्नो टोल र वडामा भएका धार्मिक मठ, मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्च ❖ वडामा लाग्ने जात्रा, मेलाहरूको नाम र लाग्ने समय	❖ वडा भित्र रहेका टोलहरूको सूचीकरण र प्रत्येकको भौगोलिक अवस्था स्थलगत भ्रमण गराइ छलफल गर्ने/गराउने ❖ वडा भित्र रहेका खोला, नदी, पाटी पौवा, चौतारी, धार्मिक मठ, मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्चको स्थलगत भ्रमण, फोटो प्रदर्शन गराइ छलफल गराउने ❖ वडामा लाग्ने जात्रा, मेलाहरूको नाम र लाग्ने समयको बारेमा छलफल, प्रस्तुतीकरण गराउने । ❖ विधि : प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, भ्रमण ।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	१५

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
३	**सामाजिक विविधता**	❖ स्थानीय जातजातिहरू, भाषाहरू, धर्म आदिको नाम बताउन ❖ आफूले मनाउने चाडपर्वको नाम बताउन र चाडपर्वमा गरिने क्रियाकलाप बताउन ❖ असल आचरण र खराब आचरणाको सूची तयार गर्न	❖ स्थानीय जातजातिहरू, भाषाहरू, धर्म, ❖ आफूले मनाउने चाडपर्वको नाम र चाडपर्वमा गरिने क्रियाकलापहरू ❖ असल र खराब आचरण	❖ स्थानीय जातजाति, भाषा एवम् धर्मको सूची बनाउन लगाउने, छलफल गराउने ❖ चित्र देखाइ चाडपर्वमा गरिने क्रियाकलाप चिन्न लगाउने, ❖ असल आचरण र खराब आचरणाका बारेमा तुलना गर्न लगाउने ❖ चित्र एवम् पोष्टरको प्रयोग गर्ने । ❖ विधि : परियोजना कार्य, प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन ।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	१५
४	**पर्यटन**	❖ स्थानीय पर्यटकीय स्थलहरूको अवलोकन गरी र सामान्य परिचय दिन ❖ आफू घुमेका ठाउँको वर्णन गर्न	❖ स्थानीय पर्यटकीय स्थलहरूको अवलोकन सामान्य परिचय ❖ आफू घुमेका ठाउँको वर्णन	❖ विद्यार्थीहरूलाई पर्यटकीय स्थलहरूको स्थलगत भ्रमण वा फोटो प्रदर्शन गराएर छलफल गर्ने गराउने र पर्यटन के हो भन्ने विषयमा सामान्य परिचयसहित जानकारी गराउने ❖ विद्यार्थीहरूलाई आफू घुमेका ठाउँ के-कस्ता छन्, त्यहाँको विशेषताहरू के हुन् भनी छलफल गराउने । ❖ विधि : अवलोकन, प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन ।	❖ मौखिक प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	८

क्र.सं.	विषय क्षेत्र		सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
५	पेसा व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	फलफूल तथ तरकारी खेती	❖ स्थानीय जातका फलफूल तथा तरकारीको पहिचान गर्न ❖ मौसम अनुसार गरिने फलफूल तथा तरकारीको नाम पहिचान गरी बताउन	❖ स्थानीय जातका फलफूल तथा तरकारी ❖ मौसम अनुसार गरिने फलफूल तथा तरकारी	❖ स्थानीय जातका बेमौसमी तथा मौसमी फलफूल तथा तरकारीको सूची बनाइ प्रश्नोत्तर छलफल गर्ने ❖ फलफूल फल्ने समय कौसी खेतीको चिनारी गराउने ❖ फलफूल तथा लरकारी खेतीको प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष फाइदाका छलफल गराउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, भूमिका निर्वाह।	❖ मौखिक प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी ❖ परियोजना कार्य	१०
		पशुपालन	❖ आफूलाई मन पर्ने जनावरको नाम बताउन ❖ व्यवसायका लागि पालिने जनावरको नाम बताउन	❖ आफूलाई मन पर्ने जनावर ❖ व्यवसायका लागि पालिने जनावर	❖ पशुपालनको सामान्य परिचय बताउँदै तिमीलाई मन पर्ने जनावर भन्न भनेर भन्न लगाउने ❖ पशुपालनका फाइदा (दुध, मासु, अण्डा, सामान ओसार पसार)दुध तथा अन्य पशुजन्य व्यवसायका बारेमा सूची निर्माण, छलफल, प्रश्नोत्तर र प्रदर्शन गराउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ कक्षा सहभागित ❖ प्रदर्शनी	१०

क्र.सं.	विषय क्षेत्र		सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		पन्छी पालन	❖ घरपालुवा पन्छीहरूको नाम बताउन ❖ आफूलाई मन पर्ने पन्छीको नाम बताउन ❖ पन्छीको आवाज नक्कल गरी चिन्न	❖ घरपालुवा पन्छीहरू ❖ आफूलाई मन पर्ने पन्छीको ❖ पन्छीको आवाज नक्कल	❖ पन्छीको सामान्य परिचय बताउने ❖ आफ्नो वरपर पाइने घरपालुवा पन्छीका सूची देखाएर छलफल गराउने ❖ पन्छीको आवाज नक्कल गर्न लगाउने र कुन पन्छीको आवाज कस्तो छ भन्ने प्रश्नोत्तर गर्ने र पहिचान गर्न लगाउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय ।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ कक्षा सहभागित ❖ प्रदर्शनी	१०
		पेसा तथा व्यवसाय	❖ आफ्नो टोल, छिमेकका पेसाको नाम बताउन	❖ आफ्नो टोल, छिमेकका पेसा	❖ आफ्नो बाबाआमा, काकाकाकी र टोलमा कसले के पेसा गर्नुहुन्छ ? जस्ता प्रश्न गरी ती पेसाका नामको सूची प्रदर्शन गर्दै छलफल गराउने ❖ पेसाको सामान्य फाइदा र पेसा किन गर्न भन्ने बारेमा छलफल गराउने । ❖ विधि : अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय, परियोजना कार्य।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	१०
६	**जीवनोपयोगी सिप**		❖ व्यक्तिगत सामग्री प्रयोग र जतन गर्न ❖ आफ्नो कोठा तथा कक्षाकोठा को सरसफाइ गर्न	❖ व्यक्तिगत सामग्री प्रयोग र जतन ❖ घरायसी तथा कक्षाकोठा को सरसफाइ गर्न ❖ घरायसी सामग्रीको	❖ भान्साकोठा, सुत्ने कोठा, शौचालयको सरसफाइ र कुचो, डस्टबिन, ब्रुस, हार्पिक आदिको प्रयोग तथा फोहर व्यवस्थापन बारे छलफल ❖ पानी, आगो, ग्यास, सलाई, लाईटर,	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य	१५

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		❖ घरायसी सामग्रीको उचित प्रयोग र जतन गर्न ❖ सानालाई माया, मान्यजनप्रति आदर देखाउन ❖ असल खानपान छुट्याउन ❖ आमाबाबुलाई सघाउन	उचित प्रयोग र जतन (जस्तैः- भान्सा कोठाका सामान, सुत्ने कोठाका सामान, भण्डार कोठाका सामान आदि) ❖ सानालाई माया, मान्यजनप्रति आदर ❖ असल खानपान र व्यवहार ❖ आमाबाबुलाई सघाउ	चक्कु, कपडामा लगाउने आइरन, विभिन्न किसिमका चार्जरहरू, बिजुलीको स्विच आदिको सुरक्षित प्रयोग र भण्डारण बारे छलफल गरी प्रयोग अभ्याससमेत गराउने ❖ अनुशासनको पालना, अरूको मर्यादा र असल व्यवहार प्रदर्शनका लागि नमुना अभिनय गरी देखाउने ❖ व्यक्ति, परिवार र समाजलाई हानी गर्ने मद्यपान, धुम्रपानबारे जानकारी गराई त्यस्ता खानपान नगर्न प्रेरित गर्ने। ❖ आमाबाबुलाई सघाउने तरिका र क्रियाकलाप बारे छलपल गराउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय तथा भूमिका निर्वाह।	❖ परियोजना कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	

क्र.सं.	विषय क्षेत्र		सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
७	खेलकुद र शारीरिक सुस्वास्थ्य	योग तथा व्यायम	❖ औंला हात खुट्टा कम्मर र आँखाको कसरत गर्न ❖ सिद्धासन,अर्ध पद्मासन, पुतली आसन, ध्रुवासन, वृक्षासनमा बस्न ❖ ओम उच्चारण र मुद्रामा ध्यान गर्न ❖ भस्त्रिका प्राणायाम गर्न	❖ औंला हात खुट्टा कम्मर र आँखाको कसरत ❖ सिद्धासन,अर्ध पद्मासन, पुतली आसन, ध्रुवासन, वृक्षासन ❖ ओम उच्चारण र मुद्रामा ध्यान ❖ भस्त्रिका प्राणायाम गर्न	❖ औंला हात खुट्टा र आँखाको कसरत सम्वन्धी भिडियो,पोस्टरको प्रदर्शन गर्ने ❖ विद्यार्थीहरूलाई निर्देशन अनुसार औंला हात खुट्टा र आँखाको कसरत गर्न सिकाउने ❖ सिद्धासन,अर्ध पद्मासन,पुतली,ध्रुवासन र वृक्षासन सम्वन्धी भिडियो,पोस्टर प्रदर्शन गर्ने ❖ शिक्षकले आसनहरू प्रयोगात्मक रूपमा गरेर देखाउने ❖ विद्यार्थीहरूलाई निर्देशन अनुसार आसनहरू गर्न सिकाउने ❖ ओम उच्चारण, मुद्रामा ध्यान र भस्त्रिका प्राणायाम सम्वन्धी पोस्टर र भिडियो प्रदर्शन गर्ने र विद्यार्थीहरूलाई गर्न सिकाउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय तथा भूमिका निर्वाह।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	१५

क्र.सं.	विषय क्षेत्र		सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		स्वास्थ्य जीवनशैली र आहार	❖ आफ्नो घरको भान्सामा दैनिक पाक्ने परिकारको नाम बताउन ती परिकारहरू सुरक्षित राख्ने उपाय बताउन ❖ चाडपर्वमा बन्ने परिकारको नाम बताउन ❖ विद्यालयमा खाने खाजा, तयारी खाना बनाउने र सुरक्षित राख्ने तरिका बताउन ❖ आफूले खाने फलफूल, सागसब्जी,दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थको नाम बताउन	❖ आफ्नो घरको भान्सामा दैनिक पाक्ने परिकारको नाम र सुरक्षा ❖ चाडपर्वमा बन्ने परिकार ❖ विद्यालयमा खाने खाजा, तयारी खाना र सुरक्षा ❖ आफ्नो घर वरपर पाइने फलफूलको पहिचान ❖ आफ्नो घर वरपर पाइने सागसब्जीको पहिचान ❖ दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थ	❖ विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो घरको भान्सामा र चाडपर्वमा बन्ने परिकारको नाम भन्न लगाउने ❖ विद्यालयमा आफू र साथीहरूले खाने खाजाको नाम भन्न लगाउने ❖ शिक्षकले स्वास्थ्य जीवनशैली र आहार सम्वन्धी पोस्टर एवं भिडियो सङ्कलन गरी प्रदर्शन गर्ने ❖ आफ्नो घरवरिपरि पाइने फलफूल र सागसब्जी संकलन गरी प्रदर्शन गर्दै नाम भन्न लगाउने ❖ दुग्धजन्य पदार्थको नाम भन्न लगाउने ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय तथा भूमिका निर्वाह।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	१२

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
	जडीबुटी	❖ आफ्नो घर तथा वरिपरि पाइने जडीबुटीको पहिचान गर्न	❖ आफ्नो घर तथा वरिपरि पाइने जडीबुटीको पहिचान ❖ बिरामी भएको समयमा प्रयोग गरिने जडीबुटीको नाम	❖ विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो घर वरिपरि पाइने जडीबुटीको नाम भन्न लगाउने ❖ बिरामी भएको समयमा घरमा प्रयोग गरिने जडीबुटीको नाम भन्न लगाउने ❖ शिक्षकले घर वरिपरि पाइने र शिक्षक बिरामी हुँदा प्रयोग गरिने जडीबुटी यथासम्भव प्रदर्शन गर्ने,सम्भव नभएमा जडीबुटीको चार्ट,पोस्टर,भिडियो प्रदर्शन गर्ने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	५
८	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	❖ स्थानीय सूचनाको स्रोत र सञ्चार प्रविधिको नाम बताउन र प्रयोग गर्न ❖ कम्प्यूटर जन्य सामग्री हरू(रेडियो, टेलिभिजन ,मोवाइल, कम्प्युटर)को प्रयोग गर्न	❖ स्थानीय सूचनाको स्रोत र सञ्चार प्रविधिको नाम प्रयोग ❖ कम्प्यूटर जन्य सामग्री हरू(रेडियो, टेलिभिजन ,मोवाइल, कम्प्युटर)को प्रयोग	❖ स्थानीय सूचनाको स्रोत(चिठीपत्र पाउन र पठाउन हुलाक र हुलाकी/इमेल, स्थानीय व्यक्तिहरू,एफ.एम, रेडियो र टेलिभिजन)सम्बन्धमा छलफल तथा प्रदर्शन गर्ने ❖ सुन्न र हेर्न प्रयोग हुने सञ्चार सामग्रीको बारेमा छलफल गर्ने ❖ कम्प्यूटर जन्य सामग्रीहरू (रेडियो, टेलिभिजन, मोवाइल, कम्प्युटर)को प्रयोगात्मक अभ्यास गराउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ कक्षा सहभागिता प्रदर्शनी	१५

क.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
९	स्थानीय प्रविधि	❖ आफ्ना वरिपरि पाइने साधन र प्रविधिको काम बताउन	❖ आफ्ना वरिपरि पाइने साधन र प्रविधिको काम	❖ विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो घर र छिमेकमा स्थानीय साधन के के देखेका छन् छलफल गराउने ❖ भोली आउँदा घरमा हेरेर, अभिभावकलाई सोधेर जानकारी ल्याउन निर्देशन दिने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	१०

कक्षा ३

क.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
१	पालिका परिचय	❖ नगरपालिकाको सामान्य परिचय बताउन ❖ वडा समितिको गठन प्रक्रिया बताउन ❖ वडाभित्रका शैक्षिक तथा अन्य सङ्घ संस्थाका नाम बताउन	❖ नगरपालिकाको सामान्य परिचय(वडा सङ्ख्या, केन्द्र, सिमाना, क्षेत्रफल) पहिचान ❖ वडा समितिको गठन प्रक्रिया ❖ वडाभित्रका शैक्षिक तथा अन्य सङ्घ संस्थाका नाम	❖ विद्यार्थीहरूलाई आफनो नगरपालिका कति वटा वडा छन् भनी सामूहिक छलफल गर्न लगाउने ❖ नगरपालिकाको केन्द्र कुन स्थानमा छ भनी प्रश्नोत्तर गर्दै शिक्षकले सहजीकरण गरिदिने र स्थलगत भ्रमण गराउने ❖ भिमाद नगरको नक्सा निर्माण गरी प्रदर्शन गरेर छलफल र प्रश्नोत्तर गर्दै उस्तै नक्सा बनाउन लगाउने	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा)	१०

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
				❖ वडा समितिको गठन प्रक्रियाको बारेमा १५सूची निर्माण गरी प्रदर्शन गर्दै छलफल, प्रश्नोत्तर आदि गराउने ❖ वडाभित्रका शैक्षिक तथा अन्य सङ्घ संस्थाका नामको सूची प्रदर्शन गरी छलफल गर्ने ❖ विधि : प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, भ्रमण	❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	
२	**हाम्रो भौगोलिक स्वरूप र सम्पदा**	❖ नगरभित्रको भौगोलिक अवस्था बताउन ❖ वडाभित्र रहेका पाटी पौवा र चौतारीको नाम बताउनुका साथै अवस्था र महत्त्व पहिचान गर्न र बताउन ❖ वडाभित्रका धार्मिक मठ, मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्चको उपयोग र संरक्षणमा सहभागी हुन ❖ वडाभित्र रहेका बाटो घाटो र पलपुलेसाहरू नाम बताउन ❖ नगरभित्र बजाइने	❖ नगरको भौगोलिक अवस्था (समथर, भिरालो, भिर, पाखा) ❖ वडाभित्र रहेका पाटी पौवा र चौतारीका नाम बताउनुका साथै अवस्था र महत्त्व ❖ वडाभित्रका धार्मिक मठ, मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्चको उपयोग र संरक्षण ❖ वडाभित्र रहेका बाटो घाटो र पुलपुलेसाहरू र तिनको संरक्षण ❖ नगरभित्र बजाइने	❖ नगरभित्र रहेका वडाहरूको सूचीकरण र प्रत्येकको भौगोलिक अवस्था बारे छलफल गर्ने ❖ वडा भित्र रहेका पाटीपौवा, चौतारी, धार्मिक मठ, मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्च, वडामा लाग्ने जात्रा, मेलाहरू, बाटोघाटो र पुलपुलेसाहरूको वर्तमान अवस्था, महत्त्व संरक्षणमा उपभोक्ता र वडाको भूमिकाबारेमा प्रस्तुतीकरण तथा छलफल गराउने र संरक्षणमा सहभागी गराउने ❖ नगरभित्र बजाइने बाजाहरूको	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ छोटो परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	१५

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		बाजाहरूको नाम बताउन	बाजाहरूको नाम र संरक्षण	प्रहर्शन गरी नाम पहिचान गराउँदै र यसको संरक्षणबारे छलफल गर्ने । ❖ विधि : प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, भ्रमण ।		
३	**सामाजिक विविधता**	❖ वडाभित्र बोलिने भाषा, जातजाति र धर्मको नाम बताउन ❖ स्थानीय धार्मिक, सांस्कृतिक मेला महोत्सवको सूची तयार गर्न ❖ स्थानीय चाडपर्वको सूची पहिचान गरी बताउन ❖ स्थानीय भेषभूषामा परिचित हुन ❖ असल आचरणका उदाहरणहरू बताउन ❖ आफ्नो पारिवारको शैक्षिक अवस्था बताउन	❖ वडाभित्र बोलिने भाषाहरू ❖ वडाभित्रका जातजाति हरू ❖ स्थानीय धार्मिक, सांस्कृतिक मेला महोत्सव ❖ स्थानीय चाडपर्व र स्थानीय भेषभूषा ❖ असल आचरणका उदाहरणहरू ❖ पारिवारिक शैक्षिक अवस्था र गतिविधि	❖ वडाभित्र बोलिने भाषाहरू के के रहेछन् ? छलफल गर्न लगाउने ❖ कुन जातले कुन चाड मनाउँछन् ? बताउन लगाउँदै छलफल गराउने ❖ तिमीलाई सबैभन्दा मनपर्ने भेष कुन हो ? भन्न लगाउने, छलफल गराउने ❖ असल आचारणमा गुणहरू के के हुन् ? छलफल गराउने, प्रदर्शन गरेर देखाउने ❖ पारिवारिक शैक्षिक अवस्था र गतिविधिको बारेमा व्यापक छलफल गराउने । ❖ विधि : परियोजना कार्य, प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन ।	मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता प्रदर्शनी	१५
४	**पर्यटन**	❖ स्थानीय पर्यटकीय गतिविधिहरू पहिचान गरी सहभागिता जनाउन	❖ स्थानीय पर्यटकीय गतिविधिहरू ❖ नगर भित्रका पर्यटकीय	❖ स्थानीय पर्यटकीय गतिविधिहरूको बारेमा छलफल, प्रश्नोत्तर (होम स्टे, क्यानोनिङ,भ्युटावर, विभिन्न	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर	८

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		❖ नगर भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम बताउन	स्थलहरू	पक्षहरूको अवलोकन आदि) गर्ने गराउने ❖ नगर भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको स्थलगत भ्रमण, सूची प्रस्तुत गरी छलफल गर्ने गराउने । ❖ विधि : अवलोकन, प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन, भूमिका निर्वाह ।	❖ अवलोकन ❖ छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता प्रदर्शनी	
५	पेसा व्यवसायर आर्थिक क्रियाकलाप — फलफूल तथ तरकारी खेती	❖ व्यावसायिक फलफूल र तरकारी हुने स्थानको नाम बताउन ❖ अर्गानिक फलफूल तथा तरकारी खेतीको सामान्य परिचय बताउन	❖ कृषि, व्यावसायिक फलफूल र तरकारी हुने स्थानहरू ❖ अर्गानिक फलफूल तथा तरकारी खेतीको सामान्य परिचय ❖ अर्गानिक मलको प्रयोग र महत्त्व	❖ कुन स्थानमा कुन फलफूल र तरकारी हुन्छ वा पाइन्छ भनेर छलफल गराउने ❖ स्थानीय व्यावसायिक फलफूल र तरकारीहरूको सूची प्रदर्शन ❖ व्यावसायिक फलफूल तथा तरकारीको परिचय(सुन्तला, कागती, काक्रो आदि) ❖ अर्गानिक फलफूल तथा तरकारी खेतीको सामान्य परिचय, अर्गानिक मलको प्रयोग र महत्त्वमा छलफल । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, भूमिका निर्वाह।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता	१०

क्र.सं.	विषय क्षेत्र		सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		पशु पालन	❖ घरपालुवा जनावरको आहारा तथा स्वभाव पहिचान गर्न र बताउन ❖ खोर तथा गोठको सरसफाइका तरिकाहरू अपनाउन र अरूलाई बताउन	❖ घरपालुवा जनावरको आहारा तथा स्वभाव ❖ खोर तथा गोठको सरसफाइका तरिकाहरू	❖ घरपालुवा जनावरको आहारा (घाँस, कुँडो आदि) को सूचीगत छलफल/ प्रदर्शन ❖ घरपालुवा जनावर(गाईगोरु, बाखा, भैंसी) को स्वभावको बारेमा छलफल/ प्रश्नोत्तर ❖ खोर तथा गोठको सरसफाइका तरिकाहरूमा छलफल ❖ पशुपालनमा परिवारका सदस्यले गर्ने कार्यहरूको छलफल । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय ।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ छोटो परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता	१०
		पन्छी पालन	❖ आफ्नो घरमा वा छिमेकमा पालिएका पन्छीको नाम बताउन ❖ घरपालुवा पन्छीको आहार तथा स्वभाव पहिचान गरी सोहीअनुरूप आहारा व्यवस्थापन गर्न र पालन गर्न ❖ पन्छी पालनका फाइदाको सूची बताउन	❖ घरपालुवा पन्छीको आहार तथा स्वभाव आहारा व्यवस्थापन ❖ आफ्नो घरमा वा छिमेकमा पालिएका पन्छी पालनका फाइदा	❖ घरपालुवा पन्छी (कुखुरा, हाँस, परेवा) को आहारा व्यवस्थापनमा के कसरी भनेर छलफल गराउने ❖ घरपालुवा पन्छी (कुखुरा, हाँस, परेवा) को स्वभावअनुरूप पालन प्रक्रियमा छलफल गराउने छलफल गराउने ❖ आफ्नो घरमा वा छिमेकमा पालिएका पन्छी पालनका फाइदाका सूची प्रदर्शन र छलफल । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय ।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) कक्षा सहभागिता	१०

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
	पेसा तथा व्यवसाय	❖ स्थानीय समुदायमा गरिने पेसाको सूची बताउन	❖ स्थानीय समुदायमा गरिने पेसाको सूची	❖ स्थानीय समुदायमा गरिने पेसाको सूची प्रदर्शन गराउने ❖ स्थानीय समुदायका मानिस कुन पेसा अवलम्बन गरेका छन् र ती पेसाको के-कस्तो महत्त्व छ भनी छलफल गराउने । ❖ विधि : अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय, परियोजना कार्य।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ कक्षा सहभागिता	१०
६	जीवनोपयोगी सिप	❖ घर तथा विद्यालयमा अपनाइने सुरक्षा र सतर्कता अपनाउन ❖ मितव्ययिता अपनाउन (धारा, बत्ती, फोन आदि) र खेर जाने सामानको उचित प्रयोग गर्न ❖ सामूहिक भावना कायम राख्न र पारस्परिक सहयोग गर्न	❖ घर तथा विद्यालयमा अपनाइने सुरक्षा र सतर्कता जस्तैः ❖ मितव्ययिता (धारा, बत्ती, फोन आदि) र खेर जाने सामानको उचित प्रयोग ❖ सामूहिक भावना र पारस्परिक सहयोग (आपसी विश्वास, शिष्टतापूर्ण र संयमित व्यवहार, इमानदारिता, परोपकार आदि ।)	❖ घर तथा विद्यालयमा अपनाइने सुरक्षा र सतर्कता जस्तैः (भान्साकोठा तथा अन्य घरायसी कार्यमा प्रयोग गरिने हतियार, ग्याँस, आगो, बिजुलीका सामान , टुटेफुटेका सामानको व्यवस्थापन, सवारी साधनबाट हुने जोखिम न्युनिकरण) बारेमा छलफल गर्ने /सम्भव भएसम्म प्रयोग गर्ने तरिका प्रदर्शन गरेर देखाउने ❖ मितव्ययिता (धारा, बत्ती, फोन आदि) र खेर जाने सामानको उचित प्रयोगसम्बन्धमा कसरी थोरै लगानीमा धेरै फाइदा लिन सकिन्छ	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी ❖ अभिनय	१५

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
				भनी छलफल गराउने र उपायहरूसमेत बताउने ❖ घरायसी खर्चको सूची निर्माण गराउने ❖ खर्चको आवधिक लेखाजोखा गराउने (पानी, बत्ती, बिजुली, टेलिफोन, खाद्य सामग्री आदिको मितव्ययीताको बिधि र फाइदाको बारेमा छलफल गर्ने गराउने) ❖ सामूहिक भावना र पारस्परिक सहयोग (आपसी विश्वास, शिष्टतापूर्ण र संयमित व्यवहार, इमानदारिता, परोपकार आदि ।) सम्बन्धमा छलफल गराउने, सूची बनाउने र कक्षामा शिक्षकले विद्यार्थीको सहयोगमा अभिनय गरेरसमेत देखाउने ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय तथा भूमिका निर्वाह।		

क्र.सं.	विषय क्षेत्र		सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
७	खेलकुद र शारीरिक सुस्वास्थ्य	योग तथा व्यायम	❖ हात,खुट्टा,आँखा र पेटको कसरत गर्न ❖ सिद्धासन,पद्मासन,पुतली आसनमा बस्न ❖ ओम उच्चारण मुद्रामा ध्यान गर्न ❖ अनुलोम-विलोम गर्न ❖ श्वासन अभ्यास गर्न	❖ हात,खुट्टा,आँखा र पेटको कसरत ❖ सिद्धासन, पद्मासन,पुतली आसन ❖ ध्रुवासन, वृक्षासन ❖ ओम उच्चारण मुद्रामा ध्यान ❖ अनुलोम-विलोम र श्वासन अभ्यास गरेर	❖ हात,खुट्टा,आँखा र पेटको कसरत सम्वन्धी भिडियो, पोस्टर प्रदर्शन गर्ने ❖ विद्यार्थीहरूलाई हात, खुट्टा, आँखा र पेटको कसरत गराउन सिकाउने ❖ सिद्धासन, पद्मासन, पुतली आसनमा र ध्रुवासन, वृक्षासन सम्वन्धी भिडियो, पोस्टरको पेदर्शन गर्ने ❖ ओम उच्चारण मुद्रामा ध्यान अनुलोम-विलोम श्वासन अभ्यास (पुरक, रेचक, कुम्भक) सम्वन्धी पोस्टर र भिडियो प्रदर्शन गर्ने र विद्यार्थीहरूलाई गर्न सिकाउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय तथा भूमिका निर्वाह।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ छोटो परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी ❖ अभिनय	१५

क्र.सं.	विषय क्षेत्र		सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		स्वास्थ्य जीवनशैली र आहार	❖ आफ्नो घरको भान्सामा र चाडपर्वमा बन्ने परिकारको नाम भन्न ❖ विद्यालयमा खाइने स्वास्थ्यकर खाजाको नाम भन्न ❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने फलफूलहरू र सागसब्जीको नाम भन्न ❖ दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थको उपयोगिता बताउन	❖ आफ्नो घरको भान्सामा र चाडपर्वमा बन्ने परिकार ❖ विद्यालयमा खाइने स्वास्थ्यकर खाजा ❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने फलफूलहरू र सागसब्जी ❖ दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थको उपयोगिता	❖ विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो घरको भान्सामा र चाडपर्वमा बन्ने परिकारको नाम भन्न लगाउने ❖ विद्यालयमा आफू र साथीहरूले खाने खाजाको नाम भन्न लगाउने ❖ शिक्षकले उपलब्ध पोस्टर र भिडियो प्रदर्शन गर्ने ❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने फलफूलहरू र सागसब्जीको नाम भन्न लगाई तिनिहरूको खाने तरिकाको बारेमा छलफल गराउने ❖ दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थको प्रयोग बारेमा छलफल गराउनेदही, मही, मखन, खुवा, पेडा, छुर्पी आदि । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय तथा भूमिका निर्वाह।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी ❖ अभिनय	१२

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
	जडीबुटी	❖ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरपर पाइने जडिबुटीको प्रयोग गर्न ❖ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरपर पाइने जडिबुटीको फाइदा बताउन	❖ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरिपरि पाइने जडीबुटीको प्रयोग ❖ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरिपरि पाइने जडीबुटीको फाइदा	❖ विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो घर तथा विद्यालय वरिपरि पाइने जडीबुटीको नाम र तिनीहरूको प्रयोग गर्ने तरिका एवं फाइदाका वारेमा छलफल गराउने ❖ शिक्षकले घर वरिपरि पाइने र बिरामी हुँदा प्रयोग गरिने जडीबुटी यथासम्भव प्रदर्शन गर्ने,सम्भव नभएमा जडीबुटीको पोस्टर, चार्ट, भिडियो प्रदर्शन गर्ने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	५
८	**सूचना तथा सञ्चार प्रविधि**	❖ कम्प्यूटर जन्य सामग्री हरू(रेडियो, टेलिभिजन, मोवाइल, कम्प्युटर) को प्रयोग र सूरक्षाका सामन्य उपाय बताउन ❖ कम्प्यूटरको सामान्य परिचय दिन र भागहरू बताउन	❖ कम्प्यूटर जन्य सामग्री हरू(रेडियो, टेलिभिजन, मोवाइल, कम्प्युटर) को प्रयोग र सूरक्षा ❖ कम्प्यूटरको सामान्य परिचय र भागहरू	❖ बिजुलीबाट सिधै चल्ने कम्प्यूटर जन्य सामग्री र चार्ज गरेर चल्ने सामग्रीहरूको प्रयोग गर्ने तरिकामा छलफल गराउने ❖ रेडियो, टेलिभिजन, मोवाइल, कम्प्युटर) को खोल्ने बन्द गर्ने, बेट्री चार्ज गर्ने तरिका प्रयोगात्मक रूपमा गरेर देखाउदै सिकाउने र सुरक्षाका उपायहरू बताउने ❖ कम्प्यूटरको सामान्य परिचय जानकारी गराउने र यसका भागहरू	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ छोटो परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता	१५

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
				प्रत्यक्ष देखाएर जानकारी गराउने ❖ कम्प्यूटरको भागहरूको चित्र बनाउन लगाउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन।		
९	**स्थानीय प्रविधि**	❖ आफ्ना वरिपरि पाइने प्रविधिको सूची तयार पार्न ❖ आफ्ना वरिपरि पाइने साधनको महत्व बताउन	❖ आफ्ना वरिपरि पाइने प्रविधिको सूची ❖ आफ्ना वरिपरि पाइने साधनको महत्त्व	❖ स्थानीय साधनहरूको आवश्यकता किन पर्दछ विद्यार्थीहरू बिच छलफल गराउने महत्त्वको बारेमा भन्न लगाउने ❖ शिक्षकले पोस्टर,भिडियो,चार्ट देखाएर स्पष्ट गरिदिने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन।	❖ प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ कक्षा सहभागिता	१०

कक्षा ४

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
१	**पालिका परिचय**	❖ वडा कार्यालयले प्रदान गर्ने सेवाहरू बताउन ❖ वडाभित्रका शैक्षिक तथा अन्य सङ्घ संस्थाका सामान्य परिचय र कार्यको जानकारी लिएर	• वडा कार्यालयका सेवाहरू • वडाभित्रका शैक्षिक तथा अन्य सङ्घ संस्थाका सामान्य परिचय र कार्य • वडाको जनसङ्ख्या तथा घर धुरी सङ्ख्या	• वडा कार्यालयले प्रदान गर्ने सेवाहरूको सूची बनाइ प्रदर्शन, सामूहिक छलफल र प्रश्नोत्तर गर्ने गराउने • वडाभित्रका शैक्षिक तथा अन्य सङ्घ संस्थाका सामान्य परिचयको बारेमा सामूहिक छलफल र प्रश्नोत्तर गर्ने गराउने र ती शैक्षिक तथा	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य	१०

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		बताउन ❖ वडाको जनसङ्ख्या तथा घर धुरी सङ्ख्या पहिचान गर्न र बताउन ❖ नगर कार्यपालिकाको गठन प्रक्रिया र काम र बताउन	• नगर कार्यपालिकाको गठन प्रक्रिया र काम	अन्य सङ्घ संस्थाले गर्ने कामहरूको सूची बनाउने वा बनाउन लगाउने/ती संस्थाहरूको स्थलगत भ्रमण गराउने • वडाको जनसङ्ख्या तथा घर धुरी सङ्ख्या जानकारी लिनका लागिग वडा कार्यलयमै विद्यार्थीहरूलाई अवलोकन भ्रमण गराइ तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने, गराउने • नगर कार्यपालिकाको गठन प्रक्रियाको बारेमा सूची / तालिका/ विवरण निर्माण गरी प्रदर्शन गर्दै छलफल, प्रश्नोत्तर आदि गर्ने, गराउने र नगर कार्यपालिकाले सम्पादन गर्नु पर्ने कामहरूको बुँदा प्रदर्शन, नगरपालिकामै अवलोकन भ्रमण गराइ नागरिक बडापत्र अध्ययन गर्न र कर्मचारीसँग सोधपुछ गर्न लगाउने • विधि : प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, भ्रमण, सोधपुछ, खोज ।	❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	
२	**हाम्रो भौगोलिक स्वरूप र सम्पदा**	❖ भौगोलिक अवस्थाको संरक्षणका उपायहरू बताउन र संरक्षणमा भूमिका निभाउन ❖ नगरभित्रको जलस्रोतको अवस्था बताउन	❖ भू-बनोट अनुसार (समथर, भिरालो, भिर, पाखा) जमिनका संरक्षणका उपायहरू र नगरभित्रको जलस्रोतको अवस्था पहिचान र	❖ भू-बनोटका कारण परेका समस्याहरू र समाधानको उपायहरू (संरक्षणका उपायहरू) बारेमा छलफल तथा विद्यार्थीको आफ्नो भूमिकाको प्रस्तुतीकरण ❖ नगरभित्रको जलस्रोतको अवस्था पहिचान र उपयोग साथै वडाभित्रका धार्मिक मठ,	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता	१०

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		❖ वडाभित्रका धार्मिक मठ, मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्च आदिको संरक्षणमा सहभागिता/भूमिका निर्वाह गर्न ❖ नगरभित्रमा नाचिने नाचहरूको नाम बताउन र प्रदर्शन गर्न	उपयोग साथै संरक्षणमा विद्यार्थीको सहभागिता ❖ वडाभित्रका धार्मिक मठ, मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्च आदिको संरक्षणमा सहभागिता/भूमिका ❖ नगरभित्रमा नाचिने नाचहरूको नाम र उक्त नाचहरूमा विद्यार्थीको सहभागिता	मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चैत्य, चर्च आदिको संरक्षणमा विद्यार्थीको सहभागिताबारे छलफल तथा प्रश्नोत्तर ❖ नगरभित्रमा नाचिने नाचहरूको नाम र उक्त नाचहरूमा विद्यार्थीको प्रतिभा प्रदर्शन ❖ लघुनाटक, स्थलगत भ्रमण, फोटो प्रदर्शन । ❖ विधि : प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, भ्रमण, नाटकीकरण ।	❖ प्रदर्शन	
३	**सामाजिक विविधता**	❖ नगरभित्र बोलिने भाषा, जात जाति र धर्मको अवस्था बताउन ❖ स्थानीय धार्मिक, सांस्कृतिक मेला महोत्सवको महत्त्व बताउन ❖ स्थानीय चाड पर्वको महत्त्व बताउन ❖ स्थानीय भेष भूषाको प्रयोग र संरक्षणका उपाय बताउन ❖ असल आचरणका फाइदाहरू पहिचान गरी	❖ नगरभित्र बोलिने भाषा हरूको नाम ❖ स्थानीय जात जातिका रहनसहन ❖ स्थानीय धार्मिक, सांस्कृतिक मेला महोत्सवको महत्त्व ❖ स्थानीय चाड पर्वको महत्त्व ❖ स्थानीय भेष भूषाको प्रयोग र संरक्षणमा भूमिका ❖ असल आचरणका फाइदाहरू ❖ आफू बस्ने समुदायको	❖ नगरभित्र बोलिने भाषा र उनीहरूको रहनसहनको बारेमा छलफल वा लघुभ्रमण गराउने वा चित्र प्रस्तुत गर्ने ❖ स्थानीय धार्मिक,सांस्कृतिक मेला र महोत्सवको भ्रमण गराउने, ती ठाउँहरूबाट उपलब्ध हुने विषयका बारेमा छलफल गराउने ❖ स्थानीय चाड पर्वको महत्त्व पहिचान गरी व्यवहारमा उतार्ने उपायहरूमा छलफल गराउने ❖ स्थानीय भेष भूषाको प्रयोग र संरक्षणमा भूमिका देखाउन सहजीकरण गरिदिने	❖ खिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शन	१२

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		प्रयोगमा ल्याउन ❖ आफू बस्ने समुदायको शैक्षिक अवस्था बताउन	शैक्षिक अवस्था	❖ असल आचरणका फाइदाहरू पहिचान गरी प्रयोगमा ल्याउने तरिका सिकाउने ❖ आफू बस्ने समुदायको शैक्षिक अवस्थाको जानकारी लिन लगाउने । ❖ विधि : परियोजना कार्य, प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन ।	❖ अभिनय	
४	पर्यटन	❖ पर्यटनको परिचय, क्षेत्र तथा महत्त्व पहिचान गरी बताउन ❖ स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्र र गतिविधिका संरक्षणका उपायहरू बताउन	❖ पर्यटनको परिचय, क्षेत्र तथा महत्त्व ❖ स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्र र गतिविधिको संरक्षण	❖ पर्यटकीय स्थलहरूको आकर्षण बढाउने तथा यसको महत्त्व उजागर गरी प्रचार प्रसारका उपायहरू सम्बन्धी बुँदाहरूमा छलफल गर्ने ❖ पर्यटकीय स्थलहरूको संरक्षण एवम् सुधार सम्बन्धमा सचेतना जगाउन तथा प्रसार र प्रवर्द्धनमा सहयोगी लघुनाटक वा संवादको स्क्रिप्ट,पोष्टर,पम्प्लेटको प्रयोग गर्ने ❖ स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रमा पर्यटन व्यवसायका लागि आवश्यक आधारभूत सिपहरूको सूचीमा छलफल गर्ने ❖ पर्यटनका व्यवस्थापकीय कार्यहरूको सूची, पर्यटन व्यवसायलाई संरक्षण एवम् प्रवर्द्धनमा सकारात्मक भावना निर्माण गराउने । ❖ विधि : अवलोकन, प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन, भूमिका निर्वाह ।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी ❖ अभिनय	६

क्र.सं.	विषय क्षेत्र		सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
५	पेसा व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	फलफूल तथ तरकारी खेती	❖ व्यावसायिक फलफूल र तरकारी खेतीको फाइदा बताउन ❖ फलफूल तथा तरकारी खेती गर्ने सामान्य तरिका अपनाएर खेती गर्न ❖ अर्गानिक फलफूल तथा तरकारीको फाइदा बताउन	❖ व्यावसायिक फलफूल र तरकारी खेतीको फाइदा ❖ फलफूल तथा तरकारी खेती गर्ने सामान्य तरिका ❖ अर्गानिक फलफूल तथा तरकारीको फाइदा	❖ व्यावसायिक फलफूल र तरकारी खेतीको उपयोगिता र महत्त्वका बारेमा छलफल गराउँदै फाइदाहरू बताउने ❖ विद्यालयमा नै समूह कार्य बनाएर व्यावसायिक फलफूल र तरकारी खेती लगाउने तरिकामा प्रयोगात्मक अभ्यास गराउने ❖ अर्गानिक फलफूल तथा तरकारीको फाइदा बारेमा छलफल गराउने ❖ व्यावसायिक रुपमा अर्गानिक फलफूल र तरकारी खेती गर्ने तरिका यसका फाइदा,(खनजोत, मलजल, बारबेर)बारेमा छलफल गराउने ❖ अर्गानिक फलफूल र तरकारी खेती प्रयोगका सन्दर्भ सामग्री खोजेर प्रदर्शन गराउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, भूमिका निर्वाह।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	८
		पशु पालन	❖ घरपालुवा जनावरको छोटो वर्णन गरी बताउन ❖ पशुको हेरचाहका सामान्य तरिका र तिनिहरूवाट आफू सुरक्षित रहने तरिका अपनाउन र बताउन	❖ घरपालुवा जनावरको छोटो वर्णन ❖ पशुको हेरचाहका सामान्य तरिका र तिनिहरूवाट आफू सुरक्षित रहने तरिका ❖ पशुपालनबाट प्रासहुने	❖ घरपालुवा जनावरको छोटो वर्णनमा छलफल/प्रश्नोत्तर ❖ पशुको हेरचाहमा अपनाउनुपर्ने सावधानीको सूची प्रदर्शन र छलफल ❖ पशुपालनबाट प्रासहुने खानेकुराको सूची (मासु, दुधजन्य पदार्थ)को महत्त्व र फाइदामा	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा(	७

क्र.सं.	विषय क्षेत्र		सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
			❖ पशुपालनबाट प्राप्तहुने खानेकुराको सूची तयार पार्न	खानेकुरा	छलफल ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय ।	उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता	
		पन्छी पालन	❖ व्यावसायिक रूपमा पालिने पन्छीको रङ्ग, आकार, तौलको आधारमा वर्णन गर्न ❖ पन्छी हेरचाहका सामान्य तरिका अपनाउन ❖ पन्छीपालनका फाइदा बताउन	❖ व्यावसायिक रूपमा पालिने पन्छीको रङ्ग, आकार, तौलको आधारमा वर्णन गर्न ❖ पन्छी हेरचाहका सामान्य तरिका अपनाउन ❖ पन्छीपालनका फाइदा बताउन	❖ व्यावसायिक रूपमा पालिने पन्छीको रङ्ग, आकार, तौलको आधारमा वर्णन गर्न सक्ने गरी छलफल गराउने ❖ पन्छी हेरचाहका सामान्य तरिकाका बारेमा प्रयोगात्मक अभ्यास तथा छलपल ❖ पन्छीपालनका फाइदाका बारेमा छलफल गराउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय ।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य कक्षा सहभागिता	७
		पेसा तथा व्यवसाय	❖ पेसा र व्यवसायको सूची बताउन ❖ पेसा व्यवसायबाट हुने फाइदा बताउन	❖ पेसा र व्यवसायको सूची ❖ पेसा व्यवसायबाट हुने फाइदा	❖ पेसा र व्यवसायको सामान्य परिचयमा छलफल गराउने ❖ पेसा र व्यवसायको सूची बनाउने र छलफल गर्ने ❖ पेसा र व्यवसायबाट घरका सदस्यले वा छिमेकीले केकस्ता फाइदा लिएका छन वा के कति सन्तुष्ट छन् परियोजना कार्य गराउने । ❖ विधि : अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय, परियोजना कार्य ।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) कक्षा सहभागिता	५
६	**जीवनोपयोगी**		❖ लेनदेन कारोवारमा	❖ लेनदेन कारोवार (पसल	❖ पसलबाट सामान खरिद कसरी गर्ने बारेमा	❖ मौखिक तथा	

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
	सिप	सहभागी बन्न ❖ खाद्य वा अखाद्य सामग्रीको पहिचान गरी प्रयोग गर्न (मिसावट) ❖ मानव मूल्य र मान्यता प्रदर्शन गर्न र बताउन (सत्य, धर्म, सद्व्वहार, प्रेम, शान्ति र अहिंसा)	बाट सामान खरिद गर्ने , सामानको तौल हेर्ने , खरिद गरिएका सामानको मान्य अवधि हेर्ने, बिल माग गर्ने) ❖ खाद्य वा अखाद्य सामग्रीको पहिचान (मिसावट) ❖ मानव मूल्य र मान्यता (सत्य, धर्म, सद्व्वहार, प्रेम, शान्ति र अहिंसा)	छलफल गरउने, सँगै लिएर गइ किनमेल गर्ने ❖ सामानको तौल हेर्ने -खरिद गरिएका सामानको मान्य अवधि हेर्न सिकाउने ❖ सामान खरिद गर्दाको बिल लिन दिन सिकाउने ❖ स्थानीय खाद्य स्रोत,खाद्य स्रोतको संरक्षणका सूची तयार पारी छलफल गराउने ❖ खाद्य सामग्रीमा हुने मिसावटका उदाहरण प्रस्तुत गर्ने ❖ मिसावटका कारण स्वास्थ्यमा पर्ने नकारात्मक असरहरूको विषयमा छलफल गर्ने ❖ मानव मूल्य र मान्यता (सत्य, धर्म, सद्व्वहार, प्रेम, शान्ति र अहिंसा) का बारेमा छलफल गराउने, अभिनय गराउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय तथा भूमिका निर्वाह।	लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी ❖ अभिनय	१२

क.सं.	विषय क्षेत्र		सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
७	खेलकुद र शारिरीक सुस्वास्थ्य	योग तथा व्यायाम	❖ काँध,गर्धन र ढाडको व्यायाम गर्न ❖ पद्मासन,बज्रासन,भुजङ्गासन, हाँस्यासन गर्न ❖ ओम उच्चारण र मुद्रामा ध्यान गर्न ❖ ओम उच्चारण र पद्म मुद्रा,ज्ञान मुद्रामा ध्यान गर्न ❖ भ्रामरी,अनुलोम-विलोम प्राणायाम गर्न	❖ काँध,गर्धन र ढाडको व्यायाम ❖ पद्मासन,बज्रासन,भुजङ्गासन, हाँस्यासन ❖ ओम उच्चारण र मुद्रामा ध्यान ❖ ओम उच्चारण र पद्म मुद्रा,ज्ञान मुद्रामा ध्यान ❖ भ्रामरी,अनुलोम-विलोम प्राणायाम	❖ काँध, गर्धन र ढाडको व्यायाम सम्वन्धी पोस्टर,भिडियोको प्रदर्शन गर्ने ❖ विद्यार्थीहरूलाई निर्देशन अनुसार काँध गर्धन र ढाडको ब्यायम गर्न सिकाउने ❖ पद्मासन,बज्रासन,भुजङ्गासन,हाँस्यासन सम्वन्धी पोस्टर,भिडियोको प्रदर्शन गर्ने ❖ शिक्षकले असनहरू प्रयोगात्मक रूपमा देखाउने ❖ विद्यार्थीहरूलाई निर्देशन अनुसार ओम उच्चारण र पद्म मुद्रा,ज्ञान मुद्रामा ध्यान गराउन सिकाउने ❖ भ्रामरी,अनुलोम-विलोम प्राणायाम सम्वन्धी पोस्टर,भिडियोको प्रदर्शन गर्ने ❖ शिक्षक स्वयंले गरेर देखाउने र सँगै विद्यार्थीहरूलाई गर्न लगाउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय तथा भूमिका निर्वाह।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी ❖ अभिनय	१२

क.सं.	विषय क्षेत्र		सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		स्वास्थ्य जीवनशैली र आहार	❖ चाडपर्व,भोजभतेरमा परिकार बनाउँदा ध्यान दिनुपर्ने पक्षहरू बताउन ❖ विद्यालयमा खाने स्वास्थ्यकर खाजाको सूची बनाउन ❖ आफ्नो वरिपरि पाइने फलफूलको फाइदा बताउन ❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने सागसब्जीको उत्पादन र प्रयोग गर्ने तरिका बताउन ❖ दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थको प्रयोग गर्ने विधि बताउन ❖ अस्वाव्थकर खानाका बेफाइदा बताउन	❖ चाडपर्व,भोजभतेरमा परिकार बनाउँदा ध्यान दिनुपर्ने पक्षहरू ❖ विद्यालयमा खाने स्वास्थ्यकर खाजा ❖ आफ्नो वरिपरि पाइने फलफूलको फाइदा ❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने सागसब्जीको उत्पादन र प्रयोग ❖ दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थको प्रयोग ❖ अस्वाव्थकर खानाका बेफाइदा	❖ शिक्षकले विद्यार्थीहरूलाई चाडपर्व,भोजभतेर आदिमा बन्ने परिकारको सूची तयार गर्न लगाउने ❖ शिक्षकले चाडपर्व,भोजभतेरमा परिकार बनाउँदा र प्रयोग गर्दा ध्यान दिनुपर्ने पक्षहरूको बारेमा ब्याख्या गर्ने ❖ विद्यार्थीहरूलाई अस्वास्थ्यकर खानाको वेफाइदाको बारेमा छलफल गरी निष्कर्ष बताईदिने ❖ विद्यार्थीहरूलाई आफ्ना परिवेशमा पाइने फलफूल तथा सागसब्जीहरूको सूची तयार गर्न लगाई फाइदाहरू भन्न लगाउने ❖ दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थको सूची तयार गरी प्रयोग गर्ने विधि भन्न लगाउने ❖ शिक्षकले उपलब्ध भए सम्म उक्त बिषयवस्तु सँग सम्वन्धित पोस्टर र भिडियो प्रदर्शन गर्ने ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय तथा भूमिका निर्वाह।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी अभिनय	९

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
	जडीबुटी	❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने जडीबुटीको प्रयोग र संरक्षण गर्न ❖ विरामी भएका समयमा जडीबुटीको प्रयोग गर्ने तरिका बताउन	❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने जडीबुटीको प्रयोग र संरक्षण गर्न ❖ विरामी भएका समयमा जडीबुटीको प्रयोग गर्ने तरिका बताउन	❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने पाँच वटा जडीबुटीको नाम भन्न लगाउने र संरक्षण गर्ने उपायका बारेमा छलफल गराउने ❖ विरामी भएका समयमा जडीबुटीको प्रयोग गर्ने तरिका भन्न लगाउने ❖ शिक्षकले घर वरिपरि पाइने बिरामी हुँदा प्रयोग गरिने जडीबुटी यथासम्भव प्रदर्शन गर्ने,नभएमा जडीबुटीको चार्ट,पोस्टर र भिडियो प्रदर्शन गर्ने ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन ।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	५
८	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	❖ कम्प्युटरका प्रकार बताउन मोवाइल,कम्प्यूटरको मुख्य भागहरूको सामान्य परिचय दिन र सिकाइमा प्रयोग गर्न (टाइपशाला, पेन्टिङ, आदि)	❖ कम्प्युटरका प्रकार मोवाइल,कम्प्यूटरको मुख्य भागहरूको सामान्य परिचय र सिकाइमा प्रयोग (टाइपशाला, पेन्टिङ, आदि)	❖ कम्प्युटरका प्रकारको बारेमा जानकारी दिइ छलपल गराउने ❖ मोवाइललाई सिकाइमा प्रयोग गर्ने तरिकाको बारेमा छलफल गरी उचित प्रयोग गरी देखाउने र विभिन्न एप हरूको प्रयोग गर्न प्रेरित गर्ने ❖ कम्प्यूटरको मुख्य भागहरूको सामान्य परिचय बताउँदै र (टाइपशाला, पेन्टिङ प्रयोगात्मकको अभ्यास गराउने) ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन।	❖मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖अवलोकन ❖कक्षा कार्य ❖परियोजना कार्य ❖छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) कक्षा सहभागिता	२०
९	स्थानीय	❖ आफ्ना वरिपरि पाइने	❖ आफ्ना वरिपरि पाइने	❖ हाम्रो घरमा स्थानीय साधनहरूले दैनिक	❖ मौखिक तथा	५

क्र.सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
	प्रविधि	प्रविधिको महत्त्व बताउन ❖ आफ्ना वरिपरि पाइने साधनको फाइदा बताउन र लिन	प्रविधिको महत्त्व आफ्ना वरिपरि पाइने साधनको फाइदा	जीवनलाई कति सरल बनाएको छ विद्यार्थीहरू बिच छलफल गराउने र फाइदा भन्न लगाउने ❖ शिक्षकले पोस्टर,भिडियो,चार्ट देखाएर स्पष्ट गरिदिने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन।	लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ प्रदर्शनी	

कक्षा ५

क्र. सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
१	**पालिका परिचय**	❖ भिमाद नामकरण कसरी रहन गयो बताउन ❖ नगर सभाको गठन प्रक्रिया र काम बताउन ❖ नगरपालिकाबाट प्रदान गरिने सेवाहरूसँग परिचित हुन ❖ नगरभित्रका शैक्षिक तथा अन्य सङ्घ संस्थाका सामान्य	❖ भिमादको नामकरण ❖ नगर सभाको गठन प्रक्रिया र काम ❖ नगरपालिकाबाट प्रदान गरिने सेवाहरू ❖ नगरभित्रका शैक्षिक तथा अन्य सङ्घ संस्थाका सामान्य परिचय र कार्यहरू ❖ नगरको जनसङ्ख्या तथा घर धुरी सङ्ख्या पहिचान गर्न र बताउन	❖ भिमाद नाम कसरी रहन गयो सो सम्बन्धी खोज गरी जानकारी गराउने ❖ नगर सभाको गठन प्रक्रियाको बारेमा सूची / तालिका/ विवरण निर्माण गरी प्रदर्शन गर्दै छलफल, प्रश्नोत्तर आदि गर्ने, गराउने र नगर सभाले प्रदान गर्ने कामहरूको सूची बनाइ प्रदर्शन, सामूहिक छलफल र प्रश्नोत्तर गर्ने गराउने ❖ नगरपालिकाले सम्पादन गर्नु पर्ने कामहरूको बुँदा प्रदर्शन, नगरपालिकामै अवलोकन भ्रमण गराइ नागरिक बडापत्र	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	१०

क्र. सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		परिचय र कार्यहरू बताउन ❖ नगरको जनसङ्ख्या तथा घर धुरी सङ्ख्या र बताउन		अध्ययन गर्न र कर्मचारीसँग सोधपुछ गर्न लगाउने ❖ नगरभित्रका शैक्षिक तथा अन्य सङ्घ संस्थाका सामान्य परिचयको बारेमा सामूहिक छलफल र प्रश्नोत्तर गर्ने गराउने र ती शैक्षिक तथा अन्य सङ्घ संस्थाले गर्ने कामहरूको सूची बनाउने वा बनाउन लगाउने ❖ नगरको जनसङ्ख्या तथा घर धुरी सङ्ख्या जानकारी लिनका लागि नगर कार्यलयमै विद्यार्थीहरूलाई अवलोकन भ्रमण गराइ तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने, गराउने ❖ विधि : प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, भ्रमण, सोधपुछ, खोज ।		
२	**हाम्रो भौगोलिक स्वरूप र सम्पदा**	❖ भू-बनोटको अवस्था र संरक्षणमा व्यक्ति, समुदाय र वडाको भूमिका बताउन ❖ जलसम्पदा र वन पैदावारको प्रयोगको अवस्था पहिचान गर्न र संरक्षणमा व्यक्ति, समुदाय र वडाको भूमिका बताउन	❖ भू-बनोटको अवस्था र संरक्षणमा व्यक्ति, समुदाय र वडाको भूमिका ❖ जलसम्पदा र वन पैदावारको प्रयोगको अवस्था पहिचान गर्न र संरक्षणमा व्यक्ति, समुदाय र वडाको भूमिका र	❖ भू-बनोटका कारण परेका समस्याहरू र समाधानको उपायहरू (संरक्षणका उपायहरू) बारेमा; जलसम्पदा र वन पैदावारको प्रयोगको अवस्था पहिचानका साथै यसको संरक्षणको बारेमा व्यक्ति, समुदाय र वडाको वर्तमान भूमिका र अपेक्षित सहभागिताको विषयमा छलफल गर्ने गराउने	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य	१०

क्र. सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		❖ विद्यालयमा वृक्षरोपण एवम् फूलबारी निर्माण र संरक्षणमा विद्यार्थी सहभागी हुन ❖ स्थानीय भाषा र पोशाकको जानकारी लिन र प्रयोग गर्न	सहभागिता ❖ विद्यालयमा वृक्षरोपण एवम् फूलबारी निर्माण र संरक्षणमा विद्यार्थी सहभागिता ❖ स्थानीय क्षेत्रमा बसोबास गर्ने मानिसहरूले प्रयोग गर्ने भाषा र पोशाकको जानकारी र प्रयोग	❖ विद्यालयमा वृक्षरोपण एवम् फूलबारी निर्माण र संरक्षणमा विद्यार्थीको सहभागिताबारे छलफल तथा प्रश्नोत्तर गर्ने ❖ स्थानीय क्षेत्रमा बसोबास गर्ने मानिसहरूले प्रयोग गर्ने भाषा र पोशाकको जानकारी र प्रयोग सम्बन्धमा छलफल, लघुनाटक, स्थलगत भ्रमण, फोटो प्रदर्शन गर्ने गराउने। ❖ विधि : प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, भ्रमण, नाटकीकरण ।	❖ कक्षा सहभागिता	
३	सामाजिक विविधता	❖ स्थानीय भाषाहरूमा प्रयोग गरिने मुख्य शब्दहरूमा परिचित हुन ❖ स्थानीय रहनसहनका चाडपर्वको महत्त्व बताउन ❖ स्थानीय धार्मिक, सांस्कृतिक मेला महोत्सवमा सहभागिता जनाउन ❖ असल आचरण प्रवर्धनको अभ्यास गर्न	❖ स्थानीय भाषाहरूमा प्रयोग गरिने मुख्य शब्दहरूमा परिचित हुन ❖ स्थानीय रहनसहनका चाडपर्वको महत्त्व बताउन ❖ स्थानीय धार्मिक, सांस्कृतिक मेला महोत्सवमा सहभागिता जनाउन ❖ असल आचरण प्रवर्धनको अभ्यास गर्न ❖ शिक्षाको महत्त्वसँग	❖ स्थानीय भाषाको महत्त्वको बारेमा सरल किसिमका बादविवाद गराउने ।सम्मानका उपायहरू बताउने ❖ व्यक्तिलाई स्थानीय रहनसहनले कस्तो प्रभाव पारेको हुन्छ छलफल गराउने, चित्र देखाइ प्रस्तुत गर्ने ❖ भाषिक, धार्मिक, सांस्कृतिक र जातिगत सहिष्णुता भएन भने समाजमा कस्तो असरपर्छ ? छलफल गराउने ❖ जातिगत एकता सहिष्णुता भएन भने समाज के हुन्छ ?	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य	१२

क्र. सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		❖ शिक्षाको महत्त्वसँग परिचित भइ आफ्नो भूमिका निर्वाह गर्न	परिचत भइ आफ्नो भूमिका निर्वाह गर्न	❖ असल आचरणभएका व्यक्तिले समाजलाई के फाइदा पुऱ्याउँछन् उदाहरण सहित प्रस्तुत गर्ने ❖ स्थानीय भेषभूषाको प्रयोग र संरक्षण ❖ शिक्षित समाजमा बस्ने परिवारको चित्रण गर्ने । ❖ विधि : परियोजना कार्य, प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन ।	❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता प्रदर्शनी	
४	पर्यटन	❖ नगरभित्रका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको परिचय तथा महत्त्व पहिचान गर्न ❖ पर्यटकीय क्षेत्रको विकास र संरक्षणमा व्यक्ति, समुदाय र स्थानीय सरकारको भूमिका बताउन	❖ नगरभित्रका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको परिचय तथा महत्त्व ❖ पर्यटकीय क्षेत्रको विकास र संरक्षणमा व्यक्ति, समुदाय र स्थानीय सरकारको भूमिका	❖ नगरभित्रका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको परिचय तथा महत्त्वको बारेमा छलफल गराउने ❖ नगरभित्रका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको स्थलगत भ्रमण गराउने ❖ पर्यटकीय क्षेत्रको विकास र संरक्षणमा व्यक्ति, समुदाय र स्थानीय सरकारको भूमिकाका बारेमा व्यापक छलफल गराउने ❖ पर्यटकीय क्षेत्रको विकास र संरक्षणमा नमुना कार्य गरेर देखाउने ❖ संरक्षण अभियान सञ्चालन गर्ने । ❖ विधि : अवलोकन, प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रदर्शन, भूमिका निर्वाह ।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	६

क्र. सं.	विषय क्षेत्र		सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
५	पेसा व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	फलफूल तथा तरकारी खेती	❖ स्थानीय स्तरमा खेती गरिने नयाँ फलफूल र तरकारीको परिचय बताउन ❖ व्यावसायिक फलफूल तथा तरकारी खेती गर्ने तरिका अपनाएर खेती गर्न ❖ फलफूल र तरकारीको बजार पहिचान गरी आवश्यकताअनुरूप बजार लान	❖ स्थानीय स्तरमा खेती गरिने नयाँ फलफूल र तरकारी ❖ व्यावसायिक फलफूल तथा तरकारी खेती गर्ने तरिका ❖ फलफूल र तरकारीको बजार	❖ स्थानीय स्तरमा खेती गरिने नयाँ फलफूल(सुन्तला, कागती अमिलो,केरा आदि) र तरकारीको(च्याउ, कुरिलो गोलभेडालगायत यस क्षेत्रमा पाइने सबै) सामान्य परिचय बताउँदै यसको महत्त्व, फाइदा र संरक्षण र धेरै उत्पादन कसरी गर्न सकिन्छ भन्नेमा पृष्ठपोषण तथा छलफल ❖ व्यावसायिक फलफूल तथा तरकारी खेती गर्ने तरिका अपनाएर खेती गर्ने तौरतरिकाको छलफल तथा प्रयोगात्मक कार्य गर्ने तथा सो कार्य गरेका स्थानमा स्थलगत अवलोकन भ्रमण गराउने ❖ फलफूल र तरकारीको बजार पहिचान गरी आवश्यकताअनुरूप बजार लान प्रोत्साहन गराउने, त्यस्ता बजारहरूको स्थलगत भ्रमण गराउने । ❖ **विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, भूमिका निर्वाह।**	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	८

क. सं.	विषय क्षेत्र		सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		पशुपालन	❖ घरपालुवा तथा जङ्गली जनावरको भिन्नता बताउन ❖ पशुपालनमा सहभागी भै परिवारका सदस्यलाई सघाउन ❖ पशुपालनबाट हुने फाइदा बताउन	❖ घरपालुवा तथा जङ्गली जनावरको भिन्नता ❖ पशुपालनमा सहभागी ❖ पशुपालनबाट हुने फाइदा	❖ घरपालुवा तथा जङ्गली जनावरको भिन्नताका सूची प्रदर्शन गरी छलफल गराउने ❖ पशुपालनमा सहभागी भै परिवारका सदस्यलाई सघाउन प्रेरित गर्ने किसमका क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने ❖ पशुपालनबाट हुने फाइदाका विषयमा विविध विधिको प्रयोग गरी व्यापक छलफल गराउने । ❖ **विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय ।**	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा	७
		पन्छी पालन	❖ पन्छीपालन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुरा बताउन ❖ पन्छीपालनमा परिवारका सदस्यलाई सघाउन ❖ पन्छीपालनको आवश्यकता, महत्त्व र फाइदा बताउन	❖ पन्छीपालन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुरा ❖ पन्छीपालनमा परिवारका सदस्यलाई सघाउ ❖ पन्छीपालनको आवश्यकता, महत्त्व र फाइदा `	❖ पन्छीपालन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरूमा छलफल गराउने ❖ पन्छीपालनमा परिवारका सदस्यलाई सघाउन प्रेरित गर्ने किसमका क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने ❖ पन्छीपालनको आवश्यकता, महत्त्व र फाइदाहरूमा विविध तरिका अपनाएर सिकाउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय ।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य	७

क्र. सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
	पेसा तथा व्यवसाय	❖ परम्परागत र आधुनिक पेसा व्यवसाय छुट्याउन ❖ परम्परागत पेसा व्यवसायमा सुधार ल्याउने उपाय बताउन	❖ परम्परागत र आधुनिक पेसा व्यवसाय छुट्याउन ❖ परम्परागत पेसा व्यवसायमा सुधार ल्याउने उपाय बताउन	❖ परम्परागत र आधुनिक पेसा व्यवसायका भिन्नताका सूची बनाइ छलफल गराउने ❖ परम्परागत र आधुनिक पेसा व्यवसायका आ-आफ्ना राम्रा पक्षहरू र कमजोरी पक्षहरूको बारेमा छलफल गराउने ❖ परम्परागत पेसा व्यवसायमा सुधार ल्याउने उपायहरूको सूची प्रदर्शन गर्दै व्यापक छलफल गराउने । ❖ विधि : अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय, परियोजना कार्य ।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	५
६	जीवनोपयोगी सिप	❖अर्गानिक खाद्य सामग्रीको महत्त्व तथा जङ्कफुडका बेफाइदा बताउन ❖पाक शिक्षा (खाजा तथा खना तयारी जस्तै- दाल, भात, रोटी, चिया, कफी, सुप, अण्डा आदि) पदार्थ बनाउँदा प्रयोग हुने सामानहरूको अनुपातको जानकारी लिन र दिन ❖मानव मूल्य र मान्यता प्रदर्शन गर्न र बताउन (सत्य, धर्म, सद्व्वहार,	❖अर्गानिक खाद्य सामग्रीको महत्त्व तथा जङ्कफुडका बेफाइदा ❖पाक शिक्षा (खाजा तथा खना तयारी जस्तै- दाल, भात, रोटी, चिया, कफी, सुप, अण्डा आदि) पदार्थ बनाउँदा प्रयोग हुने सामानहरूको अनुपातको जानकारी ❖मानव मूल्य र मान्यता प्रदर्शन (सत्य, धर्म, सद्व्वहार, प्रेम, शान्ति र	❖ अर्गानिक खाद्य सामग्री र जङ्कफुडलाई परिभाषित गर्ने ❖ अर्गानिक खाद्य सामग्रीको महत्त्व र जङ्कफुडका बेफाइदाहरू बारे छलफल गर्ने गराउने। ❖ सामान्य खाजा, खाना तथा पेय (चिया, कफि, सुप आदि) पदार्थ बनाउंदा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको अनुपातको जानकारी गराउने ❖ उक्त खानेकुराहरू तयार गर्न प्रयोगात्मक कार्यहरू गर्ने छलफल, ❖ विद्यालय तथा घरमा प्रयोगात्मक अभ्यास गराउने।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता प्रदर्शनी	१२

क्र. सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		प्रेम, शान्ति र अहिंसा,सादा जीवन उच्च विचार)	अहिंसा,सादा जीवन उच्च विचार)	❖ संरक्षण र उत्पादनका लागि छलफल गर्ने गराउने। ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय तथा भूमिका निर्वाह।		
७	खेलकुद र शारीरिक सुस्वास्थ्य योग तथा व्यायाम	❖ काँध,गर्धन र ढाडको व्यायाम गर्न ❖ पद्मासन, अर्धचन्दासन, शशकासन, भुजङ्गासनमा बस्न ❖ ओम उच्चारण र मुद्रामा ध्यान गर्न ❖ मुद्राःपद्म मुद्रा, ज्ञान मुद्रा प्राणायामःभ्रामरी, अनुलोम विलोममा बस्न	❖ काँध,गर्धन र ढाडको व्यायाम ❖ पद्मासन, अर्धचन्दासन, शशकासन, भुजङ्गासन ❖ ओम उच्चारण र मुद्रामा ध्यान ❖ मुद्राःपद्म मुद्रा, ज्ञान मुद्रा प्राणायामःभ्रामरी, अनुलोम विलोम	❖ काँध,गर्धन र ढाड सम्वन्धी पोस्टर,भिडियोको प्रदर्शन गर्ने ❖ विद्यार्थीहरूलाई निर्देशन अनुसार काँध,गर्धन र ढाडको व्यायाम गराउन सिकाउने ❖ पद्मासन,अर्धचन्दासन,शशकासन,भुजङ्गासन सम्वन्धी पोस्टर,भिडियोको प्रदर्शन गर्ने ❖ शिक्षकले आसनहरू प्रयोगात्मक रूपमा गरेर देखाउने ❖ विद्यार्थीहरूलाई निर्देशन अनुसार ओम उच्चारण र पद्म मुद्रा,ज्ञान मुद्रामा ध्यान गर्न सिकाउने ❖ भ्रामरी,अनुलोम-विलोम प्राणायाम सम्वन्धी पोस्टर,भिडियोको प्रदर्शन गर्ने र विद्यार्थीहरूलाई गर्न सिकाउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय तथा भूमिका निर्वाह।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	१२

क्र. सं.	विषय क्षेत्र		सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		स्वास्थ्य जीवनशैली र आहार	❖ भान्सामा, चाडपर्व,भोजभतेरमा परिकार बनाउँदा ध्यान दिनुपर्ने पक्षहरू बताउन ❖ विद्यालयमा खाने स्वास्थ्यकर खाजा पहिचान गरी प्रयोग गर्न ❖ आफ्नो घर वरपर पाइने फलफूलको फाइदाहरू पहिचान गरी संरक्षण गर्न ❖ आफ्नो घर वरपर पाइने सागसब्जीको प्रयोग र संरक्षण गर्न ❖ दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थको प्रयोग र संरक्षण गर्न अस्वाव्थकर खाना पहिचान गरी प्रयोग नगर्न, नगराउन र अस्वस्थकर हुनाका कारणहरू बताउन	❖ भान्सामा परिकार बनाउँदा ध्यान दिनुपर्ने पक्षहरू ❖ चाडपर्व,भोजभतेरमा परिकार बनाउँदा ध्यान दिनुपर्ने पक्षहरू ❖ विद्यालयमा खाने स्वास्थ्यकर खाजा ❖ आफ्नो घर वरपर पाइने फलफूलको फाइदाहरू र संरक्षण ❖ आफ्नो घर वरपर पाइने सागसब्जीको प्रयोग र संरक्षण ❖ दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थको प्रयोग र संरक्षण ❖ अस्वाव्थकर खाना पहिचान र अस्वस्थकर हुनाका कारणहरू ❖	❖ विद्यार्थीहरूलाई चाडपर्व,भोजभतेर आदिमा बन्ने परिकारको सूची तयार गर्न लगाउने ❖ चाडपर्व तथा भोजभतेरमा परिकार बनाउँदा र प्रयोग गर्दा ध्यान दिनु पर्ने पक्षहरूको बारेमा ब्याख्या गर्ने ❖ विद्यार्थीहरूलाई आफ्ना परिवेशमा पाइने फलफूल तथा सागसब्जीहरूको सूची तयार गर्न लगाई फाइदाहरू भन्न लगाउने र उक्त फलफूलहरूको फाइदा प्रस्तुत गर्न लगाउने ❖ विद्यर्थीहरूलाई दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थको महत्त्वको बारेमा छलफल गराउने ❖ विद्यर्थीहरूलाई अस्वाव्थकर खानाको बेफाइदाको बारेमा छलफल गराउने ❖ शिक्षकले उपलब्ध भए सम्म उक्त बिषयवस्तु सँग सम्वन्धित पोस्टर र भिडियो प्रदर्शन गर्ने ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन, अभिनय तथा भूमिका निर्वाह।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	९

क्र. सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
	जडीबुटी	❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने जडीबुटीको पहिचान र संरक्षण गर्न ❖ विरामी भएका समयमा जडीबुटीको प्रयोग गर्ने तरिका बताउन	❖ आफ्नो घर वरिपरि पाइने जडीबुटीको पहिचान र संरक्षण ❖ विरामी भएका समयमा जडीबुटीको प्रयोग गर्ने तरिका	❖ विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो घर वरिपरि पाइने आठवटा जडीबुटीको नाम भन्न लगाउने ❖ दुर्लभ जडीबुटीको संरक्षण गर्ने तरीकको बारेमा छलफल गराउने ❖ बिरामी भएको समयमा घरमा प्रयोग गरिने जडीबुटीको नाम र प्रयोग गर्ने विधिको बारेमा छलफल गराउने ❖ शिक्षकले घर वरिपरि पाइने बिरामी हुँदा प्रयोग गरिने जडीबुटी यथासम्भव प्रदर्शन गर्ने,नभएमा जडीबुटीको चार्ट,पोस्टर र भिडियो प्रदर्शन गर्ने ❖ चार्ट,पोस्टर,भिडियो,वस्तु प्रदर्शन । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन ।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	५
८	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	❖ सिकाइमा कम्प्यूटर/ मोवाइलको मुख्य भागहरूको सामान्य परिचय दिन र प्रयोग गर्न(टाइपशाला, पेन्टिङ, हार्डवेयर र सफ्टवेयर आदि) ❖ इन्टरनेटको परिचय दिन र प्रयोग गर्न	❖ सिकाइमा कम्प्यूटर/ मोवाइलको मुख्य भागहरूको सामान्य परिचय र प्रयोग (टाइपशाला, पेन्टिङ, हार्डवेयर र सफ्टवेयर आदि) ❖ इन्टरनेटको परिचय र प्रयोग ❖ सामजिक सञ्जालको प्रयोग गरी सिकाइमा सहजता ❖ मोवाइल एप्सको प्रयोग	❖ सिकाइमा कम्प्यूटर/ मोवाइलको मुख्य भागहरूको सामान्य परिचय बताउने र प्रयोग (टाइपशाला, पेन्टिङ, हार्डवेयर र सफ्टवेयर आदि)अभ्यास गराउने ❖ इन्टरनेटको परिचय गराउँदै र प्रयोगात्मक कार्य गराउने ❖ सामजिक सञ्जालको प्रयोग गरी सिकाइमा सहजता ल्याउन फेसबुक, युट्युव, म्यासेन्जरको प्रयोग तरिका सिकाउने	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा(	२०

क्र. सं.	विषय क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		❖ सामजिक सञ्जालको प्रयोग गरी सिकाइमा सहजता ल्यउन मोवाइल एप्सको प्रयोग गर्न।		जसका लागि प्रयोगात्मक अभ्यास नै गराउने ❖ मोवाइल एप्सको प्रयोग गरी सिकन्को लागि प्रेरित गर्ने जस्तै सिक्ने थलो नामक एपबाट उदाहण नै दिएर सिकाउने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन।	उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता प्रदर्शनी	
९	स्थानीय प्रविधि	❖ आफ्ना वरिपरि पाइने प्रविधिको संरक्षणका उपाय बताउन ❖ आफ्ना वरिपरि पाइने कसाधनको फाइदा बताउन	❖ आफ्ना वरिपरि पाइने प्रविधिको संरक्षणका उपाय ❖ आफ्ना वरिपरि पाइने साधनको फाइदा	❖ स्थानीय साधनहरूको संरक्षण कसरी गर्न सकिन्छ विद्यार्थीहरू बिच छलफल गराउने फाइदाको बारेमा भन्न लगाउने ❖ शिक्षकले पोस्टर, भिडियो, चार्ट देखाएर संरक्षणका उपाय स्पष्ट गरिदिने । ❖ विधि : प्रयोग, अवलोकन, छलफल, प्रदर्शन, प्रवचन।	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ अवलोकन ❖ सामूहिक छलफल ❖ कक्षा कार्य ❖ परियोजना कार्य ❖ छोटो परीक्षा(उपलब्धि परीक्षा) ❖ कक्षा सहभागिता ❖ प्रदर्शनी	५

कक्षा ६

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
१	पालिका परिचय	❖ भिमाद नगरका वडाको नक्सा बनाई सिमाना बताउन ❖ नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्थितिसहित क्षेत्रफल तथा सिमाना पहिचान गर्न ❖ वडा कार्यालयका कार्यहरू बताउन ❖ नगर कार्यपालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधा पहिचान गर्न ❖ नगरभित्रका सेवा प्रदायक संस्थाबाट सम्पादन हुने मुख्य मुख्य कार्यहरू बताउन ❖ नगरभित्रका मुख्य सडक तथा पदमार्ग पहिचान गर्न ❖ वडाध्यक्ष तथा नगर कार्यपालिका सदस्यको भूमिका बताउन ❖ न्यायिक समितिको परिचय दिई गठन प्रक्रिया बताउन	❖ वडाको नक्सा र सिमाना ❖ नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्थितिसहित अक्षांश, देशान्तर, क्षेत्रफल तथा सिमाना ❖ वडा कार्यालयका कार्यहरू (स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४अनुसार) ❖ नगर कार्यपलिकाको कार्यालयबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधा (पञ्जीकरण, सिफारिस, क्षेत्रगत कार्यक्रमहरू) ❖ नगरभित्रका सेवा प्रदायक संस्था (विद्यालय, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र तथा स्वास्थ्य चौकीहरू, इलाका प्रहरी कार्यालय, इलाका हुलाक कार्यालय, इलाका वन कार्यालयलगायत) बाट सम्पादन हुने मुख्य मुख्य कार्यहरू ❖ नगरभित्रका मुख्य सडक तथा पदमार्ग (भीमकाली, भीम भैरव, श्रृङ्गपथ, भीम गोफालगायतका मार्ग तथा अन्य पद मार्गहरू) ❖ वडाध्यक्ष तथा नगर कार्यपालिका सदस्यको भूमिका	❖ भिमाद नगरपालिकाको नक्सा प्रदर्शन गर्ने, नगरपालिकाको नक्सा निर्माण गर्न लगाई आफ्नो विद्यालय रहेको वडाको नक्सा निर्माण गर्न लगाई सिमाना छुट्याउन लगाउने ❖ नगरपालिकाको पूर्व, पश्चिम, उत्तर र दक्षिणमा पर्ने छिमेकी पालिकाहरू (जस्तैः म्याग्दे, रिसिङ, घिरिङ आदि) पहिचान गरी तालिका भर्न लगाउने र ती पालिकासँग भिमादको कुन कुन वडाको सिमाना जोडिएको छ छलफल गराउने ❖ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार वडाका मुख्य कामहरू (सिफारिस, योजना र तर्जुमा) बारे चार्ट प्रदर्शन गरी छलफल गर्ने ❖ नगर कार्यपालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधाहरूको सूची बनाई प्रदर्शन गर्ने, नगर पालिकामा अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँका कार्यालय प्रमुखसँग नगरकार्यपालिकाको कार्यालयबाट प्रदान हुने सेवा सुविधाहरूबारे अन्तर्क्रिया गर्ने ❖ नगरपालिकाको सेवा प्रदायक संस्थाहरूबाट प्रदान गरिने कार्यहरूको सूची बनाई प्रदर्शन	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	२०

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		❖ वडा शिक्षा समितिको परिचय तथा गठन प्रक्रिया बताउन ❖ नागरिक बडापत्रको परिचय दिन ❖ नगरपालिकाभित्रका सङ्घ संस्थाहरू पहिचान गर्न ❖ आफ्नो वडाभित्रका टोल विकास संस्थाहरूको सामान्य परिचय बताउन ❖ नगरपालिकाभित्रका सार्वजनिक सम्पत्तिको सामान्य परिचय दिन	❖ न्यायिक समितिको परिचय र गठन प्रक्रिया ❖ वडा शिक्षा समितिको परिचय तथा गठन प्रक्रिया ❖ नागरिक बडापत्र ❖ नगरपालिकाभित्रका सङ्घ संस्थाहरू (नगर उद्योग वाणिज्य सङ्घ, वित्तीय संस्था, एफ.एम., क्लबहरू, समूहहरू) ❖ वडाभित्रका टोल विकास संस्थाहरू ❖ नगरपालिकाभित्रका सार्वजनिक सम्पत्ति (मन्दिर, पाटीपौवा, विद्यालय, प्रतिक्षालय, सार्वजनिक शौचालय आदि)	गराउने, ती कार्यालयको अवलोकन गराइ छलफल, अन्तर्क्रिया गराउने, बडापत्र अवलोकन गराउने ❖ नगरभित्रका मुख्य सडक तथा पदमार्गहरूको सूची बनाइ प्रदर्शन गर्ने, गुगुल म्यापबाट नक्सा खोजी नक्सा निर्माण गर्न लगाउने, समूह निर्माण गरी छलफल अन्तर्क्रिया गर्ने, नगरका मुख्य सडक तथा पदमार्गहरूलाई नक्सामा रङ्गाउन लगाउन लगाउने ❖ वडाध्यक्ष तथा नगर कार्यपालिका सदस्यको भूमिकाहरूको सूची बनाई प्रदर्शन गर्ने, ती पदाधिकारीसँग छलफल गर्ने ❖ नगरपालिकाको न्यायिक समितिको परिचय तथा गठनप्रक्रियासम्बन्धी छलफल अन्तर्क्रिया, नमुना समिति गठन गरी न्याय सम्पादनको भूमिका निर्वाह गराउने ❖ वडा शिक्षा समितिको परिचय बताउँदै वडा शिक्षा समितिको गठन बिधिको सूची प्रदर्शन गर्ने र शिक्षा नियमावलीको अध्ययन तथा उपयोग गर्ने ❖ नागरिक बडापत्रको प्रदर्शन गराउने, सम्बन्धित कार्यालयमा अवलोकन भ्रमण गरी बडापत्रको अध्ययन गराउने, नमुना बडापत्रको नमुना तयार गर्न लगाउने ❖ नगरपालिकाभित्रका सङ्घ संस्थाहरूको सूची		

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
				प्रदर्शन गरी तिनका कार्यहरूको बारेमा छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने , ती संस्थाहरूमा अवलोकन भ्रमण गर्ने तथा त्यहाँका प्रतिनिधि तथा कर्मचारीसँग छलफल गर्ने ❖ आफ्नो वडाभित्रका टोल विकास संस्थाको सूची प्रदर्शन गरी टोल विकास संस्थाको भूमिकाबारे छलफल गर्ने ❖ नगरपालिकाभित्रका सार्वजनिक सम्पत्तिहरूको सूची निर्माण गरी तिनको संरक्षण तथा संवर्धन कार्य गर्ने ***विधिः*** *प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर क्षेत्रभ्रमण, भूमिका निर्वाह वा अभिनय, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य :** भिमाद नगरपालिकाको पहिचान झल्किने खालका शीर्षकमा परियोजना कार्य गराउनुहोस् ।		
२	हाम्रो भौगोलिक स्वरूप	❖ भिमाद नगरपालिकाको धरातलीय स्वरूपको बारेमा जानकारी लिन र दिन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका प्राकृतिक सम्पदाको	❖ धरातलीय स्वरूप (पहाड, खोंच, मैदान) ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका प्राकृतिक सम्पदा (जल-सेती नदी, खोला आदि, जमिन, हावापानी वनजङ्गल) ❖ वन्यजन्तु तथा पशुपन्छी ❖ जैविक विविधता (परिचय, जीव तथा	❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका धरातलीय स्वरूपहरूको सूची प्रदर्शन तथा छलफल ❖ २. भिमाद नगरपालिकाभित्रका प्राकृतिक सम्पदाको परिचय बताई जल, जमिन र हावापानी, वन जङ्गलको सम्बन्ध र तिनको महत्त्व तथा प्रकारबारे छलफल, अन्तर्क्रिया गर्ने, नगरभित्रका जल सम्पदाका सूचीहरू	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य	८

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		परिचय दिन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र पाइने वन्यजन्तु तथा पशुपन्छीका बारेमा बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाको जैविक विविधता पहिचान गर्न ❖ भिमाद नगरपालिकाका सरकारी, निजी र सामुदायिक वनको सामान्य परिचय दिन	वनस्पतिको समायोजन, वासस्थानको भिन्नता, पारिस्थितिक प्रणाली) ❖ सरकारी, निजी र सामुदायिक वनको सामान्य परिचय	निर्माण ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र पाइने वन्यजन्तुहरूको सूची बनाउने तथा फोटा भिडियोहरू प्रदर्शन गरी तिनका संरक्षणका उपायबारे छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने ❖ भिमादको जैविक विविधताको परिचय बताउँदै यहाँ पाइने जीव तथा वनस्पतिको समायोजन, वासस्थानको भिन्नता र पारिस्थितिक प्रणालीका विशेषता बारे छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने) ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र रहेका सरकारी, निजी तथा सामुदायिक वनका सूची तयार पारी छलफल गर्ने ❖ नोट : (**ती सूचीका लागि वन कार्यालयबाट लिने वा स्थानीय अगुवासँग सोधपुछ गर्ने**) ***विधि:*** *श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्रभ्रमण, भूमिका निर्वाह वा अभिनय, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य** : भिमाद नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्थासँग तालमेल हुने किसिमका शीर्षकमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।)	❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
३	सामाजिक विविधता तथा सम्पदा	❖ भिमाद नगरभित्रका जातजाति तथा भाषाभाषीको सामान्य परिचय दिन ❖ भिमाद नगरभित्रका धर्म तथा धार्मिक सम्पदाहरूको पहिचान गर्न ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका संस्कार तथा संस्कृतिको जानकारी लिई अवलम्बन गर्न ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र मनाइने चाडपर्व, मेला महोत्सवको जानकारी लिन र तिनमा सहभागी हुन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका स्थानीय लोकसंस्कृतिसँग परिचित भई सोअनुसार व्यवहार गर्न	❖ जातजाति (मगर, गुरूङ, ब्राह्मण, नेवार, कुमाल, कामी, दमाइ, सार्की, मुस्लिम आदि) तथा भाषाभाषी (मगर, गुरूङ, नेपाली, नेवारी, मुस्लिम आदि) ❖ धर्म (हिन्दु, बौद्ध, मुस्लिम, क्रिस्चयन आदि) तथा धार्मिक (मन्दिर, मस्जिद, बौद्ध विहार/गुम्बा, चर्च) सम्पदाहरू ❖ संस्कार तथा संस्कृति (न्वारन, व्रतबन्ध/छेवर, पास्नी, विवाह, मृत्यु आदि) को जानकारी ❖ चाडपर्व (दसैं, तिहार, तीज, माघे सङ्क्रान्ति, ल्होसार, इद, क्रिसमस आदि) मेला महोत्सव मेखे सङ्क्रान्ति, कान्छी बजार, शिवरात्री, हरिबोधनी एकादशी, चैते दशै मेला आदि) ❖ स्थानीय लोकसंस्कृति (कौरा, भजन चुट्का, झ्याउरे, सोरठी, वालन, घाटु, लाखे, रोधी, पाङ्दुरे नाच)	❖ भिमाद नगरभित्रका जातजाति तथा भाषाभाषीको सूची तयार, बालबालिकालाई आफ्नो जात र आफूले बोल्ने मातृभाषा भन्न वा लेख्न लगाउने, नगरभित्रका जातजाती तथा भाषाभाषीका मानिसहरूको तथ्याङ्क नगरपालिकाको वेबसाइट तथा कार्यालयमा सम्पर्क गरी जानकारी लिने ❖ भिमाद नगरभित्रका विभिन्न धार्मिक स्थलहरूको फोटो तथा भिडियो प्रदर्शन गरी धार्मिक कार्यहरू (प्रार्थना, पूजा, आरधना) बारे छलफल गर्ने, धार्मिक सम्पदाहरूका तस्विर तथा भिडियोहरू प्रदर्शन गर्ने, ती धार्मिक स्थलहरूको अवलोकन भ्रमण तथा ती धर्मका ज्ञाताहरूलाई अतिथि शिक्षक/स्रोत व्यक्तिका रूपमा बोलाई सहजीकरण गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र मनाइने संस्कार तथा संस्कृतिको सूची तयार पारी तिनका विशेषताबारे छलफल गरी ती संस्कारहरूमा सहभागी हुन लगाउने ❖ भिमाद नगरभित्र मनाइने चाडपर्व र मेला महोत्सवका सूची बनाई तिनका विशेषताका बारेमा छलफल गर्ने, ती चाडपर्व तथा मेला महोत्सवका भिडियोहरू देखाई अतन्तर्क्रिया गर्ने	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	८

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
				❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका स्थानीय लोकसंस्कृतिहरू सङ्कलन गरी ती लोकसंस्कृति प्रस्तुतीकरण प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने ***विधि:*** *श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्रभ्रमण, भूमिका निर्वाह वा अभिनय, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य :** भिमाद नगरपालिकाको सामाजिक विविधतासँग तालमेल हुने किसिमका शीर्षकमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।)		
४	पर्यटन	❖ भिमाद नगरभित्रका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको सामान्य परिचय दिन ❖ भिमाद नगरपालिकाको पर्यटन विकासमा विद्यार्थीको भूमिका बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाका पर्यटकीय क्षेत्रको विशेषता र महत्त्व बताउन ❖ पर्यटन क्लब र सञ्जाल विकासमा आफ्नो भूमिका बताउन	❖ पर्यटकीय क्षेत्रहरू (प्राकृतिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, मनोरञ्जन, ऐतिहासिक, तनहुँ हाइड्रोपावर ड्याम आदि) ❖ पर्यटन विकासमा विद्यार्थीको भूमिका ❖ पर्यटकीय क्षेत्रको विशेषता र महत्त्व ❖ पर्यटन क्लब र सञ्जाल विकासमा आफ्नो भूमिका ❖ पर्यटकको स्वागत संस्कार गर्ने तरिका	❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको फोटो तथा भिडियो देखाई तिनका विशेषताबारे छलफल गराउने, ती स्थानहरूमा अवलोकन भ्रमण गराउने ❖ भिमाद नगरपालिकाको पर्यटन विकासमा विद्यार्थीको भूमिकाबारे छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने, विद्यार्थीको भूमिका विषयक वक्तृत्वकला प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाका पर्यटकीय क्षेत्रको विशेषता र महत्त्वहरूको सूची तयार पारी व्याख्यान तथा छलफल विधिको माध्यमबाट स्पष्ट पार्ने ❖ पर्यटन क्लब र सञ्जाल विकासमा आफ्नो भूमिकाको बारेमा छलफल गराउने र	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	७

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		❖ पर्यटकको स्वागत, संस्कार गर्ने तरिका बताउन र गर्न		पर्यटन क्लब र सञ्जालले पर्यटन प्रवर्धनमा पार्ने प्रभावका बारेमा समूह कार्य गराउने ❖ भिमादका पर्यटकीय क्षेत्र तथा होम स्टेहरूमा आउने पर्यटकहरूलाई गर्नुपर्ने स्वागत तथा सत्कारका तौर तरिकाहरू बुँदा सङ्कलन गरी अन्तर्क्रिया गर्ने, विद्यार्थीलाई बुँदा निर्माण गर्न लगाई कक्षाकोठमा टाँस गर्न लगाउने ***विधि:*** *क्षेत्रभ्रमण, प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य :** भिमाद नगरपालिकाको पर्यटन प्रवर्धन गर्न सकिने शीर्षकमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।)		
५	पेसा व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	❖ भिमाद नगरपालिकामा गरिने परम्परागत खेतीका बारेमा बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र गरिने व्यावसायिक खेतीको परिचय दिन ❖ पशुपन्छी पालन व्यवसायको आवश्यकता पहिचान गर्न ❖ भिमाद नगरपालिकाका पशुपन्छी तथा खेतीपाती पकेट क्षेत्रको परिचय	❖ परम्परागत खेती (अन्न तरकारी, फलफूल) ❖ व्यावसायिक खेती (टनेल, मल्चिङ प्रविधि, अर्गानिक खेती, जैविक विसादीको प्रयोग, रासायनिक विषादीको न्यूनीकरण, च्याउ, ड्रागन फ्रुट, एभोकाडो, केरा, पुष्प व्यवसाय आदि) ❖ पशुपन्छी पालन व्यवसायको आवश्यकता (माछा, मौरी, हाँस, कुखुरा आदि) ❖ नगरपालिकाका पशुपन्छी तथा	❖ भिमाद नगरपालिकामा गरिने परम्परागत खेतीहरूको सूची तयार गरी छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने, विद्यालयका करेसाबारीमा ती खेतीहरू गर्न लगाउने ❖ भिमाद नगरपालिकामा गरिने व्यावसायिक खेतीहरूका नाम सङ्कलन गरी तिनीहरूको उत्पादन प्रक्रियाका बारेमा छलफल गर्ने, ती खेती गरिएका क्षेत्रमा अवलोकन भ्रमण गराउने तथा कृषि व्यावसायीसँग संवाद गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र पालिने पशुपन्छीहरूको सूची तयार गरी तिनको व्यावसायिक पालनको आवश्यकताबारे	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट	१५

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		तथा पहिचान गर्न ❖ स्थानीय उत्पादनको बजारीकरणको परिचयसहित तरिका बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका मानिसहरूको नोकरी, व्यापार, उद्यम तथा स्वरोजगारका बारेमा जानकारी दिन ❖ समूह तथा सहकारीमा वचत गरी आर्थिक सुरक्षा अनुभूत गर्न	खेतीपाती पकेट क्षेत्रको परिचय तथा पहिचान (वडा नं. ३ र ४, राङरुङ, द्रकाङ, डुम्रीबेसी बाखा ब्लक तथा पकेट, बाखा स्रोत केन्द्र पाथर्दी, भैंसी पकेट क्षेत्र वडा नं. ८, अदुवा पकेट वडा नं. १ र ४, खुर्सानी पकेट वडा नं. २ र ९, तरकारी तथा फलफूल पकेट वडा नं. १ र २ पालन) ❖ स्थानीय उत्पादनको बजारीकरण (हाटबजार समेत) ❖ मानिसहरूको नोकरी, व्यापार, उद्यम तथा स्वरोजगार (शिक्षक, कर्मचारी, डाक्टर, सैनिक, प्रहरी, होटेल, किराना, फेन्सी, ब्युटिपार्लर, प्लम्बिङ, वेयरिङ, सिलाइबुनाइ, सर्फ उद्योग, दुध डेरी, काष्ठ मिल, पशुपन्छी पालन, मौरी पालन, फलफूल तरकारी खेती, पुष्प व्यवसाय, अगरबत्ती बनाउने, बाती कात्ने) ❖ समूह तथा सहकारीमा वचत गरी आर्थिक सुरक्षा	छलफल गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका पशुपन्छी तथा खेतीपातीका पकेट क्षेत्रको परिचयसहित पकेट क्षेत्रहरूको सूची तयार पारी तिनको महत्त्वका बारेमा समूह बनाई छलफल गर्ने तथा भिमाद नगरपालिकाको कृषि विकास तथा पशुसेवा शाखाका कर्मचारी तथा स्थानीय विज्ञलाई स्रोत शिक्षकका रूपमा आमन्त्रण गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र उत्पादन हुने वस्तुहरूको बजारीकरणसम्बन्धी उपायहरू सङ्कलन गर्न लगाउने, बजारीकरण (हाटबजार समेत) को महत्त्वका बारेमा समूह कार्य गर्ने ❖ मानिसहरूको नोकरी, व्यापार, उद्यम तथा स्वरोजगारको सूची तयार गरी कक्षाकोठामा टाँस गर्ने, ती कार्यमा संलग्न व्यक्तिहरूलाई अतिथि/स्रोत शिक्षकका रूपमा आमन्त्रण गर्ने ❖ नोकरी, व्यापार, उद्यम तथा स्वरोजगारबाट प्राप्त आम्दानीलाई समूह तथा सहकारीमा वचत गरी आर्थिक सुरक्षा अनुभूत गर्ने उपायबारे अन्तर्क्रिया गर्ने ***विधि:*** (प्रयोगात्मक, *प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्रभ्रमण, भूमिका निर्वाह*	❖ पोर्टफोलियो	

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
				वा अभिनय, परियोजना, खोज आदि **परियोजना कार्य :** भिमाद नगरपालिकामा हुने पेसा व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलापसँग सम्बन्धित शीर्षकमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।)		
६	जीवनोपयोगी सिप	❖ दैनिक जीवनमा अपनाउनुपर्ने नैतिक आचरणबारे बताउन ❖ घरमा पकाइने खानाका परिकार तयार पार्ने तरिका बताउन ❖ दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने विद्युतीय सामग्री तथा एल. पी. ग्यासको प्रयोगमा सावधानीका उपाय बताउन र अवलम्बन गर्न ❖ घरायसी सिलाइबुनाइ, दुनाटपरी, कुचो निर्माण र प्रयोगका बारेमा बताउन ❖ ट्राफिक चिह्न पहिचान तथा सडक दुर्घटना र न्यूनीकरणका उपायहरू बताउन ❖ फोहरमैला व्यवस्थापनको	❖ दैनिक जीवनमा अपनाउनुपर्ने नैतिक आचरण (सद्व्यवहार प्रेम शान्ति, अभिवादन सकारात्मक सोच, कर्तव्य र अधिकार, शान्ति र अहिंसा, परोपकार स्वःअनुशासन) ❖ घरमा पकाइने खानाका परिकार (पाक शिक्षाः दाल, भात, तरकारी, चिया, रोटी) ❖ दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने विद्युतीय सामग्री तथा एल. पी. ग्यासको प्रयोगमा सावधानी ❖ घरायसी सिलाइबुनाइ, दुनाटपरी, कुचो निर्माण र प्रयोग ❖ ट्राफिक चिह्न पहिचान तथा सडक दुर्घटना र न्यूनीकरणका उपाय ❖ फोहरमैला व्यवस्थापन (डस्टबिन व्यवस्थापन, प्रशोधन, पुनःप्रयोग जैविक मल) ❖ आफ्नो सुरक्षाका उपायहरू (स्वरक्षाका सिपहरू : असुरक्षित	❖ दैनिक जीवनमा अपनाउनुपर्ने नैतिक आचरणहरू के के हुन् भनी विद्यार्थीहरूलाई सोध्ने, शिक्षकले तयार पारेका आचरणहरू प्रस्तुत गर्ने, ती आचरण प्रस्तुत गर्ने सम्बन्धी लघु नाटक गर्न लगाउने ❖ घरमा पकाइने खानाका परिकारहरू तयार गर्न लगाउने, विद्यालयमा पाक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने/विद्यालयमा Food festival आयोजना गर्ने) ❖ दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने विद्युतीय सामग्री तथा एल. पी. ग्यासको प्रयोगमा सावधानीका तरिकाको सूची विद्यार्थीलाई तयार पार्न लगाई शिक्षकले थप पृष्ठपोषण गर्ने ❖ घरायसी सिलाइबुनाइ, दुनाटपरी, कुचो निर्माण र प्रयोगका लागि विद्यालयमा प्रयोगात्मक कार्य गर्ने तथा घरबाट बनाएर ल्याउन लगाई उत्कृष्टलाई पुरस्कृत गर्ने ❖ विद्यार्थीहरूलाई रङसहितको ट्राफिक चिह्न बनाउन लगाउने, तिनको प्रयोग विधिका	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	१५

क सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		परिचय दिन ❖ आफ्नो सुरक्षाका उपायहरू बताउन	अवस्था वा व्यक्ति पहिचान, सुरक्षाका तरिका)	बारेमा जानकारी गराउने, सडक दुर्घटना र न्यूनीकरणका उपायहरूको बारेमा समूह कार्य गराउने ❖ घर तथा विद्यालयमा फोहरमैला व्यवस्थापन गर्ने उपायहरू तथा आवश्यक साधनहरूको सूची तयार गरी सामूहिक छलफल गर्ने तथा व्यवस्थापनमा सहभागी गराउने ❖ आफ्नो सुरक्षाका उपायहरूबारेमा समूह बनाई छलफल गर्ने , सुरक्षाका उपायबारेमा गुगुल तथा युट्युबबाट सर्च गरी त्यसबारेमा छलफल गराउने ***विधिः*** *भूमिका निर्वाह वा अभिनय, प्रयोगात्मक कार्य, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्रभ्रमण, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य :** जीवनोपयोगी सिपसँग सम्बन्धित शीर्षकमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।)		
७	खेलकुद तथा शारीरिक सुस्वास्थ्य	❖ कबड्डी, भलिबल, फुटबल,चेस, क्रिकेट, सेपाक ताक्रो, उसु तेक्वान्दो आदि खेलका परिचय र सामान्य नियमहरू बताउन ❖ खेलकुद व्यवस्थापन र	❖ कबड्डी, भलिबल, फुटबल,चेस, क्रिकेट, सेपाक ताक्रो, उसु तेक्वान्दो आदि खेलका परिचय र सामान्य नियमहरू ❖ खेलकुद व्यवस्थापन र नेतृत्वको परिचय (टिमवर्क र नेतृत्व, रेफ्रीको भूमिका)	❖ कबड्डी, भलिबल, फुटबल,चेस, क्रिकेट, सेपाक ताक्रो, उसु तेक्वान्दो आदि खेलका परिचय र सामान्य नियमहरूबारेमा छलफल गरी सोही नियम पालना गरी खेल सञ्चालन गर्ने ❖ खेलकुद व्यवस्थापन र नेतृत्वको परिचय बताउँदै टिमवर्क र नेतृत्व, रेफ्रीको	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य	१५

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		नेतृत्वको परिचय दिन ❖ प्राथमिक उपचारको परिचय र महत्त्व बताउन ❖ स्वस्थ जीवनशैली र आहारको परिचय दिन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र पाइने जडीबुटीका परिचय दिन ❖ पोषिलो खाना र पत्रु खाना (Junk food) को भिन्नता छुट्याउन ❖ व्यक्तिगत सरसफाइको परिचय बताउन ❖ पानी शुद्धीकरणको आवश्यकता बताउन ❖ योग तथा ध्यानको परिचय बताउन ❖ आसनको परियच र केही आसनको जानकारी लिन र दिन	❖ प्राथमिक उपचारको परिचय र महत्त्व ❖ स्वस्थ जीवनशैली र आहार ❖ जडीबुटीको परिचय ❖ पोषिलो खाना र पत्रु खाना (Junk food) को भिन्नता ❖ व्यक्तिगत सरसफाइ ❖ पानी शुद्धीकरणको आवश्यकता (सोडिस विधि, उमाल्ने, फिल्टर गर्ने, पियूष गर्ने) ❖ योग तथा ध्यानको परिचय ❖ आसनको परियच र केही आसन (ताडासन, वृक्षासन, सूर्य नमस्कार, त्रिकोणासन)	भूमिकाबारे समूहमा छलफल गराउने, टिम क्याप्टेन तथा रेफ्रीको भूमिका निर्वाह गराउने गरी खेल सञ्चालन गर्ने ❖ प्राथमिक उपचारको परिचय र महत्त्वबारे सामूहिक छलफल गराई विद्यालय नर्स/स्वास्थ्यकर्मीले गरेका कार्यहरूको अवलोकन गराउने ❖ विद्यार्थीलाई स्वस्थ जीवनशैली र आहारको परिचय दिँदै स्वअवलम्बन गर्ने उपायहरूको बारेमा अन्तर्क्रिया गर्ने ❖ आफ्ना घर वरिपरि पाइने जडीबुटी सङ्कलन गरी नामसहित विद्यालयमा प्रदर्शन गर्न लगाउने ❖ पोषिलो खाना र पत्रु खाना (Junk food) को सामान्य परिचय बताउँदै तिनको भिन्नताबारे समूह बनाई छलफल गर्ने ❖ विद्यार्थीले आफ्नो व्यक्तिगत सरसफाइ आफै गर्न सिकाउँदै दैनिक जीवनमा अवलम्बन गर्न लगाउने (कक्षामा व्यक्तिगत सरसफाइको निरीक्षण गर्न विद्यार्थीलाई नै पालो लगाउने) ❖ पानी शुद्धीकरणको आवश्यकता किन पर्छ भनी विद्यार्थीलाई प्रश्न गरी थप पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने ❖ योग ध्यानको परिचय दिँदै कक्षाकोठामा वा	❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
				विद्यालय प्राङ्गणमा योग ध्यानको अभ्यास गराउने (तौरतरिकासम्बन्धी जानकारी युट्युबमा हेर्ने) ❖ आसनको परियच र केही आसनको परिचय दिँदै कक्षाकोठामा वा विद्यालय प्राङ्गणमा योग ध्यानको अभ्यास गराउने (तौरतरिकासम्बन्धी जानकारी युट्युबमा हेर्ने) ***विधिः*** *भूमिका निर्वाह वा अभिनय, प्रयोगात्मक कार्य, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्रभ्रमण, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य** : खेलकुद र शारीरिक सुस्वास्थ्य शीर्षकमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।)		
८	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	❖ सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको परिचय (कम्प्युटर, हार्डवेयर र सफ्टवेयरको आधारभूत ज्ञान) बताउन ❖ वर्ड प्रोसेसिङको परिचय बताउन ❖ सञ्चारका साधनहरूको परिचय बताउन ❖ इमेल इन्टरनेटको परिचय दिन	❖ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (कम्प्युटर, हार्डवेयर र सफ्टवेयर को आधारभूत ज्ञान) ❖ वर्ड प्रोसेसिङ (माइक्रोसप्ट अफिस, वर्ड एक्सल पावरपोइन्ट, एमएस पेन्टस्, मल्टीमिडिया) ❖ सञ्चारका साधनहरू (टेलिफोन, मोबाइल, टेलिभिजन, रेडियो, पत्रपत्रिका, कम्प्युटर आदि) ❖ इमेल इन्टरनेटको परिचय ❖ डिजिटल साक्षरता र सुरक्षा (	❖ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (कम्प्युटर, हार्डवेयर र सफ्टवेयरको आधारभूत ज्ञान) बारे जानकारी दिँदै विद्यार्थीलाई कम्प्युटर प्रयोगशालामा लगी अभ्यास गराउने ❖ वर्ड प्रोसेसिङ (माइक्रोसप्ट अफिस, वर्ड एक्सल पावरपोइन्ट, एमएस पेन्टस्, मल्टीमिडिया) को सामान्य परिचय दिँदै कम्प्युटर प्रयोगशालामा लगी आधारभूत अभ्यास गराउने ❖ सञ्चारका साधनहरू (टेलिफोन, मोबाइल, टेलिभिजन, रेडियो, पत्रपत्रिका/अनलाइन	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन	२५

क सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		❖ डिजिटल साक्षरता र सुरक्षाको बारेमा जानकारी लिन र दिन ❖ फोटो/भिडियो निर्माण गर्न ❖ एल्गोरिदमको सामान्य परिभाषा र यसको महत्व स्पष्ट पार्न ❖ कृत्रिम बौद्धिकता(AI) को परिचय दिन	साइवर अपराध, सामाजिक सञ्जाल) ❖ फोटो/भिडियो निर्माण ❖ एल्गोरिदमको सामान्य परिभाषा र यसको महत्त्व ❖ AI कृत्रिम बौद्धिकताको परिचय (gemini.google.com,chatgpt.com/ आदि)	प्रत्रिका, कम्प्युटर आदि) परिचय बताउँदै तिनको प्रयोग अभ्यास गराउने, तिनको महत्त्व तथा विशेषताका सूची तयार पारी छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने ❖ इमेल इन्टरनेटको परिचयसम्बन्धमा छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने, इमेल तथा इन्टरनेटबाट पढाइ/सिकाइसम्बन्धी सामग्री खोज्ने तथा प्रयोग गर्ने सीपसम्बन्धमा प्रयोगात्मक अभ्यास गराउने ❖ डिजिटल साक्षरता र सुरक्षाको परिचय बताउँदै साइवर अपराधको बारेमा छलफल गर्ने, सामाजिक सञ्जालले पार्ने सुरक्षा प्रभावको बारेमा सूची तयार पारी छलफल गर्ने, सामाजिक सञ्चालहरूको सूची बनाउन तथा तिनको उचित प्रयोग गर्नका लागि समूह कार्यमा छलफल गराउने ❖ कम्प्युटर तथा मोबाइलमा फोटो तथा भिडियो बनाउन, ती भिडियो सेभ गर्ने र पोष्ट गर्ने तरिका बारे विद्यार्थीहरूसँग अन्तर्क्रिया गर्दै प्रयोगात्मक अभ्यास गराउनुका साथै प्रस्तुतीकरण गर्न लगाउने ❖ एल्गोरिदमको सामान्य परिभाषासम्बन्धमा छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने, यसको महत्त्वको सूची तयार पारी प्रदर्शन गर्ने, विद्यार्थीहरूलाई प्रस्तुतीकरण गर्न लगाउने	❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
				❖ कृत्रिम बौद्धिकता(AI) को परिचयको बारेमा समूह समूहमा अन्तर्क्रिया गर्ने, gemini.google.com,chatgpt.com/ जस्ता टुलहरूको प्रयोगात्मक अभ्यास गराउने ***विधिः*** *प्रयोगात्मक कार्य, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य** : सूचना प्रविधि विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित शीर्षकमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।)		
९	स्थानीय परम्परागत तथा आधुनिक प्रविधि	❖ स्थानीय परम्परागत प्रविधिको परिचय दिई पहिचान गर्न ❖ स्थानीय आधुनिक प्रविधिको परिचय बताउन ❖ साना उद्योग र सिपमूलक प्रविधिको परिचय दिन ❖ खाद्य प्रशोधनको परिचय दिन	❖ स्थानीय परम्परागत प्रविधि (आरन, भकारी, सुपो, कुचो, खुर्पेटो, छत्री, स्याखु, डोको, नाम्ला, मुढा, डाला, मान्द्रो पानी घट्ट, हलो, जुवा, कोदालो ठेकाभाँडा, कोल, माटाका भाँडा निर्माण माछा मार्ने जाल बल्छी ढडिया फुर्लुङ) ❖ स्थानीय आधुनिक प्रविधि (हाते ट्र्याक्टर मिल काठमिल मिनि टेलर, स्प्रेयर, थोपा सिँचाइ, आधुनिक खेती प्रणाली दही मथ्ने मेसिन उखु निबुवा पेल्ने मेसिन) ❖ साना उद्योग र सिपमूलक प्रविधि (बाँस, काठजन्य सामग्री)	❖ स्थानीय परम्परागत प्रविधिको सूची तथा चित्र तयार गरी प्रदर्शन तथा अन्तर्क्रिया गर्ने, विद्यार्थीहरूलाई ती प्रविधिहरू निर्माण गरी प्रदर्शन गर्न लगाउने तथा प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने ❖ स्थानीय आधुनिक प्रविधिको परिचय बताउँदै ती प्रविधिको सूची प्रदर्शन गर्ने, ती प्रविधि अवलम्बन गरिएको स्थानमा स्थलगत भ्रमण गराउने ❖ साना उद्योग र सिपमूलक प्रविधिको परिचयसम्बन्धमा छलफल गराउने शिक्षक निर्मित सूची प्रदर्शन ❖ खाद्य प्रशोधनको परिचय बताउँदै कृषिजन्य खाद्य प्रशोधित वस्तुहरू (दही, घिउ, अचार,	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	७

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
			❖ खाद्य प्रशोधन (दही, घिउ, अचार, सुकुटी, गुन्द्रुक/सिन्की, मस्यौरा, तितौरा आदि)	सुकुटी, गुन्द्रुक/सिन्की, मस्यौरा, तितौरा आदि) को सूची बनाइ प्रशोधन हुने तरिका बारेमा छलफल गराउने/ भिडियो प्रदर्शन गर्ने ***विधि:*** *क्षेत्र भ्रमण, प्रयोगात्मक कार्य, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य :** स्थानीय परम्परागत तथा आधुनिक प्रविधि विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित शीर्षकमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।)		
१०	प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन	❖ प्रकोप तथा विपद्को परिचय दिन (बाढी पहिरो अतिवृष्टि अल्पवृष्टि अनावृष्टि) ❖ प्राकृतिक तथा मानवसिर्जित प्रकोपबाट सिर्जना हुने विपद्हरू बताउन ❖ भूकम्प, चट्याङ, करेन्ट र ग्यास, आगलागीबाट हुने सम्भावित घटनाको जोखिम पहिचान गर्न ❖ सर्पदंश, कुकुर बिरालो, अरिङ्गाल आदिको टोकाइबाट बच्ने उपाय	❖ प्रकोप तथा विपद् (बाढी पहिरो अतिवृष्टि अल्पवृष्टि अनावृष्टि) ❖ प्राकृतिक तथा मानवसिर्जित प्रकोपबाट सिर्जना हुने विपद्हरू ❖ भूकम्प, चट्याङ, करेन्ट र ग्यास, आगलागीबाट हुने सम्भावित घटनाको जोखिम ❖ सर्पदंश, कुकुर बिरालो, अरिङ्गाल आदिको टोकाइबाट बच्ने उपाय	❖ प्रकोप तथा विपद्को परिचय बारे जानकारी दिई मुख्य रूपमा (बाढी, पहिरो, अतिवृष्टि, अल्पवृष्टि अनावृष्टि) आदिको सूची प्रदर्शन गरी छलफल तथा प्रश्नोत्तर गर्ने, ती प्रकोप तथा विपद्का बारेमा सामान्य जानकारी प्रस्तुत गर्ने (प्रश्नोत्तर, व्याख्यान विधि, भिडियो प्रदर्शन) ❖ प्राकृतिक तथा मानवसिर्जित प्रकोपबाट सिर्जना हुने विपद्हरूको सूची बनाई छलफल तथा प्रश्नोत्तर गर्ने ❖ भूकम्प, चट्याङ, करेन्ट र ग्यास, आगलागीबाट हुने सम्भावित घटनाको जोखिमका बुँदाहरू सङ्कलन गर्ने, विद्यार्थीलाई गर्न लगाउने र त्यसबाट जोगिने उपायहरूका बारेमा जानकारी दिने तथा	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	८

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		बताउन		प्रश्नोत्तर गर्ने ❖ सर्पदंश, कुकुर बिरालो, अरिङ्गाल आदिको टोकाइबाट बच्ने उपायहरूको सूची प्रदर्शन गरी अन्तर्क्रिया गर्ने गराउने **विधि:** *प्रयोगात्मक कार्य, भूमिका निर्वाह, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य :** प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित शीर्षकमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।)		

कक्षा ७

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
१	पालिका परिचय	❖ नगरपालिकाको नक्सा बनाई महत्त्वपूर्ण स्थान पहिचान गर्न ❖ नगर कार्यपालिकाको गठन प्रक्रिया तथा कार्यहरू बताउन ❖ नगरपालिकाको क्षेत्रफल जनसाङ्ख्यिक बनोट र वितरणको अवस्था	❖ नगरपालिकाको नक्सा र महत्त्वपूर्ण स्थान ❖ नगर कार्यपालिकाको गठन प्रक्रिया तथा कार्यहरू ❖ नगरपालिकाको क्षेत्रफल जनसाङ्ख्यिक बनोट र वितरण ❖ नगर कार्यापलिकाको कार्यालयबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधा र प्रशासनिक संरचना ❖ नगरभित्रका सडकहरूको	❖ भिमाद नगरपालिकाको नक्सा प्रदर्शन गर्ने, नगरपालिकाको नक्सा निर्माण गर्न लगाई धार्मिक, प्राकृतिक, तथा पर्यटकीय, सडक, नदी, खोला भर्न लगाउने ❖ २०७२ मा जारी नेपालको संविधानअनुसार नगरकार्यपालिकाको गठन प्रक्रियाको सूची बनाई प्रदर्शन तथा अन्तर्क्रिया गर्ने, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार नगर कार्यपालिकाको कार्यहरूबारे चार्ट प्रदर्शन गरी छलफल गर्ने	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता	२०

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		बताउन ❖ नगर कार्यापलिकाको कार्यालयबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधा र प्रशासनिक संरचनाको जानकारी लिन र दिन ❖ नगरभित्रका सडकहरूको वर्गीकरण गरी दुरीसमेत बताउन ❖ नगरपालिका अन्तर्गतका शाखाबाट प्रवाह हुने सेवाहरू बताउन ❖ न्यायिक समितिका कार्यहरू उल्लेख गर्न ❖ वडा कार्यालयको नागरिक बडापत्र अध्ययन गरी सेवाबारे जानकारी लिन ❖ नगरपालिकाभित्रका सङ्घ संस्थाहरूको सामान्य परिचयसहित सूचीकृत गर्न ❖ वडा शिक्षा समितिका	वर्गीकरण र दुरी (राष्ट्रिय तथा प्रदेस स्तरीय र स्थानीय सडक) ❖ नगरपालिका अन्तर्गतका शाखाबाट प्रवाह हुने सेवाहरू ❖ न्यायिक समितिका कार्यहरू ❖ वडा कार्यालयको नागरिक बडापत्र ❖ नगरपालिकाभित्रका सङ्घ संस्थाहरू (नगर उद्योग वाणिज्य सङ्घ, वित्तीय संस्था, एफ.एम., क्लबहरू, समूह, लायन्स जेसिस स्काउट, रेडक्रस इको क्लब) ❖ वडा शिक्षा समिति र कार्यहरू ❖ टोल विकास संस्था र कार्यहरू ❖ भिमाद नगरपालिकाको राजनीतिक तथा प्रशासनिक विकासक्रम ❖ सार्वजनिक सम्पत्तिको महत्त्व	❖ नगरपालिकाको क्षेत्रफल जनसाङ्ख्यिक बनोट र वितरणका बारेमा नगरपालिकाको वेबसाइट अवलोकन तथा नगरपालिकामा भ्रमण गर्ने गराउने र सोबारे अन्तर्क्रिया गर्ने ❖ नगरपालिकाको सेवा प्रदायक संस्थाहरूबाट प्रदान गरिने कार्यहरूको सूची बनाई प्रदर्शन गराउने, ती कार्यालयको अवलोकन गराइ छलफल, अन्तर्क्रिया गराउने, बडापत्र अवलोकन गराउने ❖ नगरभित्रका मुख्य सडक तथा पदमार्गहरूको सूची बनाइ प्रदर्शन गर्ने, गुगल म्यापबाट नक्सा खोजी नक्सा निर्माण गर्न लगाउने, **समूह निर्माण** गरी छलफल अन्तर्क्रिया गर्ने, नगरका मुख्य सडक तथा पदमार्गहरूलाई नक्सामा रङ्गाउन लगाउन लगाउने ❖ नगरपालिका अन्तर्गतका शाखाहरूको सूची बनाई प्रदर्शन गर्ने र ती शाखाहरूबाट प्रवाह हुने सेवाहरूको सुची बनाउन लगाउने र सुचीमा थप गर्नुपर्ने थप्दै अन्तरक्रिया तथा छलफल गर्ने गराउने, ती शाखाहरूको अवलोकन भ्रमण गराउने ❖ नगरपालिकाको न्यायिक समितिको परिचय तथा गठनप्रक्रियासम्बन्धी छलफल अन्तर्क्रिया, नमुना समिति गठन गरी न्याय सम्पादनको भूमिका निर्वाह गराउने	❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		कार्यहरू बताउन ❖ टोल विकास संस्थाका कार्यहरूबारे जानकारी लिन र दिन ❖ भिमाद नगरपालिकाको राजनीतिक तथा प्रशासनिक विकासक्रमको सामान्य परिचय दिन ❖ सार्वजनिक सम्पत्तिको महत्त्व उल्लेख गर्न		❖ वडा कार्यालयको नागरिक बडापत्रको प्रदर्शन गराउने, सम्बन्धित कार्यालयमा अवलोकन भ्रमण गरी बडापत्रको अध्ययन गराउने, नागरिक बडापत्रको नमुना तयार गर्न लगाई कक्षाकोठामा टाँस गर्न लगाउने ❖ नगरपालिकाभित्रका सङ्घ संस्थाहरूको सूची प्रदर्शन गरी तिनका कार्यहरूको बारेमा छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने, ती संस्थाहरूमा अवलोकन भ्रमण गर्ने तथा त्यहाँका प्रतिनिधि तथा कर्मचारीसँग छलफल गर्ने ❖ वडा शिक्षा समितिका कार्यहरूको सूची प्रदर्शन गरी अन्तरक्रिया गर्ने ❖ आफ्नो वडाभित्रका टोल विकास संस्थाको सूची प्रदर्शन गरी टोल विकास संस्थाको कार्यहरूबारे छलफल गर्ने विद्यालयनजिकै रहेका टोल विकास संस्थाहरूको नमुना कार्यहरू अवलोकन गर्ने, टोल विकास संस्थाका प्रतिनिधिहरूलाई स्रोत शिक्षकको रूपमा आमन्त्रण गर्ने (समूह कार्य) ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका राजनैतिक तथा प्रशासनिक विकासक्रमको बारेमा छलफल तथा अन्तरक्रिया गर्ने, नगरका अगुवा व्यक्तिहरूसँग जानकारी लिने ❖ सार्वजनिक सम्पत्तिको परिचयबारे छलफल		

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन
			गर्ने ती सम्पत्तिको महत्त्वका बुँदाहरू कक्षामा टाँस गरी छलफल गर्ने गराउने ***विधिः*** *क्षेत्र भ्रमण, प्रयोगात्मक कार्य, भूमिका निर्वाह, प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य :** भिमाद नगरपालिका अन्तर्गतका शाखा कार्यलयहरू वा विभिन्न सङ्घसंस्थाहरूले गर्ने कार्यहरूसँग सम्बन्धित शीर्षकमा परियोजना कार्य गराउनुहोस् ।	
क	❖ भिमाद नगरपालिकाको धरातलीय स्वरूपको उपयोगिता पहिचान गर्न ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षणका उपायहरू बताउन र संरक्षण गर्न ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका नदीनाला तथा वनजङ्गलका फाइदा बताउन ❖ भिमाद	❖ भिमाद नगरपालिकाको धरातलीय स्वरूपको उपयोगिता ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण (जल जमिन हावापानी) ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका नदीनाला तथा वनजङ्गल फाइदा ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र पाइने वन्यजन्तु संरक्षणका उपायहरू ❖ भिमाद नगरपालिकाको जैविक विविधताको महत्त्व ❖ सामुदायिक वनको फाइदा बताउन	❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका धरातलीय स्वरूपका उपयोगिताहरूको सूची प्रदर्शन तथा छलफल ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षणका उपायहरूको सूची बनाई छलफल, अन्तर्क्रिया गर्नुका साथै जल जमिन र हावापानी संरक्षणका तौर तरिका सम्बन्धमा स्थानीय स्रोत व्यक्तिसँग छलफल गर्ने युट्युब वा ए आइबाट समेत जानकारी लिने दिने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका नदिनाला तथा बनजङ्गलको सूची बनाई तिनले नगरपालिका वा स्थानीय समुदायलाई पुऱ्याउने फाइदाहरूको बारेमा छलफल गर्ने विद्यार्थीहरूलाई ती फाइदाहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा)

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		नगरपालिकाभित्र पाइने वन्यजन्तु संरक्षणका उपायहरू बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाको जैविक विविधताको महत्त्व पहिचान गर्न ❖ सामुदायिक वनको फाइदा बताउन		❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र पाइने वन्यजन्तु संरक्षणका उपायहरूको सूची बनाई प्रदर्शन तथा प्रस्तुतीकरण ❖ भिमादको जैविक विविधताका महत्त्वहरूको सूची प्रदर्शन गरी छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र सामुदायिक वनका फाइदाहरूको बारेमा छलफल गराई विद्यार्थीलाई सूची तयार गर्न लगाई प्रस्तुतीकरण गर्न लगाउने ***विधिः*** *प्रयोगात्मक कार्य, भूमिका निर्वाह, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य** : हाम्रो भौगोलिक स्वरूप र सम्पदा विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित शीर्षकमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।	❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	
३	सामाजिक विविधता तथा सम्पदा	❖ भिमाद नगरभित्रका जातजाति तथा भाषाभाषीको अवस्था बताउन ❖ भिमाद नगरभित्रका धार्मिक सहिष्णुताको बारेमा जानकारी लिन र दिन	❖ भिमाद नगरभित्रका जातजाति तथा भाषाभाषीको वितरण ❖ भिमाद नगरभित्रको धार्मिक सहिष्णुता ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका संस्कार तथा संस्कृति, मूल्य र मान्यताले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र मनाइने	❖ भिमाद नगरभित्रका जातजाति तथा भाषाभाषीको अवस्था नगरपालिकाको वेबसाइट तथा कार्यालयमा सम्पर्क गरी जानकारी लिने /नगरपालिकाबाट प्रकाशन गरिएका वस्तुस्थिति तथा नगर प्रोफाइलबाट जानकारी लिने दिने ❖ भिमाद नगरभित्रको धार्मिक सहिष्णुता तथा धार्मिक गतिविधिहरूको बारेमा छलफल	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता	८

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका संस्कार तथा संस्कृति, मूल्य र मान्यताले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र मनाइने चाडपर्वका विशेषताहरू बताउन ❖ भिमादभित्रका स्थानीय लोकसंस्कृतिको संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिका बताउन र भूमिका निर्वाह गर्न	चाडपर्वका विशेषताहरू ❖ भिमादभित्रका स्थानीय लोकसंस्कृति (कौरा, भजन, चुट्का, इयाउरे, सोरठी, वालन, घाटु, लाखे, रोधी, पाङ्दुरे नाच) को संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिका	गराउँदै एक आपसमा हुने सम्बन्ध विस्तारका सूचीहरू तयार पारी छलफल गर्न लगाउने, आफूले मान्ने भन्दा अर्को धर्मका धार्मिक कार्यहरूमा सहभागी हुन प्रेरित गर्ने धार्मीक सम्प्रदायबिच हुने क्रियाकलाप समेटी नाटक गर्न लगाउने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र मनाइने संस्कार तथा संस्कृतिको सूची तयार पारी तिनका विशेषताबारे छलफल गरी ती संस्कारहरूमा सहभागी हुन लगाउने ❖ भिमाद नगरभित्र मनाइने चाडपर्वका विशेषताहरूको सूची प्रदर्शन गरी अन्तर्क्रिया गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका स्थानीय लोकसंस्कृतिहरूको संरक्षणमा विद्यार्थीका के -कस्ता भूमिका हुन्छन् भनि प्रश्नोत्तर गर्ने विद्यार्थीलाई संरक्षणमा विद्यार्थीको भूमिकाबारे प्रस्तुतीकरण गर्न लगाउने लोकसंस्कृतीको संरक्षणमा सहभागी भइ भूमिका निर्वाह गरेको विषयमा प्रतिवेदन तयार गर्न लगाउने ***विधिः*** *प्रयोगात्मक कार्य, भूमिका निर्वाह, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य** : सामाजिक विविधता	तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
				विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित शीर्षकमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।		
४	पर्यटन	❖ भिमाद नगरभित्रका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको महत्त्व बताउन ❖ भिमाद नरपालिकाको पर्यटन विकासमा स्थानीय समुदायको भूमिका बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका पर्यटन व्यवसायका चुनौतीहरू पहिचान गर्न ❖ पर्यटन क्लब र सञ्जाल विकासमा समुदायको भूमिका पहिचान गर्न ❖ पर्यटकको स्वागत संस्कारको महत्त्व बताउन ❖ पर्यटन व्यवसायबाट समाजमा पर्ने सकारात्मक र	❖ भिमाद नगरभित्रका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको महत्त्व (प्राकृतिक, धार्मिक, मनोरञ्जन, ऐतिहासिक) ❖ भिमाद नरपालिकाको पर्यटन विकासमा स्थानीय समुदायको भूमिका ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका पर्यटन व्यवसायका चुनौतीहरू पहिचान गर्न ❖ पर्यटन क्लब र सञ्जाल विकासमा समुदायको भूमिका पहिचान गर्न ❖ पर्यटकको स्वागत संस्कारको महत्त्व बताउन ❖ पर्यटन व्यवसायबाट समाजमा पर्ने सकारात्मक र नकारात्मक असर पहिचान गर्न	❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको फोटो तथा भिडियो देखाई तिनका विशेषताबारे छलफल गराउने, ती स्थानहरूमा अवलोकन भ्रमण गराउने ❖ भिमाद नगरपालिकाको पर्यटन विकासमा विद्यार्थीको भूमिकाबारे छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने, विद्यार्थीको भूमिका विषयक वक्तृत्वकला प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाका पर्यटकीय क्षेत्रको विशेषता र महत्त्वहरूको सूची तयार पारी व्याख्यान तथा छलफल विधिको माध्यमबाट स्पष्ट पार्ने ❖ पर्यटन क्लब र सञ्जालको परिचय बताउँदै तिनको विकासमा समुदायको भूमिकाको बारेमा छलफल गराउने र पर्यटन क्लब र सञ्जालले पर्यटन प्रवर्धनमा पार्ने प्रभावका बारेमा समूह कार्य गराउने ❖ स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्र तथा होम स्टेहरूमा आउने पर्यटकहरूलाई गर्नुपर्ने स्वागत तथा सत्कारका महत्त्वहरूको सूची प्रदर्शन गरी अन्तर्क्रिया गर्ने, विद्यार्थीलाई बुँदा तयार गर्न लगाई कक्षाकोठमा टाँस गर्न लगाउने,	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	७

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		नकारात्मक असर पहिचान गर्न		उचित स्वागत संस्कारका कारण पर्यटन प्रवर्धनमा परेका सकारात्मक प्रभाव सम्बन्धमा अन्तर्क्रिया गर्ने **विधिः** *प्रयोगात्मक कार्य, भूमिका निर्वाह, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य : भिमाद नगरपालिकाको पर्यटन प्रवर्धनमा समुदायको भूमिका शीर्षकमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।)**		
५	पेसा व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	❖ भिमाद नगरपालिकामा गरिने परम्परागत खेतीको परिचय र महत्त्व बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र गरिने व्यावसायिक खेतीको महत्त्व बताउन ❖ पशुपन्छी पालन व्यवसायको आधुनिकीकरणका तरिका बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाका पशुपन्छी तथा	❖ भिमाद नगरपालिकामा गरिने परम्परागत खेतीको परिचय र महत्त्व (अन्न तरकारी फलफूल) ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र गरिने व्यावसायिक खेतीको परिचय (अन्न, तरकारी, फलफूल, टनेल, मल्चिङ प्रविधि, अर्गानिक खेती, जैविक विषादी, रासायनिक विषादी प्रयोगका तरिका, च्याउ, ड्रागन फल, एभोकाडो, केरा, पुष्प व्यवसाय) ❖ पशुपन्छी पालन व्यवसायको आधुनिकीकरण ❖ भिमाद नगरपालिकाका पशुपन्छी तथा खेतीपाती पकेट क्षेत्रहरूको	❖ भिमाद नगरपालिकामा गरिने परम्परागत खेतीहरूको परिचयसहित महत्त्वहरूको सूची तयार गरी छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकामा गरिने व्यावसायिक खेतीको महत्त्वका सूची तयार पार्न लगाई प्रस्तुत गर्न लगाउने व्यावसायिक खेती गरिएका क्षेत्रमा अवलोकन भ्रमण गराउने तथा कृषि व्यावसायीसँग संवाद गर्ने, व्यावसायिक खेतीमा सरिक हुन लगाउने ❖ निर्वाहमुखी पशुपन्छी पालन र आधुनिक/व्यावसायिक पशुपन्छी पालनका भिन्नता बारे छलफल गराई व्यावसियक पालनका तरिकाहरूको सूची प्रदर्शन गरी तिनको व्यावसायिक पालनको	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (	१५

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		खेतीपाती पकेट क्षेत्रहरूको संवर्धनका तरिका बताउन ❖ स्थानीय उत्पादनको बजारीकरणमा सामाजिक सञ्जालको उपयोगका तरिका पहिचान गर्न ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका मानिसहरूको नोकरी, व्यापार उद्यम तथा स्वरोजगारले आर्थिक उपार्जनमा पारेको प्रभाव पहिचान गर्न ❖ आर्थिक उपार्जनमा समूह तथा सहकारीसँग स्थानीय समुदायको आबद्धता वृद्धिका उपाय पहिचान गर्न	संवर्धन ❖ स्थानीय उत्पादनको बजारीकरणमा सामाजिक सञ्जालको उपयोग ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका मानिसहरूको नोकरी, व्यापार उद्यम तथा स्वरोजगारले आर्थिक उपार्जनमा पारेको प्रभाव ❖ आर्थिक उपार्जनमा समूह तथा सहकारीसँग स्थानीय समुदायको आबद्धता वृद्धिका उपाय	आवश्यकताबारे छलफल गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका पशुपन्छी तथा खेतीपातीका पकेट क्षेत्रहरूको सूची तयार पारी तिनको संरक्षण र संवर्धनका बारेमा समूह बनाई छलफल गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र उत्पादन हुने वस्तुहरूको सामाजिक सञ्जालबाट प्रचारप्रसार गर्ने तरिका बारे छलफल गर्ने (सामाजिक सञ्जाल फेसबुक, टिकटक, इन्स्टाग्राम, ह्वाट्सप, भाइबर आदिमा प्रचारका तरिका निर्माणसम्बन्धी प्रयोगात्मक कार्य गर्ने) ❖ मानिसहरूको नोकरी, व्यापार, उद्यम तथा स्वरोजगारको सूची तयार गरी कक्षाकोठामा टाँस गर्ने, ती पेसा तथा उद्यम, व्यवसायले आर्थिक उपार्जनमा के कस्ता प्रभाव पारेको छ भन्ने बारेमा छलफल गर्ने, त्यसमा संलग्न व्यक्तिहरूलाई अतिथि/स्रोत शिक्षकका रूपमा आमन्त्रण गर्ने पेसा, व्यवसायबाट प्राप्त आम्दानीको सदुपयोग गर्न आर्थिक उपार्जनमा समूह तथा सहकारीसँग स्थानीय समुदायको आबद्धता वृद्धिका उपायहरूको सूची प्रदर्शन गरी छलफल गर्ने ***विधिः*** *प्रयोगात्मक कार्य, भूमिका निर्वाह, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, खोज*	उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
				आदि ❖ **परियोजना कार्य :** पेसा, वयवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित शीर्षकमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।		
६	जीवनोपयोगी सिप	❖ दैनिक जीवनमा अपनाउनुपर्ने नैतिक आचरणबारे बताउन र अवलम्बन गर्न ❖ घरमा पकाइने खानाका परिकार तयार पार्ने तरिका बताउन र अभ्यास गर्न ❖ दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने विद्युतीय सामग्री तथा एल. पी. ग्यासको प्रयोगमा सावधानीका उपाय बताउन र अवलम्बन गर्न ❖ बिजुली, प्लम्बिङ, सौन्दर्य कला, सिलाइबुनाइ, दुनाटपरी, कुचो, मुडा आदि निर्माण र	❖ दैनिक जीवनमा अपनाउनुपर्ने नैतिक आचरण र सोको अवलम्बन (नैतिक शिक्षाःसद्व्यवहार प्रेम शान्ति, अभिवादन सकारात्मक सोच, कर्तव्य र अधिकार, शान्ति र अहिंसा, परोपकार स्वःअनुशासन) ❖ घरमा पकाइने खानाका परिकार तयार पार्ने तरिका र अभ्यास (पाक शिक्षाः चिया, रोटी, खिर, दाल, भात, तरकारी, अचार, मासु आदि ।) ❖ दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने विद्युतीय सामग्री तथा एल. पी. ग्यासको प्रयोगमा सावधानीका उपाय र तिनको अवलम्बन ❖ बिजुली, प्लम्बिङ, सौन्दर्य कला, सिलाइबुनाइ, दुनाटपरी, कुचो, मुढा आदि निर्माण र तिनको प्रयोग ❖ ट्राफिक चिह्न पहिचान तथा सडक दुर्घटना र न्यूनीकरणका उपायहरू बताउन र अवलम्बन गर्न	❖ दैनिक जीवनमा अपनाउनुपर्ने नैतिक आचरणहरू के के हुन् र तिनको अवलम्बन के कसरी गर्न सकिन्छ भनी विद्यार्थीहरूलाई सोध्ने, शिक्षकले तयार पारेका आचरणहरू प्रस्तुत गर्ने, ती आचरण अवलम्बन गर्ने तरिका बारेमा अभिनय गर्न लगाउने ❖ घरमा पकाइने खानाका परिकारहरू तयार गर्न लगाउने (**प्रयोगात्मक कार्य** - विद्यालयमा पाक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने) ❖ दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने विद्युतीय सामग्री तथा एल. पी. ग्यासको प्रयोगमा सावधानीका तरिकाको सूची विद्यार्थीलाई तयार पार्न लगाई शिक्षकले थप पृष्ठपोषण गर्ने ❖ बिजुली, प्लम्बिङ, सौन्दर्य कला, सिलाइबुनाइ, दुनाटपरी, कुचो, मुढा आदि निर्माण र प्रयोगका लागि विद्यालयमा प्रयोगात्मक कार्य गर्ने तथा घरबाट बनाएर ल्याउन लगाई उत्कृष्टलाई पुरस्कृत गर्ने ❖ विद्यार्थीहरूलाई रङसहितको ट्राफिक चिह्न बनाउन लगाउने, तिनको प्रयोग विधिका	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	१५

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		प्रयोगका बारेमा बताउन ❖ ट्राफिक चिह्न पहिचान तथा सडक दुर्घटना र न्यूनीकरणका उपायहरू बताउन र अवलम्बन गर्न ❖ फोहरमैला व्यवस्थापन, ढल व्यवस्थापन, पुनःप्रयोग र जैविक मल निर्माणका तरिका बताउन ❖ तनाव व्यवस्थापनको परिचय र परिभाषा दिन ❖ आत्मरक्षाका तरिका व्यवहारमा अवलम्बन गर्न	❖ फोहरमैला व्यवस्थापन, ढल व्यवस्थापन, पुनःप्रयोग र जैविक मल निर्माण (डस्टबिन व्यवस्थापन, ढल व्यवस्थापन, प्रशोधन, पुनः प्रयोग जैविक मल) ❖ तनाव व्यवस्थापनको परिचय र परिभाषा ❖ आत्मरक्षाका तरिका व्यवहारमा अवलम्बन (स्वरक्षाका सिपहरू : असुरक्षित अवस्था वा व्यक्ति पहिचान, सुरक्षाका तरिका)	बारेमा जानकारी गराउने, सडक दुर्घटना र न्यूनीकरणका उपायहरूको बारेमा समूह कार्य गराउने ❖ घर, विद्यालय तथा समुदायमा फोहरमैला व्यवस्थापन गर्ने उपायहरू तथा आवश्यक साधनहरूको सूची तयार गरी सामूहिक छलफल गर्ने तथा व्यवस्थापनमा सहभागी गराउने (कुहिने वस्तुको प्रयोग गरी कम्पोस्ट मल बनाउन लगाउने) ❖ तनाव व्यवस्थापनको परिचय र परिभाषासम्बन्धी छलफल गर्दै यसको व्यवस्थापन सम्बन्धीका भिडियोहरू देखाउने ❖ आफ्नो सुरक्षाका उपायहरूबारेमा समूह बनाई छलफल गर्ने , सुरक्षाका उपायबारेमा गुगुल तथा युट्युबबाट सर्च गरी त्यसबारेमा छलफल गराउने र आत्मरक्षासम्बन्धी प्रयोगात्मक अभ्यास गराउने ***विधिः*** *प्रयोगात्मक कार्य, भूमिका निर्वाह, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, प्रश्नोत्तर, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य :** जीवनोपयोगी सिप विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित शीर्षकमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।		

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
७	खेलकुद तथा शारीरिक सुस्वास्थ्य	❖ कबड्डी भलिबल, फुटबल,चेस, क्रिकेट सेपाक ताक्रो, उसु, तेक्वान्दो आदि खेलका तौरतरिका तथा महत्त्व बताउन ❖ खेलकुद व्यवस्थापन र नेतृत्वको महत्त्व बताउन ❖ खेल मैदानमा अपनाइने सुरक्षा बारे बताउन ❖ स्वस्थ जीवनशैली र आहारको महत्त्व बताउन ❖ भिमाद नगरपिलकाभित्र पाइने जडीबुटी संरक्षणका उपायहरू बताउन ❖ पोषिलो खाना र पत्रु खानाको भिन्नता पहिचान गरी पोसिलो खाना तयारीका तरिका बताउन ❖ व्यक्तिगत	❖ कबड्डी भलिबल, फुटबल,चेस, क्रिकेट सेपाक ताक्रो, उसु, तेक्वान्दो आदि खेलका तौरतरिका तथा महत्त्व ❖ खेलकुद व्यवस्थापन र नेतृत्वको महत्त्व (टिमवर्क र नेतृत्व, रेफ्रीको भूमिका) ❖ खेल मैदानमा अपनाइने सुरक्षा ❖ स्वस्थ जीवनशैली र आहारको महत्त्व ❖ भिमाद नगरपिलकाभित्र पाइने जडीबुटी संरक्षणका उपायहरू ❖ पोषिलो खाना र पत्रु खानाको भिन्नता तथा पोसिलो खाना तयारीका तरिका ❖ व्यक्तिगत सरसफाइका लागि आवश्यक सामग्रीको सङ्कलन र व्यवस्थापन ❖ घर तथा विद्यालयमा पानी शुद्धीकरणका उपायहरू ❖ योग तथा ध्यानको महत्त्व र तरिका ❖ आसनको परियच र केही आसन **(वज्रासन, भुजङ्गासन, पद्मासन, धनुरासन)**	❖ कबड्डी, भलिबल, फुटबल,चेस, क्रिकेट, सेपाक ताक्रो, उसु तेक्वान्दो आदि खेलका तौरतरिका तथा महत्त्वबारे छलफल गरी नियमबद्ध तरिकाले खेल सञ्चालनको अभ्यास गर्ने गारउने ❖ खेलकुद व्यवस्थापन र नेतृत्वको महत्त्व बताउँदै टिमवर्क र नेतृत्व, रेफ्रीको भूमिकाबारे समूहमा छलफल गराउने, टिम क्याप्टेन तथा रेफ्रीको भूमिका निर्वाह गराउने गरी खेल सञ्चालन गर्ने ❖ खेल मैदानमा अपनाइने सुरक्षाका उपायहरूको सूची प्रदर्शन गरी त्यसका महत्त्वबारे सामूहिक छलफल गराई सुरक्षाका उपायसम्बन्धी अभ्यास गर्ने ❖ विद्यार्थीलाई स्वस्थ जीवनशैली र आहारको परिचय तथा महत्त्वका बारेमा अन्तर्क्रिया गर्ने ❖ भिमाद नगरपिलकाभित्र पाइने जडिबुटी सूची बनाइ आफ्ना घर वरिपरि पाइने जडीबुटी सङ्कलन गरी नामसहित विद्यालयमा प्रदर्शन गर्न लगाउने र तिनको संरक्षणाका उपायहरूका बारेमा छलफल गर्ने ❖ पोषिलो खाना र पत्रु खानाको सामान्य परिचय बताउँदै तिनको भिन्नताबारे समूह बनाई छलफल गर्ने र पोसिलो खाना तयारीको अभ्यास गर्ने	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	१५

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		सरसफाइका लागि आवश्यक सामग्रीको सङ्कलन र व्यवस्थापन बारे बताउन ❖ घर तथा विद्यालयमा पानी शुद्धीकरणका उपायहरू बताउन ❖ योग तथा ध्यानको महत्त्व र तरिका बताउन ❖ आसनको परियच र केही आसनका बारे जानकारी लिन र दिन		❖ विद्यार्थीले आफ्नो व्यक्तिगत सरसफाइ आफै गर्न सिकाउँदै दैनिक जीवनमा अवलम्बन गर्न लगाउने (कक्षामा व्यक्तिगत सरसफाइको निरीक्षण गर्न विद्यार्थीलाई नै पालो लगाउने) ❖ पानी शुद्धीकरणको आवश्यकता किन पर्छ भनी विद्यार्थीलाई प्रश्न गरी थप पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने र विद्यार्थीलाई पानी शुद्धीकरणका उपायहरूका सूची तयार गर्न लगाई कक्षाकोठामा टाँस गर्न लगाउने ❖ योग ध्यानको परिचय दिँदै कक्षाकोठामा वा विद्यालय प्राङ्गणमा योग ध्यानको अभ्यास गराउने (**तौरतरिकासम्बन्धी जानकारी युट्युबमा हेर्ने**) ❖ आसनको परियच र केही आसनको परिचय दिँदै कक्षाकोठामा वा विद्यालय प्राङ्गणमा आसनको अभ्यास गराउने (**तौरतरिकासम्बन्धी जानकारी युट्युबमा हेर्ने**) ***विधि:*** *प्रयोगात्मक कार्य, भूमिका निर्वाह, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य :** खेलकुद तथा शारीरिक सुस्वास्थ्य विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित शीर्षकमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।		

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
८	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	❖ सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको महत्त्व बताउन ❖ वर्ड प्रोसेसिङ आदिको प्रयोगका तरिका बताउन ❖ सञ्चारका साधनहरूका फाइदा र त्यसका सकरात्मक तथा नकरात्मक पक्षहरू बताउन ❖ इमेल इन्टरनेटको महत्त्व बताउन ❖ डिजिटल साक्षरता र सुरक्षाको महत्त्व बुझ्न र बताउन ❖ फोटो/भिडियो सम्पादन गरी आफ्ना घरमा उत्पादित सामग्रीको प्रचारप्रसार गर्न ❖ एल्गोरिदमका प्रक्रियहरू बताउन ❖ कृत्रिम बौद्धिकता	❖ सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको महत्त्व (कम्प्युटर, हार्डवेयर र सफ्टवेयर) ❖ वर्ड प्रोसेसिङ आदिको प्रयोगका तरिका (माइक्रोसप्ट अफिस वर्ड, एक्सल, पावरपोइन्ट, एमएस पेन्टस्, मल्टीमिडिया) ❖ सञ्चारका साधनहरूका फाइदा र त्यसका सकरात्मक तथा नकरात्मक पक्षहरू ❖ इमेल इन्टरनेटको महत्त्व ❖ डिजिटल साक्षरता र सुरक्षाको (साइबर अपराध सामाजिक सञ्जाल) महत्त्व ❖ फोटो/भिडियो सम्पादन गरी आफ्ना घरमा उत्पादित सामग्रीको प्रचारप्रसार ❖ एल्गोरिदमका प्रक्रियहरू ❖ कृत्रिम बौद्धिकता (AI) को महत्त्व	❖ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (कम्प्युटर, हार्डवेयर र सफ्टवेयरको आधारभूत ज्ञान) बारे जानकारी दिँदै विद्यार्थीलाई कम्प्युटर प्रयोगशालामा लगी अभ्यास गराउने ❖ वर्ड प्रोसेसिङ (माइक्रोसप्ट अफिस, वर्ड एक्सल पावरपोइन्ट, एमएस पेन्टस्, मल्टीमिडिया) को सामान्य परिचय दिँदै कम्प्युटर प्रयोगशालामा लगी अभ्यास गराउने ❖ सञ्चारका साधनहरू (टेलिफोन, मोबाइल, टेलिभिजन, रेडियो, पत्रपत्रिका/अनलाइन प्रत्रिका, कम्प्युटर आदि) फाइदा र तिनका सकारात्मक र नकारात्मक पक्षहरू बताउँदै तिनको प्रयोग अभ्यास गराउने ❖ इमेल इन्टरनेटको महत्त्वका बारेमा छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने, इमेल तथा इन्टरनेटबाट पढाइ/सिकाइसम्बन्धी सामग्री खोज्ने तथा प्रयोग गर्ने सीपसम्बन्धमा प्रयोगात्मक अभ्यास गराउने ❖ डिजिटल साक्षरता र सुरक्षाको महत्त्व बताउँदै साइबर अपराधको बारेमा छलफफ गर्ने, सामाजिक सञ्जालले पार्ने सुरक्षा प्रभावको बारेमा सूची तयार पारी छलफल गर्ने, सामाजिक सञ्चालहरूको सूची बनाउन तथा तिनको उचित प्रयोग गर्नका लागि समूह कार्यमा छलफल गराउने	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	२५

क सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		(AI) को महत्त्व बताउन		❖ कम्प्युटर तथा मोबाइलमा फोटो तथा भिडियो बनाउन, ती भिडियो सेभ गर्ने र पोष्ट गर्ने तरिका बारे विद्यार्थीहरूसँग अन्तर्क्रिया गर्दै घरमा उत्पादित सामग्रीको प्रचारात्मक भिडियो तथा फोटाहरू निर्माण गरी सञ्जालमा प्रेषित गर्ने ❖ एल्गोरिदमको प्रक्रियाहरूका बारे छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने, यसका सकारात्मक फाइदा पहिचान गरी प्रयोगमा सचेतता अपनाउन लगाउने ❖ कृत्रिम बौद्धिकता (AI) को महत्त्वका बारेमा समूह समूहमा अन्तर्क्रिया गर्ने, gemini.google.com, chatgpt.com/ जस्ता टुलहरूको प्रयोगात्मक अभ्यास गराउने ***विधिः*** *प्रयोगात्मक कार्य, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, प्रश्नोत्तर, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य** : सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित शीर्षकमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।		
९	स्थानीय परम्परागत तथा आधुनिक	❖ स्थानीय परम्परागत प्रविधिको महत्त्व बताउन ❖ स्थानीय आधुनिक	❖ स्थानीय परम्परागत प्रविधि (आरन, भकारी, सुपो, कुचो, खुर्पेटो, छत्री, स्याखु, डोको, नाम्लो, मुडा डाला मान्द्रो पानी घट्ट, हलो जुवा	❖ स्थानीय परम्परागत प्रविधिको सूची तथा चित्र तयार गरी प्रदर्शन गर्दै त्यसको महत्त्वबारे अन्तर्क्रिया गर्ने, विद्यार्थीहरूद्वारा निर्माण गर्न सकिने प्रविधिहरू निर्माण गरी	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर	७

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
	प्रविधि	प्रविधिको महत्त्व बताउन ❖ साना उद्योग र सिपमूलक प्रविधिको आवश्यकता बताउन ❖ खाद्य प्रशोधनका तरिका पहिचान गर्न	कोदालो ठेकाभाँडा कोल माटाका भाँडा निर्माण माछा मार्ने जाल बल्छी ढडिया फुर्लुङ) ❖ स्थानीय आधुनिक प्रविधिको महत्त्व (हाते ट्र्याक्टर मिल काठमिल मिनि टेलर, स्प्रेयर, थोपा सिँचाइ, आधुनिक खेती प्रणाली दही मथ्ने मेसिन उखु निबुवा पेल्ने मेसिन) ❖ साना उद्योग र सिपमूलक प्रविधिको आवश्यकता (बाँस, काठजन्य सामग्री) ❖ खाद्य प्रशोधनका तरिका (दही, घिउ, अचार, सुकुटी, गुन्द्रुक/सिन्की)	प्रदर्शन गर्न लगाउने, प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने र भ्रमण गर्ने ❖ स्थानीय आधुनिक प्रविधिको परिचय बताउँदै तिनको महत्त्वका सूची प्रदर्शन गर्ने ती प्रविधि अवलम्बन गरिएको स्थानमा स्थलगत भ्रमण गराउने ❖ साना उद्योग र सिपमूलक प्रविधिको महत्त्वका बारेमा सूची तयार गरी प्रस्तुत गर्न लगाउने र शिक्षकले थप पृष्ठपोषण गर्ने ❖ खाद्य प्रशोधनको परिचय सहित कृषिजन्य खाद्य प्रशोधित वस्तुहरू (दही, घिउ, अचार, सुकुटी, गुन्द्रुक/सिन्की, मस्यौरा, तितौरा आदि) बनाउने तरिकाहरूको चरण तयार गरी छलफल गरी प्रयोगात्मक अभ्यास गराउने/ भिडियो प्रदर्शन गर्ने ***विधिः*** *प्रयोगात्मक कार्य, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य :** स्थानीय परम्परागत तथा आधुनिक प्रविधि विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित शीर्षकमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।	❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	
१०	प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन	❖ प्रकोप तथा विपद्का पूर्व तयारी बारे जानकारी लिन ❖ प्राकृतिक तथा	❖ प्रकोप तथा विपद्का पूर्व तयारी बारे जानकारी ❖ प्राकृतिक तथा मानवसिर्जित प्रकोपहरूको वर्गीकरण र बच्ने	❖ प्रकोप तथा विपद् (बाढी, पहिरो, अतिवृष्टि, अल्पवृष्टि अनावृष्टि) आदिको चित्रसहितको सूची प्रदर्शन गरी छलफल तथा प्रश्नोत्तर गर्ने, ती प्रकोप तथा विपद्बाट हुनसक्ने	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर	८

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		मानवसिर्जित प्रकोपहरूको वर्गीकरण गर्न र बच्ने उपायहरू बताउन ❖ भूकम्प, चट्याङ, करेन्ट, ग्यास, आगलागीबाट हुने सम्भावित घटनाबाट बच्ने उपायहरू बताउन ❖ सर्पदंश, कुकुर बिरालो, अरिङ्गाल आदिको टोकाइ हुँदा बच्नका लागि गरिने प्राथमिक उपचारका तरिका बताउन	उपायहरू ❖ भूकम्प, चट्याङ, करेन्ट र ग्यास, आगलागीबाट हुने सम्भावित घटनाबाट बच्ने उपायहरू ❖ सर्पदंश, कुकुर बिरालो, अरिङ्गाल आदिको टोकाइ हुँदा बच्नका लागि गरिने प्राथमिक उपचार	क्षतिका सम्बन्धमा पूर्वतयारीका उपायहरूबारे छलफल गर्ने **(भिडियो प्रदर्शन)** ❖ प्राकृतिक तथा मानवसिर्जित प्रकोपहरूको वर्गीकरण गरी ती विपद्बाट बच्ने उपायहरूको सूची निर्माण गरी छलफल तथा प्रश्नोत्तर गर्ने ❖ भूकम्प, चट्याङ, करेन्ट र ग्यास, आगलागीबाट हुने सम्भावित घटनाको जोखिमबाट बच्ने उपायहरूका बुँदाहरू सङ्कलन गर्ने, विद्यार्थीलाई गर्न लगाउने तथा प्रश्नोत्तर गर्नुका साथै विपद्सँग सम्बन्धित विज्ञहरूलाई स्रोत शिक्षकको रूपमा बोलाई छलफल गराउने ❖ सर्पदंश, कुकुर बिरालो, अरिङ्गाल आदिको टोकाइ हुँदा गरिने प्राथमिक उपचारका बुँदा तयार गरी प्रदर्शन तथा अन्तर्क्रिया गर्ने गराउने र स्वास्थ्यकर्मीको सहायतामा नमुना प्रदर्शन गर्ने ***विधिः*** *प्रयोगात्मक कार्य, भूमिका निर्वाह, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य :** प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन विषयक्षेत्रसँग सम्बन्धित शीर्षकमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।	❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	

कक्षा ८

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
१	पालिका परिचय	❖ नगरपालिकाको नक्सा बनाउने विधिको उपयोग गरी महत्त्वपूर्ण स्थान पहिचान गर्न ❖ नगर सभाको गठन प्रक्रिया तथा कार्यहरू बताउन ❖ नगरपालिकाको क्षेत्रफल, जनसाङ्ख्यिक बनोट र अवस्थिति पहिचान गर्न ❖ नगर कार्यापलिकाको कार्यालयबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधा र प्रशासनिक संरचनाको जानकारी लिन र दिन ❖ नगरभित्रका सडकको पहुँच तथा महत्त्व बताउन ❖ नगरपालिकाका विषयगत समिति र तिनका कार्यहरू	❖ नगरपालिकाको नक्सा बनाउने विधिको उपयोग गरी महत्त्वपूर्ण स्थान (धार्मिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय, प्राकृतिक आदि) ❖ नगर सभाको गठन प्रक्रिया तथा कार्यहरू ❖ नगरपालिकाको क्षेत्रफल, जनसाङ्ख्यिक बनोट र अवस्थिति (अक्षांश र देशान्तर) ❖ नगर कार्यापलिकाको कार्यालयबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधा र प्रशासनिक संरचना ❖ नगरभित्रका सडकको पहुँच तथा महत्त्व (अन्य पालिका तथा प्रदेश) ❖ नगरपालिकाका विषयगत समिति र	❖ भिमाद नगरपालिकाको नक्सा प्रदर्शन गर्ने, नक्सा निर्माणका लागि प्रयोग गरिने टेम्प्लेट, स्केल विधि, ट्रेसिङ विधिद्वारा नगरपालिकाको नक्सा निर्माण गर्न लगाई धार्मिक, प्राकृतिक, तथा पर्यटकीय, सडक, नदी खोला भर्न लगाउने ❖ २०७२ मा जारी नेपालको संविधानअनुसार नगरसभाको गठन प्रक्रियाको सूची बनाई प्रदर्शन तथा अन्तर्क्रिया गर्ने, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार नगर सभाको कार्यहरूबारे चार्ट प्रदर्शन गरी छलफल गर्ने ❖ नगरपालिकाको क्षेत्रफल जनसाङ्ख्यिक बनोट र अवस्थितिका बारेमा नगरपालिकाको वेबसाइट अवलोकन, नगरपालिकाबाट प्रकाशित नगर प्रोफाइल, वस्तुस्थिति अध्ययन तथा नगरपालिकामा क्षेत्र भ्रमण गर्ने गराउने र सोबारे अन्तर्क्रिया गर्ने ❖ नगरकार्यपालिकाको कार्यालयबाट प्रदान गरिने सेवाहरूको सूची बनाई प्रदर्शन गराउने, नगरकार्यपालिकाको कार्यालयको अवलोकन गराइ छलफल, अन्तर्क्रिया गराउने साथै नगरपालिकाको प्रशासनिक संरचनाको संगठन चार्ट प्रदर्शन गरी छलफल गर्ने ❖ नगरभित्रका मुख्य सडक तथा पदमार्गहरूको सूची	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	२०

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		पहिचान गरी जानकारी दिन ❖ न्याय सम्पादनमा न्यायिक समिति र न्यायिक सहजकर्ताको भूमिका बताउन ❖ नागरिक बडापत्रः नगर कार्यपालिकाको कार्यालयको बारेमा जानकारी लिन ❖ नगरपालिकाभित्रका सङ्घ संस्थाका कार्यहरू बताउन ❖ नगर शिक्षा समितिको गठन तथा कार्यहरू बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाको राजनीतिक तथा प्रशासनिक विकासक्रमबारे जानकारी दिन ❖ भिमाद नगरपालिकाका नगरप्रमुख, उपप्रमुख तथा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतका कार्यहरू	तिनका कार्यहरू ❖ न्याय सम्पादनमा न्यायिक समिति र न्यायिक सहजकर्ताको भूमिका (परिचय, कार्य र क्षेत्राधिकार) ❖ नागरिक बडापत्रः (नगर कार्यपालिकाको कार्यालय) ❖ नगरपालिकाभित्रका सङ्घ संस्थाका कार्यहरू (नगर उद्योग वाणिज्य सङ्घ, वित्तीय संस्था, एफ.एम., क्लबहरू, समूह, लायन्स जेसिस स्काउट, रेडक्रस इको क्लब ❖ नगर शिक्षा समितिको गठन तथा कार्यहरू ❖ भिमाद नगरपालिकाको राजनीतिक तथा प्रशासनिक विकासक्रम ❖ भिमाद नगरपालिकाका नगरप्रमुख, उपप्रमुख तथा प्रमुख प्रशासकीय	बनाइ प्रदर्शन गर्ने, गुगुल म्यापबाट नक्सा खोजी नक्सा निर्माण गर्न लगाउने, समूह निर्माण गरी छलफल अन्तर्क्रिया गर्ने, नगरका मुख्य सडक तथा पदमार्गहरूलाई नक्सामा रङ्गाउन लगाउने र भिमाद नगरपालिकाभित्र र पालिका हुँदै अन्य पालिका तथा जिल्ला वा प्रदेश जोडिएका सडकहरूको महत्त्वको सूची प्रदर्शन गरी छलफल गर्ने र ती सडकको पहुँचका सम्बन्धमा अन्तर्क्रिया गर्ने ❖ नगरपालिका अन्तर्गतका विषयगत समितिहरूको सूची बनाई प्रदर्शन गर्ने र ती समितिका कार्यहरूको सुची बनाउन लगाउने र सूचीमा थप गर्नुपर्ने थप्दै अन्तरक्रिया तथा छलफल गर्ने गराउने ❖ नगरपालिकाको न्यायिक समितिको परिचय तथा गठनप्रक्रियासम्बन्धी छलफल अन्तर्क्रिया, न्याय सम्पादनमा न्यायिक समिति र न्यायिक सहजकर्ताको भूमिका सम्बन्धमा छलफल अन्तर्क्रिया गर्ने ❖ नगर कार्यपालिकाको कार्यालयको नागरिक बडापत्रको प्रदर्शन गराउने, नगरपालिकाको कार्यालयको अवलोकन भ्रमण गरी बडापत्रको अध्ययन गराउने, नागरिक बडापत्रको नमुना तयार गर्न लगाई कक्षाकोठामा टाँस गर्न लगाउने ❖ नगरपालिकाभित्रका सङ्घ संस्थाहरूको सूची प्रदर्शन गरी तिनका कार्यहरूको बारेमा छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने, ती संस्थाहरूमा अवलोकन भ्रमण गर्ने तथा त्यहाँका प्रतिनिधि तथा कर्मचारीसँग छलफल गर्ने		

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		बताउन ❖ नगरपालिकाको भौतिक तथा मानवीय विकासमा नगरपालिकाको योगदान बताउन ❖ सामुदायिक सिकाइ केन्द्र तथा सार्वजनिक पुस्तकालयको परिचय तथा महत्त्व बताउन ❖ सार्वजनिक सम्पत्तिको सुरक्षामा व्यक्तिको भूमिका बताउन	अधिकृतका कार्यहरू ❖ नगरपालिकाको भौतिक तथा मानवीय विकासमा नगरपालिकाको योगदान ❖ सामुदायिक सिकाइ केन्द्र तथा सार्वजनिक पुस्तकालयको परिचय तथा महत्त्व ❖ सार्वजनिक सम्पत्तिको सुरक्षामा व्यक्तिको भूमिका	❖ भिमाद नगरपालिकाको नगर शिक्षा समितिको सूची प्रदर्शन गरी नगर शिक्षा समितिको गठन तथा कार्यहरूबारे छलफल गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका राजनैतिक तथा प्रशासनिक विकासक्रमको बारेमा छलफल तथा अन्तरक्रिया गर्ने, प्रश्नोतर गर्ने, नगरका अगुवा व्यक्तिहरूसँग जानकारी लिने ❖ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार भिमाद नगरपालिकाका नगरप्रमुख, उपप्रमुख तथा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतका कार्यहरूको सूची प्रदर्शन गरी छलफल तथा अन्तर्क्रिया गराउने ❖ नगरपालिकाको भौतिक तथा मानवीय विकासमा नगरपालिकाको योगदानबारे समूह निर्माण गरी छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने ❖ सामुदायिक सिकाइ केन्द्र तथा सार्वजनिक पुस्तकालयको परिचय बताउँदै तिनका महत्त्वका बारेमा अन्तर्क्रिया गर्ने विद्यालयका तथा सार्वजनिक पुस्तकालयको अवलोकन भ्रमण गराउने सार्वजनिक सम्पत्तिको सुरक्षामा व्यक्तिको भूमिकाबारे छलफल **विधि** : (*भूमिका निर्वाह, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य** : पालिका परिचय विषयक्षेत्रमा आधारित शीर्षकमा		

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
				परियोजना गराउनुहोस् ।		
२	हाम्रो भौगोलिक स्वरूप	❖ भिमाद नगरपालिकाको धरातलीय स्वरूपको प्रभावका बारेमा बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षणमा सरोकारवालाहरूको भूमिका पहिचान गर्न ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका नदीनाला तथा वनजङ्गलको संरक्षणका उपायहरू बारे जानकारी लिन र दिन	❖ भिमाद नगरपालिकाको धरातलीय स्वरूपको प्रभाव (उत्पादन, पहुँच, भूक्षय) ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षणमा सरोकारवालाहरूको भूमिका (जल, जमिन, हावापानी) ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका नदीनाला तथा वनजङ्गलको संरक्षण ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र	❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका धरातलीय स्वरूपका कारण उत्पादन, पहुँच र भूक्षय जस्ता प्रभावकोहरूको सूची प्रदर्शन तथा छलफल गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षणमा सरोकारवालाहरूका भूमिकाको सूची बनाई छलफल, अन्तर्क्रिया गर्नुका साथै जल जमिन र हावापानी संरक्षणका तौर तरिका सम्बन्धमा स्थानीय स्रोत व्यक्तिसँग छलफल गर्ने युट्युब वा ए आइ बाट समेत जानकारी लिने दिने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका नदिनाला तथा बनजङ्गलको सूची बनाई तिनको संरक्षणका उपायका बारेमा छलफल गर्ने विद्यार्थीहरूलाई ती उपायहरूको सूची बनाई प्रस्तु गर्न लगाउने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र पाइने वन्यजन्तु चोरी निकासी रोकथामका उपायहरूको सूची बनाई प्रदर्शन तथा प्रस्तुतीकरण गरी अन्तरक्रिया गर्ने	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	८

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र पाइने वन्यजन्तु चोरीनिकासी रोकथामका उपायहरू बताउन ❖ भिमाद नगरपालिका भित्रको जैविक विविधता संरक्षणका तरिकाहरू बताउँदै आफ्नो भूमिका समेत निर्वाह गर्न ❖ सामुदायिक वन संरक्षणमा समुदायको भूमिका पहिचान गर्न ❖ भिमाद नगरपालिका भित्रको पारिस्थितिक पद्धतिको बारेमा सामान्य जानकारी लिन	पाइने वन्यजन्तु चोरीनिकासी रोकथाम ❖ भिमाद नगरपालिका भित्रको जैविक विविधता संरक्षणका तरिका र भूमिका ❖ सामुदायिक वन संरक्षणमा समुदायको भूमिका ❖ भिमाद नगरपालिका भित्रको पारिस्थितिक पद्धति	❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र रहेका जैविक विविधताको पहिचान गरी तिनको संरक्षणका तरिकाहरूको सूची प्रदर्शन गरी छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र सामुदायिक वनको संरक्षणमा समुदायको भूमिका बारे छलफल गराई विद्यार्थीलाई सूची तयार गर्न लगाई प्रस्तुत गर्न लगाउने ❖ भिमाद नगरपालिका भित्रको पारिस्थितिक पद्धतिको पहिचान गरी तिनका सम्बन्धमा छलफल तथा अन्तरक्रिया गर्ने ***विधि :*** *भूमिका निर्वाह, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, खोज आदि* ❖ **परियोजना कार्य :** हाम्रो भौगोलिक स्वरूप र सम्पदा विषयक्षेत्रमा आधारित शीर्षकमा परियोजना गराउनुहोस् ।		
३	सामाजिक विविधता तथा सम्पदा	❖ भिमाद नगरभित्रका जातजाति तथा भाषाभाषीको उत्थानमा सरोकारवालाहरूको भूमिकाको बारेमा जानकारी लिन र दिन ❖ भिमाद नगरभित्रका	❖ भिमाद नगरभित्रका जातजाति तथा भाषाभाषीको उत्थानमा सरोकारवालाहरूको भूमिका ❖ भिमाद नगरभित्रका धार्मिक सम्पदाहरू	❖ भिमाद नगरभित्रका जातजाति तथा भाषाभाषीको पहिचान गरी तिनको संरक्षण तथा उत्थानका लागि सरोकारवालाहरू पहिचान गरी तिनको भूमिका के के हुन सक्छन् छलफल गराई शिक्षक निर्मित सामग्री प्रदर्शन गरेर अन्तरक्रिया गर्ने ❖ भिमाद नगरभित्रका विभिन्न धार्मिक सम्पदाहरूको पहिचान गरी उक्त सम्पदाहरूको संरक्षण तथा	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य	

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		धार्मिक सम्पदाहरूको संवर्धन गर्न गराउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका संस्कार तथा संस्कृति रूपान्तरणमा सरोकारवालाको भूमिका बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र मनाइने चाडपर्व, मेला महोत्सवले समाजमा पारेको प्रभावको महत्त्व बताउन ❖ स्थानीय लोकसंस्कृति जगेर्नामा समुदायको भूमिका पहिचान गर्न	❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका संस्कार तथा संस्कृति रूपान्तरणमा सरोकारवालाको भूमिका ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र मनाइने चाडपर्व, मेला महोत्सवले समाजमा पारेको प्रभाव ❖ स्थानीय लोकसंस्कृति जगेर्नामा समुदायको भूमिका (कौरा, भजन चुटका, झ्याउरे, सोरठी, वालन, घाटु, लाखे, रोधी)	संवर्धनमा व्यक्ति तथा समुदायको भूमिकाका सम्बन्धमा छलफल गराउदै सम्पदाहरूको संरक्षण तथा संवर्धनमा विद्यार्थीहरूलाई सहभागी हुन प्रेरित गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र मनाइने संस्कार तथा संस्कृतिको सूची तयार पारी तिनका सकारात्मक तथा सुधारात्मक पक्षहरू सम्बन्धमा छलफल गर्ने सुधारात्मक पक्षहरू के के छन् पहिचान गरी तिनको रुपान्तरणमा सरोकारवालाहरूको भूमिका (नयाँ पुस्तामा हस्तान्तरण/पुस्तान्तरण) पहिचान गर्ने ❖ भिमाद नगरभित्र मनाइने चाडपर्व, मेला महोत्सवले सामाजिक सहिष्णुता, सद्भाव र सामाजिकीकरणमा पारेको सकारात्मक प्रभावका सम्बन्धमा छलफल गरी शिक्षक निर्मित सूची प्रदर्शन गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका स्थानीय लोकसंस्कृतिहरूको जगेर्ना गर्न समुदायका के -कस्ता भूमिका हुन्छन् भनि प्रश्नोत्तर गर्ने विद्यार्थीलाई संरक्षणमा समुदायको भूमिकाबारे प्रस्तुतीकरण गर्न लगाउने ***विधि :*** *प्रयोगात्मक कार्य, भूमिका निर्वाह, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य : माथि उल्लेखित सहजीकरणका बुँदाहरूको आधारमा परियोजना कार्यहरू गराउनुहोस् ।**	❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
४	पर्यटन	❖ भिमाद नगरभित्रका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको प्रचारप्रसार गर्न ❖ पर्यटन विकासमा स्थानीय सरकारका भूमिका पहिचान गर्न ❖ भिमाद नगरपालिकाको पर्यटकीय व्यवसायमा देखिएका समस्या तथा चुनौती र तिनको समाधानका उपायहरू बताउन ❖ पर्यटन क्लब र सञ्जाल विकासमा स्थानीय सरकारको भूमिका पहिचान गर्न ❖ पर्यटकको स्वागत संस्कारको सिप विकासमा अग्रजको भूमिका पहिचान गर्न ❖ पर्यटन व्यवसायबाट समाजमा पर्ने सकारात्मक र नकारात्मक असर पहिचान गरी	❖ भिमाद नगरभित्रका पर्यटकीय क्षेत्रहरू (प्राकृतिक, धार्मिक, मनोरञ्जन, ऐतिहासिक) ❖ पर्यटन विकासमा स्थानीय सरकारका भूमिका ❖ भिमाद नगरपालिकाको पर्यटन व्यवसायमा देखिएका समस्या, चुनौती र समाधानका उपायहरू ❖ पर्यटन क्लब र सञ्जाल विकासमा स्थानीय सरकारको भूमिका ❖ पर्यटकको स्वागत संस्कारको सिप विकासमा अग्रजको भूमिका ❖ पर्यटन व्यवसायबाट समाजमा पर्ने सकारात्मक र नकारात्मक असर तथा नकारात्मक असर	❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको फोटो तथा भिडियो निर्माण गरी ती स्थानहरूको प्रचारप्रसारका लागि सामाजिक सञ्जाल लगायतका सूचना तथा सञ्चारका माध्यमबाट प्रवाह गराउने । नगरभित्रका महत्त्वपूर्ण पर्यटकीय क्षेत्रका सम्बन्धमा पहिचान तथा अन्तरक्रिया गर्ने, फोटो तथा भिडियो निर्माण प्रतियोगिता आयोजना गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाको पर्यटन विकासमा नगरपालिकाको भूमिकाबारे छलफल गर्ने, नगरको भूमिका विषयमा अन्तरक्रिया गरी भूमिका पहिचान गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाको पर्यटन व्यवसायमा देखिएका समस्या तथा चुनौतीहरूको सूची प्रदर्शन गरी तिनको समाधानका उपायहरूका बारेमा छलफल गरी बुँदा टिपोट गर्न लगाउने ❖ पर्यटन क्लब र सञ्जालको परिचय बताउँदै तिनको विकासमा नगरपालिकाको भूमिकाको बारेमा छलफल गराउने र पर्यटन क्लब र सञ्जालको सशक्त भूमिकाका लागि नगरपालिकाले गर्ने सहयोगका क्षेत्रहरू पहिचान गर्ने ❖ स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्र तथा होम स्टेहरूमा आउने पर्यटकहरूलाई गर्नुपर्ने स्वागत तथा सत्कारका फोटा प्रदर्शन गरी छलफल गर्ने, विद्यार्थीका अभिभावकहरूले पर्यटकको स्वागत सत्कारका लागि के के गर्न सक्छन् सो सम्बन्धमा अन्तरक्रिया गरी बुँदा तयार गर्न लगाउने (**पर्यटकको स्वागत सत्कारमा**	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	७

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		नकारात्मक असर न्यूनीकरण गर्न ❖ पर्यटन व्यवसायमा सहयोग गरी आर्थिक उपार्जन गर्न	न्यूनीकरण ❖ पर्यटन व्यवसाय र आर्थिक उपार्जन	**अग्रजको भूमिका शीर्षकमा वक्तृता वा प्रवचन गराउने)** ❖ पर्यटन व्यवसायबाट समाजमा पर्ने सकारात्मक र नकारात्मक असर सम्बन्धमा छलफल गरी शिक्षकले तयार पारेको सूची प्रदर्शन गर्ने, समूह निर्माण गरी नकारात्मक असर न्यूनीकरणका उपाय पहिचान गरी प्रस्तुत गर्न लगाउने ❖ विद्यार्थीहरूले आफ्नो घर तथा समुदायमा आउने पर्यटकको स्वागत सत्कार तथा सेवा सुविधाबाट प्राप्त हुने आर्थिक लाभको पहिचान गर्न अन्तर्क्रिया गर्ने, पर्यटन व्यवसायबाट हुन् आर्थिक उपार्जनका गतिविधिमा सरिक हुन लगाउने ***विधि :*** *प्रयोगात्मक कार्य, भूमिका निर्वाह, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, खोज आदि* ❖ **परियोजना कार्य :** पर्यटन विषयक्षेत्रमा आधारित शीर्षकमा परियोजना गराउनुहोस् ।		
५	पेसा व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	❖ भिमाद नगरपालिकामा गरिने परम्परागत खेतीको परिचय सहित संरक्षणका उपाय बताउन ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र गरिने व्यावसायिक खेतीको आवश्यकता	❖ भिमाद नगरपालिकामा गरिने परम्परागत खेतीको परिचय र संरक्षण (अन्न तरकारी फलफूल) ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र गरिने व्यावसायिक खेतीमा आफूलाई	❖ भिमाद नगरपालिकामा गरिने परम्परागत खेतीहरूको परिचयसहित संरक्षणका उपायको सूची तयार गरी छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकामा गरिने व्यावसायिक खेतीको आवश्यकताका सूची तयार पार्न लगाई प्रस्तुत गर्न लगाउने, घरपरिवारमा गरिने व्यावसायिक खेतीमा संलग्न भई उत्पालित वस्तुहरू बजारमा वा विद्यालयको दिवा खाजाका लागि विक्रि वितरण गर्न	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य	

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		पहिचान गरी खेती गर्न आफूलाई सहभागी गराउन ❖ नगरपालिकाभित्र गरिने पशुपन्छी पालन व्यवसायको आधुनिकीकरण तथा व्यवसायीकरणका तरिका पहिचान गर्न ❖ पशुपन्छी तथा खेतीपाती पकेट क्षेत्रको विकासमा भिमाद नगरपालिकाको भूमिका पहिल्याउन ❖ बैदेसिक रोजगारीमा प्राप्त भएको र अनुभव र सिपको स्थानीयकरण गरी व्यावसायिक दक्षता अभिवृद्धि गर्न ❖ उत्पादनको बजारीकरणमा स्थानीय सहकारी, समूह तथा स्थानीय सरकारको भूमिका बताउन ❖ भिमाद	सहभागी गराउन (अन्न तरकारी फलफूल टनेल मल्चिङ अर्गानिक खेती जैविक विसादीका रासायनिक विषादीको असर च्याउ, ड्रागन फल, एभोकाडो, केरा, पुष्प व्यवसाय) ❖ नगरपालिकाभित्र गरिने पशुपन्छी पालन व्यवसायको आधुनिकीकरण तथा व्यवसायीकरण ❖ पशुपन्छी तथा खेतीपाती पकेट क्षेत्रको विकासमा भिमाद नगरपालिकाको भूमिका पहिचान ❖ बैदेसिक रोजगारीमा प्राप्त भएको र अनुभव र सिपको स्थानीयकरण गरी व्यावसायिक दक्षता अभिवृद्धि कार्यक्रम (सामी, वारिष्ठा)	लगाउने, कृषि व्यावसायीसँग संवाद गर्ने ❖ निर्वाहमुखी पशुपन्छी पालन र आधुनिक/व्यावसायिक पशुपन्छी पालनका भिन्नता बारे छलफल गराई व्यावसियक पालनका तरिकाहरूको सूची प्रदर्शन गरी तिनको व्यावसायीकरणका तरिकाबारे छलफल गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका पशुपन्छी तथा खेतीपातीका पकेट क्षेत्रहरूको विकासमा नगरपालिकाको भूमिकाका सूची तयार पारी समूह बनाई छलफल गर्ने ❖ विद्यालय नजिक रहेका बैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका व्यक्तिहरूलाई स्रोत शिक्षकको रूपमा ल्याई उक्त व्यक्तिका अनुभव प्रदान गर्न लगाई बैदेसिक रोजगारीमा प्राप्त भएको र अनुभव र सिपको स्थानीयकरण गरी व्यावसायिक दक्षता अभिवृद्धिका उपायहरू पहिचान गराउने वैदेशिक रोजगारबाट फर्केका व्यक्तिहरूका प्रेरणादायी भिडियो प्रदर्शन गर्ने ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्र उत्पादन हुने वस्तुहरूको बजारीकरणमा समूह, सहकारी तथा नगरपालिकाले के कसरी सहयोग पुर्‍याउन सक्छन् छलफल गरी बुँदा तयार गर्न लगाउने ❖ मानिसहरूको नोकरी, व्यापार, उद्यम तथा स्वरोजगारबाट आर्थिक उपार्जनका लागि सरोकारवालाहरूको भूमिकाको सूची तयार गरी कक्षाकोठामा टाँस गर्ने, ती पेसा तथा उद्यम, व्यवसायले आर्थिक उपार्जनमा के कस्ता भूमिका निर्वाह गर्न सकिन्छ भन्ने बारेमा छलफल गर्ने, त्यसमा	❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		नगरपालिकाभित्रका मानिसहरूको नोकरी, व्यापार, उद्यम तथा स्वरोजगारबाट आर्थिक उपार्जन अभिवृद्धिका लागि सरोकारवालाहरूको भूमिका बताउन ❖ स्थानीय पेसा व्यवसाय प्रवर्धनमा समूह तथा सहकारीका जिम्मेवारी पहिचान गर्न	❖ उत्पादनको बजारीकरणमा स्थानीय सहकारी, समूह तथा स्थानीय सरकारको भूमिका ❖ भिमाद नगरपालिकाभित्रका मानिसहरूको नोकरी, व्यापार उद्यम तथा स्वरोजगारबाट आर्थिक उपार्जन अभिवृद्धिका लागि सरोकारवालाहरूको भूमिका ❖ स्थानीय पेसा व्यवसाय प्रवर्धनमा समूह तथा सहकारीका जिम्मेवारी	संलग्न व्यक्तिहरूलाई अतिथि/स्रोत शिक्षकका रूपमा आमन्त्रण गर्ने ❖ स्थानीय पेसा, व्यवसाय प्रवर्धनमा समूह तथा सहकारीका जिम्मेवारीहरूको सूची प्रदर्शन गरी छलफल गर्ने ***विधि :*** *प्रयोगात्मक कार्य, भूमिका निर्वाह, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, खोज आदि* ❖ **परियोजना कार्य :** पेसा व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप विषयक्षेत्रमा आधारित शीर्षकमा परियोजना गराउनुहोस् ।		
६	जीवनोपयोगी सिप	❖ दैनिक जीवनमा अपनाउनुपर्ने नैतिक आचरणबारे बताउन र अवलम्बन गर्न ❖ घरमा पकाइने तथा व्यावसायिक रूपमा तयार गरिने खानाका परिकार तयार पार्ने	❖ दैनिक जीवनमा अपनाउनुपर्ने नैतिक आचरण (नैतिक शिक्षा:सद्व्यवहार प्रेम शान्ति, अभिवादन सकारात्मक सोच, कर्तव्य र अधिकार, शान्ति र अहिंसा,	❖ दैनिक जीवनमा अपनाउनुपर्ने नैतिक आचरणहरू के के हुन् र तिनको अवलम्बन के कसरी गर्न सकिन्छ भनी विद्यार्थीहरूलाई सोध्ने, शिक्षकले तयार पारेका आचरणहरू प्रस्तुत गर्ने, ती आचरण अवलम्बन गर्ने तरिका बारेमा अभिनय गर्न लगाउने ❖ घरमा पकाइने तथा व्यावसायिक रूपमा तयार गरिने खानाका परिकारहरू तयार गर्न लगाउने (विद्यालयमा पाक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने)	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य	१५

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		तरिका बताउन र अभ्यास गर्न ❖ दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने विद्युतीय सामग्री तथा एल. पी. ग्यासको प्रयोगमा सावधानीका उपायका बारेमा सुसूचित गर्न ❖ जीवनोपयोगी सिपः बिजुली, प्लम्बिङ, सौन्दर्य कला, सिलाइबुनाइ, दुनाटपरी, कुचो, मुडा, विद्युतीय भुक्तानीका तरिका बताउन ❖ ट्राफिक चिह्न पहिचान तथा सडक दुर्घटना र न्यूनीकरणका उपायहरू बताउन र अवलम्बन गर्न ❖ फोहरमैला व्यवस्थापन, ढल व्यवस्थापन, पुनःप्रयोग र जैविक मल निर्माणका तरिका बताउन	परोपकार स्वःअनुशासन) ❖ घरमा पकाइने तथा व्यावसायिक रूपमा तयार गरिने खानाका परिकार तयार पार्ने तरिका र अभ्यास (पाक शिक्षाः चिया कफी रोटी दाल भात तरकारी अचार/चटनी मासु खिर पुवा आलुचप मःम) ❖ दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने विद्युतीय सामग्री तथा एल. पी. ग्यासको प्रयोग र सचेतना ❖ जीवनोपयोगी सिपः बिजुली, प्लम्बिङ, सौन्दर्य कला, सिलाइबुनाइ, दुनाटपरी, कुचो, मुडा, विद्युतीय भुक्तानी ❖ ट्राफिक चिह्न पहिचान तथा सडक दुर्घटना र न्यूनीकरणका उपायहरू	❖ दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने विद्युतीय सामग्री तथा एल. पी. ग्यासको प्रयोगमा सावधानीका उपायको सूची विद्यार्थीलाई तयार पार्न लगाई शिक्षकले थप पृष्ठपोषण गर्ने विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो घर तथा छिमेकमा समेत यसका असरबारेमा सुसूचित गर्न लगाउने ❖ बिजुली, प्लम्बिङ, सौन्दर्य कला, सिलाइबुनाइ, दुनाटपरी, कुचो, मुडा, विद्युतीय भुक्तानी जस्ता जीवनोपयोगी सिपका बारेमा छलफल गरी प्रयोगात्मक अभ्यास गराउने ❖ विद्यार्थीहरूलाई रङसहितको ट्राफिक चिह्न बनाउन लगाउने, तिनको प्रयोग विधिका बारेमा जानकारी गराउने, सडक दुर्घटना र न्यूनीकरणका उपायहरूको बारेमा समूह कार्य गराउने ❖ घर, विद्यालय तथा समुदायमा फोहरमैला व्यवस्थापन गर्ने उपायहरू तथा आवश्यक साधनहरूको सूची तयार गरी सामूहिक छलफल गर्ने तथा व्यवस्थापनमा सहभागी गराउने (कुहिने वस्तुको प्रयोग गरी जैविक मल बनाउन लगाउने ❖ तनाव व्यवस्थापन तथा मनोपरामर्शको परिचय र परिभाषासम्बन्धी छलफल गर्दै यसको व्यवस्थापनसम्बन्धीका भिडियोहरू देखाउने, नगरपालिकामा कार्यरत मनोपरामर्शदातालाई स्रोत शिक्षकको रूपमा आमन्त्रण गर्ने ❖ आफ्नो आत्मरक्षाका तरिका र व्यवहारका	❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		❖ तनाव व्यवस्थापन तथा मनोपरामर्शको परिचय दिन र व्यवहारमा अवलम्बन गर्न ❖ आत्मरक्षाका तरिका तथा व्यवहारमा अवलम्बन गर्न	❖ फोहरमैला व्यवस्थापन, ढल व्यवस्थापन, पुनःप्रयोग र जैविक मल निर्माणका तरिका ❖ तनाव व्यवस्थापन तथा मनोपरामर्शको परिचय र अवलम्बन ❖ आत्मरक्षाका तरिका तथा व्यवहार (स्वरक्षाका सिपहरू : असुरक्षित अवस्था वा व्यक्ति पहिचान, सुरक्षाका तरिका)	उपायहरूबारेमा समूह बनाई छलफल गर्ने, आत्मरक्षाका उपायबारेमा गुगुल तथा युट्युबबाट सर्च गरी त्यसबारेमा छलफल गराउने र आत्मरक्षासम्बन्धी प्रयोगात्मक अभ्यास गराउने ***विधि :*** *प्रयोगात्मक कार्य, भूमिका निर्वाह, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य :** जीवनोपयोगी विषयक्षेत्रमा आधारित शीर्षकमा परियोजना गराउनुहोस् ।		
७	खेलकुद तथा शारीरिक सुस्वास्थ्य	❖ कबड्डी भलिबल, फुटबल,चेस, क्रिकेट सेपाक ताक्रो, उसु, तेक्वान्दो आदि खेलका विकासमा विद्यार्थीको भूमिकासहित अभ्यास गर्न ❖ खेलकुद व्यवस्थापन गर्न र नेतृत्व लिन ❖ खेलमैदानमा हुन सक्ने चोटपटक व्यवस्थापन बारे जानकारी लिन र	❖ कबड्डी भलिबल, फुटबल,चेस, क्रिकेट सेपाक ताक्रो, उसु, तेक्वान्दो आदि खेलका विकासमा विद्यार्थीको भूमिका ❖ खेलकुद व्यवस्थापन गर्न र नेतृत्व (टिमवर्क र नेतृत्व, रेफ्रीको भूमिका) ❖ खेलमैदानमा हुन सक्ने चोटपटक व्यवस्थापन	❖ कबड्डी, भलिबल,फुटबल,चेस, क्रिकेट, सेपाक ताक्रो, उसु तेक्वान्दो आदि खेलका विकासमा विद्यार्थीको भूमिकाबारेमा छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने ❖ खेलकुद व्यवस्थापन र नेतृत्वको महत्त्व बताउँदै टिमवर्क र नेतृत्व, रेफ्रीको भूमिकाबारे समूहमा छलफल गराउने, टिम क्याप्टेन तथा रेफ्रीको भूमिका निर्वाह गराउने गरी खेल सञ्चालन गर्ने ❖ खेल मैदानमा चोटपटक व्यवस्थापन उपायहरूको सूची प्रदर्शन गरी त्यसका महत्त्वबारे सामूहिक छलफल गराई व्यवस्थापनका उपायसम्बन्धी अभ्यास गर्ने ❖ विद्यार्थीलाई स्वस्थ जीवनशैलीका लागि आवश्यक	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी	

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		दिन ❖ स्वस्थ जीवनशैलीका लागि आवश्यक आहारजन्य वस्तुहरूको संरक्षणका उपायहरू बताउन ❖ भिमाद नगरपिलकाभित्र पाइने जडीबुटी उत्पादन र बजारीकरण बारे जानकारी लिन र दिन ❖ पोषिलो खाना तयारी र प्रयोग तथा पत्रु खाना न्यूनीकरणमा विद्यार्थीको भूमिका बताउन ❖ पारिवारिक र सामाजिक सरसफाइको महत्त्व तथा तिनको सरसफाइमा विद्यार्थीको भूमिका बताउन ❖ पानीका मुहानहरू शुद्धीकरणका लागि समुदाय तथा स्थानीय सरकारको भूमिका	बारे जानकारी ❖ स्वस्थ जीवनशैलीका लागि आवश्यक आहारजन्य वस्तुहरूको संरक्षणका उपायहरू ❖ भिमाद नगरपिलकाभित्र पाइने जडीबुटी उत्पादन र बजारीकरण ❖ पोषिलो खाना तयारी र प्रयोग तथा पत्रु खाना न्यूनीकरणमा विद्यार्थीको भूमिका ❖ पारिवारिक र सामाजिक सरसफाइको महत्त्व तथा तिनको सरसफाइमा विद्यार्थीको भूमिका ❖ पानीका मुहानहरू शुद्धीकरणका लागि समुदाय तथा स्थानीय सरकारको भूमिका ❖ समाजमा योग तथा ध्यानको विकासका लागि विद्यार्थीको भूमिका	आहारजन्य वस्तुहरूको संरक्षणका उपायहरूको सूची निर्माण गरी अन्तर्क्रिया गर्ने ❖ भिमाद नगरपिलकाभित्र पाइने जडिबुटी सूची बनाइ आफ्ना घर वरिपरि पाइने जडीबुटी सङ्कलन गरी नामसहित विद्यालयमा प्रदर्शन गर्न लगाउने र तिनको बजारीकरणका लागि सञ्चारका साधनहरूबाट प्रचारप्रसार गर्ने (फोटो/भिडियो निर्माण) अभ्यास गराउने ❖ पोषिलो खाना र पत्रु खानाको सामान्य परिचय बताउँदै तिनको पत्रु खाना न्यूनीकरणमा विद्यार्थीको भूमिकाबारे समूह बनाई छलफल गर्ने र पोसिलो खाना तयारीको अभ्यास गर्ने ❖ विद्यार्थीलाई आफ्नो पारिवारिक र सामाजिक सरसफाइको महत्त्व सिकाउँदै दैनिक जीवनमा अवलम्बन गर्न लगाउने सरसफाइमा विद्यार्थीका भूमिकाको सूची बनाई छलफल गर्ने र उक्त भूमिका निर्वाह गर्ने गरी विद्यालय तथा विद्यालय वरपरका क्षेत्रमा सरसफाइमा सरिक गराउने ❖ पानीका मुहानहरू शुद्धीकरणका लागि समुदाय तथा स्थानीय सरकारको भूमिकाहरूको सूची तयार गर्न लगाई कक्षाकोठामा टाँस गर्न लगाउने र छलफल गर्ने, विद्यालय तथा घरका मुहानहरूमा गई सरसफाइ कार्यमा छलफल गर्ने ❖ योग ध्यानको परिचय दिँदै योग तथा ध्यानको विकासका लागि विद्यार्थीको भूमिकाबारे छलफल गर्ने	मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		बताउन ❖ समाजमा योग तथा ध्यानको विकासका लागि विद्यार्थीको भूमिका बताउन ❖ आसनको परियच र केही आसन (**शशाङ्कासन, मार्जारासन, सर्वाङ्गासन, शवासन) का बारे जानकारी लिन र दिन**	❖ आसनको परियच र केही आसन (**शङ्कासन, मार्जारासन, सर्वाङ्गासन, शवासनलगायत आदि**)	र योग ध्यानको अभ्यास गराउने (**तौरतरिकासम्बन्धी जानकारी युट्युबमा हेर्ने)** ❖ आसनको परिचय र केही आसनको परिचय दिँदै कक्षाकोठामा वा विद्यालय प्राङ्गणमा आसनको अभ्यास गराउने (**तौरतरिकासम्बन्धी जानकारी युट्युबमा हेर्ने)** ***विधि :*** *प्रयोगात्मक कार्य, भूमिका निर्वाह, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, खोज आदि* ❖ **परियोजना कार्य** : खेलकुद तथा शारीरिक सुस्वास्थ्य विषयक्षेत्रमा आधारित शीर्षकमा परियोजना गराउनुहोस् ।		
८	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	❖ सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग र संरक्षणका बारेमा जानकारी लिन र दिन ❖ वर्ड प्रोसेसिङ आदिको प्रयोग र सुरक्षाका उपायहरू बताउन ❖ सञ्चारका साधनहरूले विद्यार्थीमा पुऱ्याएको सबल र दुर्बल पक्षको पहिचान गरी त्यसका सबल पक्षहरूको बारेमा जानकारी लिन र दिन ❖ इमेल इन्टरनेटको	❖ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (कम्प्युटर, हार्डवेयर र सफ्टवेयर) को प्रयोग र संरक्षण ❖ वर्ड प्रोसेसिङ (माइक्रोसप्ट अफिस वर्ड एक्सल पावरपोइन्ट, एमएस पेन्टस्, मल्टीमिडिया) आदिको प्रयोग र सुरक्षाका उपाय ❖ सञ्चारका साधनहरूले विद्यार्थीमा पुऱ्याएको सबल र दुर्बल ❖ इमेल इन्टरनेटको	❖ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (कम्प्युटर, हार्डवेयर र सफ्टवेयर) को प्रयोग अभ्यास गराई संरक्षणका उपायहरूको सूची तयार गरी छलफल गराउनुका साथै प्रयोगशालामा लगी संरक्षण तरिका बारे अभ्यास गराउने ❖ वर्ड प्रोसेसिङ (माइक्रोसप्ट अफिस, वर्ड एक्सल पावरपोइन्ट, एमएस पेन्टस्, मल्टीमिडिया) को सामान्य परिचय दिँदै कम्प्युटर प्रयोगशालामा लगी अभ्यास गराउँदै सुरक्षाका उपायबारे छलफल गर्ने ❖ सञ्चारका साधनहरूले विद्यार्थीमा पुर्याउने सबल र दुर्बल पक्षबारे अन्तर्क्रिया गर्ने सकारात्मक र नकारात्मक पक्षहरू बताउँदै तिनको प्रयोग अभ्यास गराउने ❖ इमेल इन्टरनेटको महत्त्वका बारेमा छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने, इमेल तथा इन्टरनेटबाट पढाइ/सिकाइसम्बन्धी सामग्री खोज्ने तथा प्रयोग गर्ने	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
		प्रयोग गर्न ❖ डिजिटल साक्षरता र सुरक्षा (साइवर अपराध सामाजिक सञ्जाल) को उचित प्रयोगमा सचेतनासम्बन्धी कार्य गर्न ❖ फोटो/भिडियो सम्पादन गरी आफ्ना टोल छिमेकमा उत्पादित सामग्रीको प्रचारप्रसार गर्न ❖ एल्गोरिदमको प्रयोगमा सचेतता अपनाउन ❖ कृत्रिम बौद्धिकता(AI) को समुचित प्रयोग गर्न	प्रयोग ❖ डिजिटल साक्षरता र सुरक्षा (साइवर अपराध सामाजिक सञ्जाल) को उचित प्रयोग ❖ फोटो/भिडियो सम्पादन गरी आफ्ना टोल छिमेकमा उत्पादित सामग्रीको प्रचारप्रसार ❖ एल्गोरिदमको प्रयोगमा सचेतता ❖ कृत्रिम बौद्धिकता (AI) को समुचित प्रयोग	सीपसम्बन्धमा प्रयोगात्मक अभ्यास गराउने ❖ डिजिटल साक्षरता र सुरक्षाको महत्त्व बताउँदै साइवर अपराधको बारेमा छलफ गर्ने, सामाजिक सञ्जालले पार्ने सुरक्षा प्रभावको बारेमा सूची तयार पारी छलफल गर्ने, सामाजिक सञ्चालहरूको सूची बनाउन तथा तिनको उचित प्रयोग गर्नका लागि समूह कार्यमा छलफल गराउने ❖ कम्प्युटर तथा मोबाइलमा फोटो तथा भिडियो बनाउन, ती भिडियो सेभ गर्ने र पोष्ट गर्ने तरिका बारे विद्यार्थीहरूसँग अन्तर्क्रिया गर्दै घरमा उत्पादित सामग्रीको प्रचारात्मक भिडियो तथा फोटाहरू निर्माण गरी सञ्जालमा प्रेषित गर्ने (प्रयोगात्मक अभ्यास) ❖ एल्गोरिदमको प्रक्रियाहरूका बारे छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने, यसका सकारात्मक फाइदा पहिचान गरी प्रयोगमा सचेतता अपनाउन लगाउने ❖ कृत्रिम बौद्धिकता (AI) को महत्त्वका बारेमा समूह समूहमा अन्तर्क्रिया गर्ने, gemini.google.com, chatgpt.com/ जस्ता टुलहरूको प्रयोगात्मक अभ्यास गराउने ***विधि :*** *प्रयोगात्मक कार्य, भूमिका निर्वाह, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, खोज आदि* **परियोजना कार्य :** सुचना तथा सञ्चार प्रविधि विषयक्षेत्रमा आधारित शीर्षकमा परियोजना गराउनुहोस् ।		

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
९	स्थानीय परम्परागत तथा आधुनिक प्रविधि	❖ स्थानीय परम्परागत प्रविधिको प्रयोग र संरक्षण गर्न ❖ स्थानीय आधुनिक प्रविधिको प्रयोग र प्रवर्धन गर्न ❖ सिपमूलक प्रविधिको प्रयोग गरी साना उद्योग सञ्चालनमा सक्षमता विकास गर्न ❖ खाद्य प्रशोधन गरी व्यवसायीकरण गर्न	❖ स्थानीय परम्परागत प्रविधिको प्रयोग र संरक्षण (आरन, भकारी, सुपो, कुचो, खुर्पेटो, छत्री, स्याखु, डोको, नाम्लो, मुडा डाला मान्द्रो पानी घट्ट, हलो जुवा कोदालो ठेकाभाँडा कोल माटाका भाँडा निर्माण माछा मार्ने जाल बल्छी ढडिया फुर्लुङ) ❖ स्थानीय आधुनिक प्रविधिको प्रयोग र प्रवर्धन (निबुवा पेल्ने मेसिन, मसलाजन्य पिस्ने मिक्सचर, धान कुट्ने साना/ठुला मिल लगायत आदि) ❖ सिपमूलक प्रविधिको प्रयोग गरी साना उद्योग सञ्चालन (बाँस, काठजन्य सामग्री) ❖ खाद्य प्रशोधन तथा व्यवसायीकरण (दही, घिउ, अचार, सुकुटी,	❖ स्थानीय परम्परागत प्रविधिको सूची तथा चित्र तयार गरी प्रदर्शन गर्दै त्यसको प्रयोग र संरक्षणका बारेमा अन्तर्क्रिया गर्ने, विद्यार्थीहरूद्वारा निर्माण गर्न सकिने प्रविधिहरू निर्माण गरी प्रदर्शन गर्न लगाउने, प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने र अन्यमा ❖ स्थानीय आधुनिक प्रविधिको परिचय बताउँदै तिनको प्रवर्धनका उपायहरूबारे छलफल गर्ने ती प्रविधि अवलम्बन गरिएको स्थानमा स्थलगत भ्रमण गराउने ❖ साना उद्योग र सिपमूलक प्रविधिको महत्त्वका बारेमा सूची तयार गरी प्रस्तुत गर्न लगाउने ती उद्योग सञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने सक्षमताहरूको बुँदा सङ्कलन गरी छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने, स्थानीय क्षेत्रमा उद्योग सञ्चालन गरिरहेका उद्यमीहरूलाई स्रोत शिक्षकका रूपमा आमन्त्रण गरी अन्तर्क्रिया गर्ने गराउने ❖ खाद्य प्रशोधनको परिचय सहित कृषिजन्य खाद्य प्रशोधित वस्तुहरू (दही, घिउ, अचार, सुकुटी, गुन्द्रुक/सिन्की, मस्यौरा, तितौरा आदि) बनाउने तरिकाहरूको चरण तयार गरी छलफल गर्ने तिनको व्यावसायीकरणका लागि सामाजिक सञ्जालहरूमा प्रचारप्रसारका लागि फोटो भिडियो बनाई प्रदर्शन गर्ने **(प्रयोगात्मक अभ्यास)** ***विधि :*** *प्रयोगात्मक कार्य, भूमिका निर्वाह, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, खोज आदि*	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	७

क्र सं	विषयक्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषय विस्तृतीकरण	सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप	मूल्याङ्कन	कार्य घण्टा
			गुन्द्रुक/ सिन्की)	**परियोजना कार्य :** स्थानीय परम्परागत तथा आधुनिक प्रविधि विषयक्षेत्रमा आधारित शीर्षकमा परियोजना गराउनुहोस् ।		
१०	प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन	❖ प्रकोप तथा विपद्मा गर्नुपर्ने उद्धार कार्यहरू पहिचान गरी व्यवहारमा उतार्न ❖ प्राकृतिक तथा मानवसिर्जित प्रकोपका कारणहरू तथा न्यूनीकरणका उपायहरू बताउन ❖ भूकम्प, चट्याङ, करेन्ट र ग्यास, आगलागीबाट हुने सम्भावित घटनाबाट बच्ने उपायहरू बारे प्रचार प्रचार गर्न ❖ सर्पदंश, कुकुर बिरालो, अरिङ्गाल आदिको टोकाइबाट बच्नका लागि गरिने प्राथमिक उपचारका तरिका अवलम्बन गरी अरूलाईसमेत जानकारी दिन ❖ विपद् व्यवस्थापनका तरिकाहरू बताउन	❖ प्रकोप तथा विपद्मा गर्नुपर्ने उद्धार कार्यहरू पहिचान तथा व्यावहारिक प्रयोग ❖ प्राकृतिक तथा मानवसिर्जित प्रकोपका कारणहरू तथा न्यूनीकरणका उपायहरू ❖ भूकम्प, चट्याङ, करेन्ट र ग्यास, आगलागीबाट हुने सम्भावित घटनाबाट बच्ने उपायहरू बारे प्रचार प्रचार ❖ सर्पदंश, कुकुर बिरालो, अरिङ्गाल आदिको टोकाइबाट बच्नका लागि गरिने प्राथमिक उपचारका तरिका अवलम्बन ❖ विपद् व्यवस्थापनका तरिकाहरू	❖ प्रकोप तथा विपद्मा गर्नुपर्ने उद्धार कार्यहरूको सूची प्रदर्शन गरी छलफल तथा प्रश्नोत्तर गर्ने, ती प्रकोप तथा विपद् हुँदा गर्नुपर्ने उद्धारसम्बन्धी नमुना अभिनय गराउने (त्यससम्बन्धमा विज्ञता हासिल गरेका सुरक्षाकर्मी वा अन्य व्यक्तिलाई स्रोत शिक्षकका रूपमा आमन्त्रण गरी **प्रश्नोत्तर गर्ने (भिडियो प्रदर्शन)** ❖ प्राकृतिक तथा मानवसिर्जित प्रकोपहरूको वर्गीकरण गरी तिनीहरूको न्यूनीकरणका उपायहरूको सूची निर्माण गरी छलफल तथा प्रश्नोत्तर गर्ने ❖ भूकम्प, चट्याङ, करेन्ट र ग्यास, आगलागीबाट हुने सम्भावित घटनाको जोखिमबाट बच्ने उपायहरूका बुँदाहरू तयार गरी सामाजिक सञ्जालमा प्रेषित गर्ने तथा सचेतनासम्बन्धी भिडियोहरू शेयर गर्ने तरिकाको अभ्यास गर्ने ❖ सर्पदंश, कुकुर बिरालो, अरिङ्गाल आदिको टोकाइ हुँदा गरिने प्राथमिक उपचारका बुँदा तयार गरी प्रदर्शन तथा अन्तर्क्रिया गर्ने गराउने र स्वास्थ्यकर्मीको सहायतामा नमुना प्रदर्शन गर्ने ❖ सम्भावित विपद् पहिचानका बारे छलफल गरी विपद् व्यवस्थापनका तरिकाहरूको सूची प्रदर्शन गरी छलफल अन्तर्क्रिया गर्ने ***विधि :*** *प्रयोगात्मक कार्य, भूमिका निर्वाह, श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन, अवलोकन, छलफल, प्रश्नोत्तर, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, खोज आदि*	❖ मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर ❖ व्यवहार अवलोकन ❖ कक्षा सहभागिता तथा सक्रियता ❖ कक्षा कार्य ❖ गृहकार्य ❖ एकाइ परीक्षा (उपलब्धि परीक्षा) ❖ सहपाठी मूल्याङ्कन ❖ चेक लिस्ट ❖ पोर्टफोलियो	८

६.७ विषयक्षेत्रअनुसार अनुमानित कार्यघण्टा

तालिका १० : **कक्षा १-५ को** विषयक्षेत्रअनुसार अनुमानित कार्यघन्टा (वार्षिक)

सि.नं.	विषयक्षेत्र	वार्षिक कार्यघन्टा	
		कक्षा १–३	कक्षा ४–५
१	पालिका परिचय	१०	१०
२	हाम्रो भौगोलिक स्वरूप र सम्पदा	१५	१०
३	सामाजिक विविधता	१५	१२
४	पर्यटन	८	६
५	पेसा, व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप		
(क)	फलफूल तथा तरकारी खेती	१०	८
(ख)	पशुपालन	१०	७
(ग)	पंक्षीपालन	१०	७
(घ)	पेसा तथा व्यवसाय	१०	५
६	जीवनोपयोगी सिप	१५	१२
७	खेलकुद र शारीरिक सुस्वास्थ्य		
(क)	योग तथा व्यायाम	१५	१२
(ख)	स्वस्थ्य जीवनशैली र आहार	१२	९
(ग)	जडीबुटी	५	५
८	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	१५	२०
९	स्थानीय प्रविधि	१०	५
		१६०	१२८

तालिका ११ : कक्षा ६-८ को विषयक्षेत्रअनुसार अनुमानित कार्यघन्टा (वार्षिक)

सि. नं.	विषयक्षेत्र	वार्षिक कार्यघण्टा
		कक्षा ६-८
१	पालिका परिचय	२०
२	हाम्रो भौगोलिक स्वरूप र सम्पदा	८
३	सामाजिक विविधता	८
४	पर्यटन	७
५	पेसा व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलाप	१५
६	जीवनोपयोगी सिप	१५
७	खेलकुद तथा शारीरिक सुस्वास्थ्य	१५
८	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	२५
९	स्थानीय परम्परागत तथा आधुनिक प्रविधि	७
१०	प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन	८
जम्मा		१२८

६.८ शिक्षण सिकाइ योजना निर्माण

विद्यार्थी केन्द्रित सिकाइ क्रियाकलापको माध्यमबाट निर्धारित सिकाइ उपलब्धि प्राप्त हुने सुनिश्चित गरी सिकाइ क्रियाकलाप छनोट र सञ्चालन गर्नुपर्दछ । सिकाइ सहजीकरण गर्दा राष्ट्रिय पाठ्यक्रमसँग मेल खाने विषयवस्तुहरूलाई अन्तरसम्बन्धित गराई सिकाइ सहजीकरण गराउनु बढी सान्दर्भिक हुन्छ । सिकाइको योजना निर्माण गर्दा शिक्षकले निम्नलिखित पक्षहरूलाई समेत ध्यान दिनुपर्छ :

१. सिकाइको योजना निर्माणका लागि स्थानीय पाठ्यक्रमका सक्षमताहरू र क्षेत्रगत सिकाइ उपलब्धिको अध्ययन गरी तिनको अन्तरसम्बन्ध पहिचान गर्नुपर्छ ।
२. स्थानीय विषयको विषयक्षेत्रको विषयगत सीमा निर्धारण नगरी एउटै विषयवस्तुबाट सकेसम्म एकभन्दा बढी विषय अन्तरसम्बन्धित हुने गरी सिकाइको योजना निर्माण गर्नुपर्छ ।
३. सिकाइ योजना निर्माण गर्दा विषयवस्तुलाई दैनिक जीवनसँग अधिकतम सम्बन्ध कायम हुने गरी निर्धारित सिकाइ उपलब्धि प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाउनुपर्छ ।
४. छनोट गरिएका विधि, प्रक्रिया तथा क्रियाकलापहरूले विद्यार्थीलाई सक्रिय बनाउने, सबैलाई सहभागी बनाउने, गरेर तथा छोएर वा चलाएर सिक्ने र सिर्जनात्मकताको अभिवृद्धि हुने अवसर प्रदान गर्नुपर्छ ।
५. सिकाइ क्रियाकलापले विद्यार्थीहरूमा उमेर र आवश्यकताअनुसार प्रयोग, सिकाइ, रचनात्मक तथा समालोचनात्मक सोचाइ, निर्णय तथा समस्या समाधान जस्ता सोचाइ सिपहरू, स्वव्यवस्थापन, आत्मबल, अनुशासन, जिम्मेवारी अनुकूलता जस्ता अन्तरवैयक्तिक सिपहरू, सञ्चार, सहकार्य, सहानुभूति जस्ता वैयक्तिक

सिपहरू, विभिन्न किसिमका बहुसाक्षरता सिपहरू र नागरिक दायित्वसम्बन्धी विभिन्न किसिमका नागरिक सिप प्राप्तिलाई सहयोग गर्नुपर्छ ।

६. विद्यार्थीहरूको भाषिक तथा सामाजिक पृष्ठभूमि, सिकाइका लागि विभिन्न किसिमको अपाङ्गताको अवस्था इत्यादिलाई विचार गरी विविधताको व्यवस्थापन गर्ने र सबैलाई समावेश गर्ने गरी शिक्षण सिकाइको योजना निर्माण गर्नुपर्छ ।

७. विद्यार्थीको सिकाइको लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गका रूपमा समावेश गरी विद्यार्थीको सिकाइ सुधारका लागि निरन्तर पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने माध्यमका रूपमा विकास गर्नुपर्दछ । न्यूनतम सिकाइ सुनिश्चित गरी प्रत्येक विद्यार्थीलाई उच्चस्तरको सिकाइ सक्षमता प्राप्त गरी क्रमशः माथिल्लो स्तरको सिकाइ गर्न सक्ने बनाउन सहयोग गर्नुपर्छ ।

८. यथाशक्य व्यावहारिक र वस्तुपरक सिकाइ सहजीकरणको प्रबन्ध गर्नुपर्दछ ।

९. कक्षामा प्रयोग गरिने भाषा वा अन्य कारण बालबालिकालाई सिकाइ क्रियाकलापमा सरिक हुन र सिक्न बाधा नहुने अवस्था सिर्जना गर्नुपर्छ । यसका लागि कक्षामा यथासक्य मातृभाषा वा बहुभाषा प्रयोग गर्ने, घरपरिवार तथा समुदायमा बोलिने भाषामा सञ्चार हुनसक्ने प्रबन्ध गर्नुपर्छ ।

१०. सिकाइ सहजीकरणका क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न योजना निर्माणसँगै विद्यार्थीहरूलाई छिटो धारणा बसाल्न सक्ने किसिमका ठोस सामग्रीहरूको निर्माण तथा सङ्कलन एवम् परियोजना कार्य सञ्चालनको व्यवस्था मिलाउनुपर्छ ।

६.९ सिकाइ सहजीकरणका विधि तथा प्रक्रिया

अपेक्षित सक्षमता र सिकाइ उपलब्धि प्राप्तिका निम्ति उपयुक्त वातावरणको सिर्जना गरी शिक्षक, विद्यार्थी र विषयवस्तुबिच सक्रिय अन्तरक्रिया गर्ने विधि वा प्रक्रिया सिकाइ सहजीकरण हो । यो एक प्रकारको शिक्षण कला हो । यसमा सिकाइ र बालमनोविज्ञानका निश्चित विधि तथा प्रक्रिया र सिद्धान्त पनि अनुसरण गरिने भएकाले यो एक विज्ञान तथा सिद्धान्त पनि हो । सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया विद्यार्थीकेन्द्रित, सान्दर्भिक र सिकाइका निम्ति सहयोगी हुनुपर्छ । यो योजनाबद्ध र सिकाइ उपलब्धि उन्मुख वा प्रतिफल केन्द्रित हुनुपर्छ । सहजीकरण प्रक्रिया विद्यार्थीलाई उत्प्रेरित गर्ने, सक्रिय बनाउने र रुचि जगाउने खालको हुनुपर्छ । यस प्रक्रियामा विद्यार्थी सक्रिय भई सिकाइ क्रियाकलापमा संलग्न हुने र आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण प्राप्त गरी सिकाइमा सुधार गर्न सक्ने अवसर हुनुपर्दछ । यो प्रक्रिया सिकारु र सिकाइका विविधतालाई सम्मान गर्ने र सबैलाई समावेश गर्ने समावेशी सिद्धान्तमा आधारित पनि हुनुपर्छ ।

एउटै प्रकारको सिकाइ सहजीकरण विधि सधैँ र सबैतिर उपयुक्त हुन नसक्ने भएकाले एउटै विषयवस्तु सिकाइका लागि पनि विविध विधि अपनाउन सकिन्छ । त्यसैले शिक्षण विधिको छनोट गर्दा सकभर विविधता कायम गर्नुपर्छ । सिकाइसहजीकरण विधिको चयन गर्दा मुख्य रूपमा विद्यार्थीको पूर्व ज्ञान, रुचि, क्षमता, चाहना, उनीहरूको तहगत स्तर, विषयवस्तुको स्वरूपलगायत उपलब्ध हुन सक्ने स्रोतसाधन, वातावरणीय अवस्था, शिक्षकको रुचि तथा तयारी इत्यादिलाई विचार गर्नुपर्दछ ।

पाठ्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि सञ्चालन गरिने सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियामा विद्यार्थी सक्रिय भई सिकाइ कार्यमा सरिक हुने र वातावरणीय परिवेशसँग अन्तरक्रिया गरेर सिक्न प्रोत्साहन गर्ने क्रियाकलापलाई प्राथमिकता

दिनुपर्दछ । विद्यार्थीहरूले कुनै सिकाइ क्रियाकलाप पूरा गरेपछि देखाउन वा अनुभव गर्न सकिने उपलब्धि प्राप्त हुने गरी सिकाइ प्रक्रिया तथा क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

सिकारुको सर्वाङ्गीण विकास गर्ने उद्देश्यबाट दुई वा दुईभन्दा बढी अन्तरसम्बन्धित विषयहरूबिच सहसम्बन्ध स्थापित गर्दै सिकारुले हासिल गर्नुपर्ने सिकाइ उपलब्धि एवम् सक्षमतालाई केन्द्रमा राखी एकीकृत सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्छ । सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूको सिकाइ सक्रियतालाई विशेष ध्यान दिँदै सैद्धान्तिक ज्ञान तथा सिपलाई व्यावहारिक जीवनसँग आबद्ध गर्नुपर्छ ।

प्रारम्भिक कक्षाहरूमा विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा जोड दिई कक्षालाई जीवन्त बनाउन र विद्यार्थीलाई क्रियाशील बनाउन शिक्षकले सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गर्नुपर्ने हुन्छ । विद्यार्थीकेन्द्रित सिकाइ क्रियाकलापबाट सिकाइ प्रभावकारी हुने, विषयवस्तुलाई अन्तरसम्बन्धित गर्न सहज हुने, बालबालिकाहरूले व्यवहारकुशल तथा जीवनोपयोगी सिप आर्जन गर्न सक्ने र उनीहरूमा रहेको प्रतिभा प्रष्फुटन सहज हुने भएकाले सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा विद्यार्थीकेन्द्रित र बालमैत्री शिक्षण विधि अपनाउनुपर्ने हुन्छ ।

६.१० सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाका मार्गदर्शन

आधारभूत तहको स्थानीय पाठ्यक्रमको सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया देहायबमोजिम सञ्चालन गर्नुपर्ने छः

- बालबालिकाको व्यक्तिगत भिन्नता र क्षमताका आधारमा स्वतन्त्र रूपले सिक्ने मौका प्रदान गर्ने किसिमले कक्षा सञ्चालन गर्नुपर्दछ । विविधतालाई ध्यानमा राखेर बालबालिकाको सिकाइलाई प्रोत्साहन गर्नुपर्दछ । खेल, गीत, कविता, कथाकथन, प्रदर्शन, श्रव्यदृश्य सामग्रीको प्रदर्शनमार्फत सिकाइका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरिनुपर्ने छ । यसका अतिरिक्त अवलोकन, समूहकार्य, परियोजना कार्य, छलफल जस्ता विधिहरूका माध्यमबाट बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासमा जोड दिनुपर्ने छ ।
- सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया सञ्चालन गर्दा विद्यार्थीकेन्द्रित र बालमैत्री शिक्षण विधि अपनाई निरन्तर सिकाइमा जोड दिनुपर्ने छ ।
- विद्यार्थीको सिकाइलाई केन्द्रबिन्दु मानी सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्ने छ । विद्यार्थीको सहभागितामा योजना निर्माण, परियोजना कार्य, क्षेत्र भ्रमण, समस्या समाधान, खोजमूलक अध्ययन, प्रवर्तनमुखी शिक्षण पद्धतिलाई सिकाइ सहजीकरण विधिका रूपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने छ ।
- सिकाइ प्रक्रिया सैद्धान्तिक पक्षमा भन्दा बढी गरेर सिक्ने अवसर प्रदान गर्ने क्रियाकलापमा आधारित हुनुपर्ने छ ।
- शिक्षकले सहजकर्ता, उत्प्रेरक, प्रवर्धक र खोजकर्ताका रूपमा भूमिका निर्वाह गर्नुपर्ने छ ।
- पठनपाठनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई उपलब्ध साधन, स्रोत र आवश्यकताअनुसार उपयोग गर्नुपर्ने छ ।
- सबै प्रकारका सिकाइ आवश्यकता र चाहना भएका (अपाङ्गता, अशक्त, असहाय, कमजोर आदि) विद्यार्थीलाई समेट्ने गरी कक्षामा समावेशी सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया अपनाउनुपर्ने छ ।

- भाषिक कठिनाइका कारण सिकाइमा बाधा नहुने सुनिश्चित गर्न यथासम्भव बालबालिकाको मातृभाषा, घरमा बोल्ने भाषामा सञ्चार गरी सिकाइ क्रियाकलापमा सक्रिय सहभागी हुन सक्ने वातावरण तयार गर्नुपर्ने छ।
- सिकाइ क्रियाकलापमा शिक्षक र सिकारु तथा सिकारु र सिकारु बिचको अन्तरक्रिया, समूह सिकाइ, सिकाइका लागि मूल्याङ्कन, शिक्षक शिक्षक सहकार्य, शिक्षक–समुदाय सहकार्य जस्ता सहकार्यलाई बढावा दिनुपर्ने छ।
- सिकाइ र दैनिक जीवनसँग विषयवस्तुको तालमेल, पूर्वअनुभवमा आधारित ज्ञान तथा सिप विकास, व्यवहारकुशल सिप र सिकाइबिचको सहसम्बन्ध हुने गरी जीवन्त अनुभवसँगको तादात्म्य कायम गर्नुपर्ने छ ।
- बालकेन्द्रित, सिकाइकेन्द्रित, अनुभवकेन्द्रित, उद्देश्यमूलक र विविधतामा आधारित सिकाइ सहजीकरण विधिको प्रयोग (परियोजना कार्य, घटना अध्ययन, खोज अनुसन्धानमा आधारित शिक्षण, सहपाठी सिकाइ आदि) गरी सक्रिय सिकाइ सहजीकरण विधि प्रयोग गर्नुपर्ने छ ।
- सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापमा सिकारुको सिकाइ अनुगमन, विद्यालय तथा परिवारमा सहज सिकाइ वातावरण विकास, पूर्वज्ञानमा आधारित विषयवस्तुको छनोट, समुदाय परिचालन जस्ता कार्यबाट विद्यालय समुदाय सहसम्बन्ध जोड्नुपर्ने छ ।
- सिकारुको रुचि र सिकाइ गति एवम् सिकारुको सक्रिय सहभागितामा सिकाइ क्रियाकलाप चयन र कार्यान्वयन गर्दै स्वस्फूर्त सिकाइमा जोड दिनुपर्छ ।
- शिक्षक, विद्यालय तथा विद्यार्थीलाई सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप चयन, सञ्चालन र मूल्याङ्कनमा आवश्यक सहयोग, निरन्तर पेसागत छलफल, सहकार्य र अनुभव आदान प्रदान गर्दै शैक्षिक परिवर्तनका लागि सहयोगमा प्राथमिकता दिनुपर्ने छ ।
- सिकाइलाई दैनिक जीवन पद्धतिसँग आबद्ध गर्दै व्यवहारकुशल सिप हासिल गर्न सिकाइको खण्डीकरण हुन नदिई एक विषयक्षेत्रको सिकाइले अर्को विषयक्षेत्रको सिकाइलाई सहयोग गर्ने गरी अन्तरसम्बन्धित गरी एकीकृत सिकाइमा जोड दिनुपर्ने छ ।
- एकीकृत पाठ्यक्रमले सिकाइका लागि सरलबाट जटिलतिरको स्पष्ट मार्ग निर्धारण गर्छ । सरल विषयक्षेत्रबाट क्रमशः जटिल विषयक्षेत्रमा प्रवेश गर्दै जान मार्ग प्रशस्त गर्ने र सिकाइ सहजीकरण पनि विद्यार्थीको सिकाइ गतिबमोजिम गर्न स्वगतिमा हुने सिकाइमा जोड दिनुपर्ने छ ।

विषयक्षेत्रको प्रकृति र स्वरूपका आधारमा शिक्षण विधि तथा प्रविधि तथा कक्षा क्रियाकलापमा विविधता कायम गरिनु आवश्यक छ । शिक्षण सिकाइ प्रक्रियालाई वैज्ञानिक, व्यावहारिक र सिकारुअनुकूल बनाउनका लागि विविध शिक्षण विधि र प्रविधिको उपयोग, स्थानीय साधन र स्रोत तथा उपलब्ध आधारभूत तह उपकरण एवम् आवश्यकताका आधारमा स्थानीय परिवेशअनुसार भिन्न भिन्न ढङ्गले व्यवस्थापन गर्न सकिन्छ । सिकाइ प्रक्रियामा एकातिर आधुनिक शैक्षणिक प्रविधिको प्रयोग अत्यावश्यक हुन्छ भने अर्कातर्फ विद्यार्थीअनुकूलको शिक्षण प्रक्रिया सञ्चालन गर्न स्थानीय परिवेशअनुकूलका विधि तथा प्रविधिको प्रयोग पनि आवश्यक हुन्छ । त्यस्तै स्थानीय वातावरण, विद्यार्थीको रुचि, क्षमता, स्तर र आवश्यकताले पनि सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियालाई प्रभाव पार्ने गर्दछ ।

शिक्षण सिकाइमा विभिन्न विधिहरूको प्रयोग अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त गर्नका लागि गरिन्छ तर यस्ता विधिहरू विभिन्न पद्धति र प्रक्रियामा आधारित हुनुपर्छ र विभिन्न किसिमका अध्ययन, प्रयोग र अनुभवबाट सिद्ध भएका पनि हुनुपर्छ । यस प्रकार शिक्षण सिकाइ कुनै खास वैज्ञानिक, मनोवैज्ञानिक वा शैक्षणिक सिद्धान्तहरूमा आधारित भए पनि ती विधि तथा प्रक्रियालाई व्यावहारिक र सान्दर्भिक शैक्षणिक प्रक्रियामा ढाल्नुपर्छ ।

६.११ सिकाइ सहजीकरण योजना बनाउँदा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू

स्थानीय विषयका पाठ्यक्रम स्थानीय आवश्यकता अनुसार स्थानीय स्तरमै निर्माण तथा कार्यान्वयन गरिएको विषयको प्रकृति अनुरूप सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सकिन्छ ।

स्थानीय पाठ्यक्रमले अपेक्षा गरेका सिप, ज्ञान तथा अनुभवहरू सिकाउन सिकाइ योजना बनाउँदा निम्नलिखित तथ्यलाई ध्यान दिनु पर्दछ ।

१. समग्र पाठ्यक्रमको अध्ययन गरी अन्तरसम्बन्धित विषयक्षेत्र पहिचान गर्नुपर्दछ ।

२. कक्षा १–३ सम्मका विद्यार्थीहरूका हकमा सम्भव भएसम्म स्थानीय विषयवस्तुलाई अन्य विषयसँग अन्तरसम्बन्धित हुने गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्दछ । जस्तैः स्थानीय अभिवादनका शैली अभ्यास गराउदा मेरो नेपाली तथा मेरो सेरोफेरो पुस्तकमा दिइएका विषयवस्तुलाई आधार वनाउन सकिन्छ । त्यस्तै आफू वस्ने स्थान तथा पर्यटकीय स्थान विषेशलाई वर्णन गर्न दायाँवायाँ नजिक टाढा दिशा जनाउने शब्दको प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

३. प्रभावकारी सिकाइ प्रत्यक्ष अनुभवबाट हुने हुँदा सिकाइ क्रियाकलाप निर्माण गर्दा यथासम्भव ज्ञानेन्द्रिय (Sensory Organs) प्रयोग हुने गरी गर्नुपर्दछ ।

४. सिकाइ क्रियाकलापमा बालबालिकाको रूचिअनुसारका खेल तथा रचनात्मक कार्य समावेशगरी अधिक सहभागिताको सुनिश्चतता गरिनुपर्दछ ।

५. बालबालिकाको रुचि, उमेर, भाषा, व्यक्तिगत वा पारिवारिक पृष्ठभूमि समेत ख्याल गरी आवश्यकता अनुसार वैयक्तिक सिकाइ क्रियाकलाप पनि सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

६. स्थानीय विषयको पाठ्यक्रमले अपेक्षागरेका सिप तथा ज्ञानसँग सम्बन्धित सिकाइ उपलब्धिहरू हासिल गराउन पाठ्यपुस्तक उपलब्ध नहुँदाको अवस्थामा पनि स्थानीय रूपमा सामग्री बनाउने, संकलन गर्ने वा अन्य वैकल्पिक व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ ।स्थानीय पाठ्यक्रमको मिल्दो विषयवस्तु भएमा केन्द्रिकृत पाठ्यसामग्री पनि प्रयोगमा ल्यउन सकिन्छ ।

६.१२ सिकाइ मूल्याङ्कन

आधारभूत तहमा औपचारिक प्रकृतिको आवधिक परीक्षा सञ्चालन गरी विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन अर्थात् निर्णयात्मक प्रयोजनको परम्परागत पद्धतिको मूल्याङ्कनले बालबालिकालाई सिकाइका लागि प्रोत्साहन गर्ने र सिकाइमा सहयोग गर्ने कार्यमा योगदान गर्न सक्दैन भन्ने कुरालाई आत्मसात् गरिएको छ । यस सन्दर्भमा सिकाइ मूल्याङ्कनले उनीहरूलाई सिकाइका लागि प्रोत्साहन गर्नुका साथै सिकाइ सुधारका लागि मार्गप्रशस्त गर्नुपर्दछ भन्ने दृष्टिकोणमा आधारित भई कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनका प्रक्रिया, रणनीति तथा साधनहरू प्रयोग गर्नु आवश्यक छ । कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनका लागि विभिन्न किसिमका साधनहरू प्रयोग गरेर विद्यार्थीको सिकाइको निरन्तर लेखाजोखा गरी शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा अभ्यास गरी सिकाइ सुधारमा उपयोग गरिन्छ ।

कक्षाकोठामा आधारित यस्तो मूल्याङ्कनको अभिलेखलाई सञ्चित गरी आवश्यकतानुसार सिकाइको मूल्याङ्कनका रूपमा अर्थात् विद्यार्थीको सिकाइस्तर पहिचान गर्ने प्रयोजनमा पनि प्रयोग गर्न सकिने हुन्छ । यसरी निर्माणात्मक उद्देश्यले गरिने कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनको अभिलेखलाई निर्णयात्मक प्रयोजनमा पनि प्रयोग गर्न सकिने भएकाले यस्तो मूल्याङ्कन पद्धतिलाई निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धति पनि भन्ने गरिन्छ ।

यस पाठ्यक्रममा अपेक्षित सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइस्तरको मूल्याङ्कन तथा सुधारात्मक सिकाइको अभिलेखीकरण गर्ने तरिका र अभिलेखीकरण साधनसमेत समावेश गरिएको छ ।

६.१२.१ सिकाइका लागि मूल्याङ्कन

कक्षाकोठामा गरिने मूल्याङ्कनले सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया अर्थात् शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाकै एउटा अङ्गका रूपमा विद्यार्थीको नियमित लेखाजोखा गरी विद्यार्थीको सिकाइमा निरन्तर सुधार गरी न्यूनतम सिकाइस्तर प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्दछ । यसले विद्यार्थीलाई न्यूनतम सिकाइ स्तर प्राप्तिका साथै उनीहरूलाई सिकाइमा निरन्तर प्रगति गर्ने अवसर सिर्जना गर्न सहयोग गर्दछ । कक्षाकोठामा गरिने यस्तो मूल्याङ्कनले विद्यार्थीको सिकाइको वर्तमान अवस्था पत्ता लगाई सुधारका लागि मार्ग पहिचान गर्न सहयोग गर्नुका साथै अपेक्षित सिकाइ गर्ने विद्यार्थीका लागि अग्रिम सिकाइका लागि निर्देशित पनि गर्दछ । कक्षाकोठामा गरिने यस्तो मूल्याङ्कनलाई विद्यार्थीको स्तर वा ग्रेड निर्धारणका लागि गरिने सिकाइको मूल्याङ्कनका रूपमा नलिई सिकाइ सुधार गर्ने प्रयोजनका लागि गरिने मूल्याङ्कन अर्थात् यसलाई मूलतः सिकाइका लागि मूल्याङ्कनका रूपमा प्रयोग गरिनुपर्दछ । अर्को शब्दमा सिकाइको क्रममा कक्षाकोठामा गरिने यस्तो मूल्याङ्कन निर्माणात्मक प्रकृतिको हुनुपर्दछ ।

निर्माणात्मक प्रयोजनका लागि सञ्चालन गरिने यस्तो मूल्याङ्कनका लागि विद्यार्थीले के सिक्ने हो भन्ने कुरा निर्धारण गर्नुपर्दछ अर्थात् अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि तय गर्नुपर्दछ । विद्यार्थीले के सिक्ने भन्ने कुराको निर्धारण गरेपछि विद्यार्थीको सिकाइको वर्तमान अवस्था वा निश्चित सिकाइ क्रियाकलापछिको विद्यार्थीको सिकाइ अवस्था वा स्तर के कस्तो छ भनी विभिन्न साधन तथा माध्यम प्रयोग गरी पत्ता लगाउनुपर्छ । यसरी विद्यार्थीको वर्तमान सिकाइ अवस्था पहिचान गरिसकेपछि सिकाइको निर्धारित लक्ष्यमा कसरी पुग्ने भन्ने मार्ग तय गर्नुपर्दछ । यसरी विद्यार्थीको अपेक्षित सिकाइ स्तर तय गर्ने, सिकाइको वर्तमान अवस्था वा स्तर पत्ता लगाउने र कसरी अपेक्षित सिकाइस्तर प्राप्त गर्ने भनी तय गर्ने कार्यका लागि विद्यार्थीको निर्माणात्मक मूल्याङ्कन गरिन्छ ।

सिकाइ मूल्याङ्कनलाई सिकाइ प्रक्रियाकै अभिन्न अङ्गका रूपमा प्रयोग गर्नुपर्दछ । यस्तो मूल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि तथा कमजोरीहरूको निरन्तर लेखाजोखा गरी सिकाइ सुधारका लागि पृष्ठपोषण प्रदान गर्नु हो । यस्तो पृष्ठपोषण दुई चरणमा हुन सक्दछ । पहिलो चरणमा शिक्षण सिकाइको क्रममा वा निश्चित विषयवस्तु सिकाइपश्चात् गरिएको मूल्याङ्कनमा अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त गर्न नसकेका विद्यार्थीका कठिनाइका क्षेत्र पत्तालगाई सुधारात्मक सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु र दोस्रो चरणमा पटकपटकका सुधारात्मक सिकाइ क्रियाकलापबाट पनि सिकाइ सुधार हुन नसकेका विद्यार्थीहरूका लागि उपचारात्मक सिकाइ क्रियाकलाप तर्जुमा गरी सिकाइमा सुधार गर्नुपर्दछ । कक्षाकोठामा आधारित निर्माणात्मक मूल्याङ्कनले प्रत्येक विद्यार्थीलाई न्यूनतम सिकाइ स्तर प्राप्त गर्ने सुनिश्चितता गरी माथिल्लो सिकाइ स्तर प्राप्त गर्न सहयोग गर्नुपर्दछ । यसबाट

विद्यार्थीहरूको कक्षा दोहोऱ्याउने क्रमलाई न्यून गरी शैक्षिक क्षति घटाउन सहयोग पुग्नाका साथै न्यूनतम स्तरको सिकाइ सुनिश्चित भई थप सिकाइका लागि अवसर सिर्जना हुने छ ।

६.१२.२ मूल्याङ्कनका विधि तथा प्रक्रिया

निश्चित समयावधिमा विद्यार्थीको सिकाइको लेखाजोखा गर्ने नभई निरन्तर, नियमित तथा कक्षा क्रियाकलापको अङ्गका रूपमा प्रयोग गर्नुपर्दछ । कक्षाकोठामा सिकाइ क्रियाकलापको योजना तथा सञ्चालन निर्धारित सिकाइ उपलब्धि तथा तिनको विस्तृतीकरणका आधारमा ती सिकाइ उपलब्धि प्राप्त गर्न सक्ने किसिमले गर्नुपर्दछ । सिकाइ मूल्याङ्कनमा पनि ती सिकाइ उपलब्धि विद्यार्थीले केकति हासिल गर्न सके भन्ने लेखाजोखा गर्न सकिने प्रक्रिया र साधन प्रयोग गर्नुपर्छ । यस्तो मूल्याङ्कन सिकाइ क्रियाकलापकै अभिन्न अङ्गका रूपमा नियमित रूपमा सञ्चालन गरी विद्यार्थीको सिकाइ सुधारका लागि निरन्तर पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुपर्दछ ।

प्रत्येक विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका (Portfolio) व्यवस्थित गरी राखिनुपर्छ । कार्यसञ्चयिका फायललाई विद्यार्थीको कक्षाकार्य, परियोजना कार्य, उपलब्धि परीक्षा, विद्यार्थीमा आएको व्यावहारिक परिवर्तनको अवलोकन, हाजिरी आदिका माध्यमले अद्यावधिक गर्नुपर्छ । विद्यालयमा पठनपाठन भएका विषयवस्तु र विद्यार्थीको उपलब्धिका बारेमा प्रत्येक महिना वा निश्चित विषयवस्तु वा विषयक्षेत्रको अध्ययन पूरा गरेपछि अभिभावकलाई जानकारी पठाउने व्यवस्था गरी कार्यसञ्चयिकामा त्यसको अभिलेख उल्लेख गर्नुपर्ने छ । यस तहमा गृहकार्यलाई अनिवार्य नगरी कक्षाकार्यमै बढी जोड दिने भए पनि आवश्यक भए केही गृहकार्य पनि दिन सकिने छ तर दैनिक र एकै दिनमा विभिन्न विषयक्षेत्रमा गृहकार्य दिनु भने उपयुक्त हुँदैन । विद्यार्थीको मूल्याङ्कनमा यथाशक्य वास्तविक कार्य (Authentic task) समावेश गर्नु उपयुक्त हुने छ ।

सिकाइ मूल्याङ्कनको प्रक्रिया सामान्यतया निम्नअनुसार हुने छः

१. मूल्याङ्कनलाई सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गका रूपमा कक्षा क्रियाकलापसँगै एकीकृत गरी सिकाइ सुधारमा निरन्तर प्रयोग गर्नुपर्छ ।

२. सिकाइ उपलब्धि र तिनको विस्तृतीकरण तयार गरी सोहीअनुसार सम्भाव्य मूल्याङ्कन विधि, प्रक्रिया र साधनको तयारी गर्नुपर्छ ।

३. दैनिक कक्षा क्रियाकलापसँगै विद्यार्थीको सिकाइको लेखाजोखा गरी सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई सुधारात्मक सिकाइ प्रक्रियाद्वारा निर्धारित न्यूनतम सिकाइ सुनिश्चित गरी सबै विद्यार्थीलाई थप सिकाइका लागि अवसर प्रदान गर्नुपर्छ ।

४. विद्यार्थीको सिकाइ स्तरको मूल्याङ्कन गर्दा मूलतः विद्यार्थीले विभिन्न सिकाइक्षेत्रमा अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि हासिल गरे वा नगरेको परीक्षण गर्नुपर्छ ।

५. विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कनमा विषयगत सिकाइ क्षेत्रमा अपेक्षित ज्ञान, बुझाइ, प्रयोग तथा आवश्यकतानुसार विश्लेषण, मूल्याङ्कन र सिर्जनालगायतका उच्च क्षमता परीक्षण गर्नका लगि उपयुक्त साधन तथा प्रक्रिया प्रयोग गर्नुपर्छ ।

६. मूल्याङ्कनका क्रममा आवश्यक व्यवहारकुशल सिप प्राप्तिमा विद्यार्थीले हासिल गरेका सक्षमताको पनि लेखाजोखा गरी आवश्यकतानुसार सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार गर्नुपर्छ ।

७. मूल्याङ्कनपश्चात् कुनै विद्यार्थीले अपेक्षित नतिजा प्राप्त गर्न नसकेमा सुधारात्मक शिक्षण सिकाइको प्रक्रियाअनुरुप विद्यार्थीको सिकाइ सुधार गरी अपेक्षित सिकाइ सुनिश्चित गर्नुपर्छ । पटकपटकको

सुधारात्मक शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाबाट पनि न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गर्न नसक्ने विद्यार्थीका लागि उपचारात्मक शिक्षणको प्रबन्ध गर्नुपर्छ ।

८. मूल्याङ्कनको नतिजालाई विषयक्षेत्र तथा सिकाइ उपलब्धिअनुसार अभिलेखीकरण गर्नुपर्छ । विद्यार्थीको व्यक्तिगत फायल खडा गरी मूल्याङ्कनको नतिजाका साथै अन्य सान्दर्भिक विवरणसहितको कार्यसञ्चयिका (Portfolio) व्यवस्थित गरेर राख्नुपर्छ ।
९. मूल्याङ्कन नतिजाको अभिलेखलाई विद्यार्थीको सिकाइ अवस्था पहिचान गर्न, भावी सिकाइको योजना निर्माण गर्न र सिकाइ उपलब्धिको प्रगतिको अभिलेखका रूपमा विद्यालय, शिक्षक, विद्यार्थी तथा अभिभावकले आवश्यकतानुसार प्रयोग गर्नुपर्छ ।
१०. विद्यार्थीलाई स्वमूल्याङ्कन तथा प्रतिविम्बन गर्न र सिकाइ सुधारको आवश्यकता तथा उपाय पहिचान गर्न शिक्षक तथा अभिभावकले प्रेरित गर्नुपर्छ ।

६.१२.३ मूल्याङ्कनका तरिका र साधन

परीक्षण गरिने सिकाइ उपलब्धि तथा विषयवस्तुको स्वरूप, विद्यार्थीको उमेर तथा रुचि, उपलब्ध स्रोत तथा साधन, कक्षामा भएका विद्यार्थी सङ्ख्या, शिक्षकको क्षमता तथा रुचि जस्ता पक्ष विचार गरेर मूल्याङ्कनका तरिका र साधनको छनोट तथा विकास गर्नुपर्छ । मूल्याङ्कनका साधनहरूले सिकाइ उपलब्धिअनुसारको सूचक अर्थात् विद्यार्थीको अपेक्षित क्षमता मापन गर्न सक्नुपर्ने भएकाले साधनहरू वैध हुनुपर्छ । मूल्याङ्कनका साधनहरूको अर्को गुण भनेको फरकफरक स्थान तथा व्यक्तिले परीक्षण गर्दा नतिजामा एकरूपता आउनुपर्दछ अर्थात् साधनहरू विश्वसनीय हुनुपर्छ । मूल्याङ्कन साधनहरूको अर्को महत्त्वपूर्ण गुण भनेको विविधताको सम्बोधन गर्न सक्नु हो । यहाँ विविधतालाई मूलतः दुई रूपमा लिन सकिन्छ । पहिलो, विद्यार्थीका विविध क्षमता मापन गर्नसक्ने गरी साधनमा विविधता कायम गर्नु हो भने अर्को एकभन्दा बढी साधन प्रयोग गर्नु वा एकभन्दा बढी साधन विकास गरी विद्यार्थीको रुचि तथा प्राथमिकताअनुरुपको साधन छनोट गरी प्रयोग गर्नु पनि विविधताको सम्बोधन हो ।

मूल्याङ्कनका विभिन्न तरिका तथा साधनहरू हुन्छन् । केकस्ता तरिका तथा साधनहरू प्रभावकारी हुन्छन् भन्ने कुरामा विभिन्न पक्षले प्रभाव पारेका हुन्छन् भन्ने कुरा अघिल्लो अनुच्छेदमा उल्लेख गरिसकिएको छ । त्यसैले यस्तै तरिका तथा साधन मात्र प्रयोग गर्नुपर्छ भन्ने कुरा उपयुक्त नहुने भएकाले मूल्याङ्कनका सम्भाव्य तरिका तथा साधनहरू मात्र यहाँ उल्लेख गरिएको छ । यसको थप विस्तृतीकरण विषयक्षेत्रगत रूपमा अनुसूचीमा समावेश गरिएको छ । शिक्षकले आवश्यकतानुसारका तरिका तथा साधन छनोट गरी विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

सिकाइ मूल्याङ्कनका लागि प्रयोग गर्न सकिने कार्य तथा साधनहरूबाट प्राप्त सूचनाहरूलाई निश्चित स्वरूपमा अभिलेखीकरण गरिनुपर्दछ । कक्षा कार्य, व्यवहार परिवर्तन, सिर्जनात्मक कार्य, कक्षा सहभागिता तथा विद्यार्थीका कार्यको प्रदर्शनको परीक्षणको अभिलेखीकरण शिक्षकको अवलोकनको माध्यमबाट गर्न सकिने भएकाले यसका लागि उपयुक्त अवलोकन फाराम तयार गर्नुपर्दछ । यसका लागि विभिन्न प्रकारका रुजु सूची तयार गरी विद्यार्थी परीक्षण तथा मूल्याङ्कन गरिन्छ । विद्यार्थीका कार्य तथा उपलब्धिसहित उनीहरूका विभिन्न विवरण व्यवस्थित तरिकाले राख्ने गरी कार्यसञ्चयिका (Portfolio) तयार गरी विद्यार्थीको प्रगति के कति मात्रामा र के कसरी भइरहेको छ, के कस्ता सिकाइ कमीकमजोरी रहेका छन् र ती कमीकमजोरीहरू हटाई सिकाइमा सुधार के

कसरी गर्ने भन्ने कार्यका लागि यसबाट सहयोग पुग्दछ । विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि प्रयोग गर्न सकिने तरिका तथा साधनहरू निम्नअनुसार हुन सक्दछन्:

तालिका नं. १२ विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका सम्भाव्य तरिका तथा साधनहरू

क्र.सं.	मूल्याङ्कन तरिका	मूल्याङ्कनका साधन	कैफियत
१	अवलोकन	रुजू सूची, रुब्रिक्स र श्रेणी मापन, मौखिक प्रश्न, फाराम, घटना वर्णन	
२	मौखिक कार्य	प्रश्न, चित्र, पठन सामग्री, सन्दर्भ, घटना, श्रव्य तथा दृष्य सामग्री	
३	लिखित कार्य	प्रश्न, छोटा परीक्षा, घटना, सन्दर्भ, पठन सामग्री, श्रव्य तथा दृष्य सामग्री	
४	परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्य	रुजू सूची, रुब्रिक्स र श्रेणी मापन, मौखिक प्रश्न	
५	कार्य सम्पादन तथा प्रदर्शन	अवलोकन, रुजू सूची, रुब्रिक्स वा श्रेणी मापन, मौखिक प्रश्न	
६	सहपाठी मूल्याङ्कन	अवलोकन, रुजू सूची, श्रेणी मापन, फाराम	
७	स्वमूल्याङ्कन	रुजू सूची, श्रेणी मापन, फाराम	
८	अभिभावकको प्रतिक्रिया	रुजू सूची, श्रेणी मापन, फाराम	
९	कुराकानी, छलफल	अवलोकन, रुजू सूची, श्रेणी मापन, फाराम	

उल्लिखित मूल्याङ्कन तरिका तथा साधनमध्ये उपयुक्त तरिका तथा साधन प्रयोग गरी प्रत्येक सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको उपलब्धि परीक्षण गरेर उपलब्धिस्तरलाई सुरूका कक्षाहरूमा निम्नअनुसार रेटिङ गर्नुपर्दछ:

तालिका नं. १३ विद्यार्थीको उपलब्धिस्तर र त्यसको सामान्य व्याख्या

उपलब्धिस्तर	मापन	उपलब्धिस्तरको सामान्य व्याख्या
कमजोर (Below basic)	१	मुख्य सिकाइ उपलब्धि हासिल गर्न नसकेको, सबैजसो सिकाइ उपलब्धिका लागि सुधारात्मक सिकाइ आवश्यक भएको
सामान्य (Basic)	२	मुख्य सिकाइ उपलब्धि आंशिक रूपमा हासिल गरेको तर सुधारात्मक सिकाइ आवश्यक भएको
राम्रो (Proficient)	३	मुख्य सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको
उच्च (Advanced)	४	माथिल्लो स्तरको उपलब्धि हासिल गरेको

पहिलो चरणमा दैनिक कक्षा क्रियाकलापका रूपमा विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइ सुधार गर्नुपर्दछ । मूल्याङ्कनको दोस्रो चरणमा कुनै सिकाइ उपलब्धि हासिल भयो वा भएन भनी उल्लिखित तरिका तथा साधनमध्ये उपयुक्त साधनहरू प्रयोग गरी विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गरी सिकाइस्तर अभिलेखीकरण गर्नुपर्दछ । यसरी अभिलेखित सिकाइस्तर १ वा २ मात्र भएमा सुधारात्मक सिकाइको योजना निर्माण गरी कम्तीमा उपलब्धिस्तर ३ पुऱ्याउने प्रयास गर्नुपर्दछ । उपलब्धिस्तर ३ प्राप्त गरेको विद्यार्थीलाई समेत ४ पुऱ्याउन सहयोग गर्नुपर्छ । यदि पटक पटकको प्रयासबाट पनि कुनै विद्यार्थीको उपलब्धिस्तरमा सुधार हुन नसकेमा यसको कारण खोजी

गरी उपचारात्मक सिकाइको योजना बनाउनुपर्दछ भने अन्यलाई अग्रिम सिकाइमा सरिक गराउनुपर्दछ । सुधारात्मक सिकाइ पछि पुनः विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गरी उपलब्धिस्तर निर्धारण गरेर पुनःअभिलेखीकरण गर्नुपर्छ । निश्चित सिकाइक्षेत्रका सिकाइउपलब्धिहरूको सिकाइ परीक्षणपश्चात् सो सिकाइक्षेत्रको औसत सिकाइ उपलब्धिसमेत गणना गरी विद्यार्थी र अभिभावकसँग छलफल गरी विद्यार्थीका सबलता र सुधारका क्षेत्र र उपाय पहिचान गर्नुपर्छ ।

यही क्रममा सबै विषयक्षेत्रको सिकाइपश्चात् सिकाइ उपलब्धिको परीक्षण गरी प्रत्येक सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइस्तरसहित विषयक्षेत्रगत औसत सिकाइ उपलब्धि निकाल्न सकिन्छ । त्यसै गरी मुख्य व्यवहारकुशल सिपमा विद्यार्थीको उपलब्धिस्तर पनि अभिलेखित गर्न सकिन्छ । यसरी तयार गरिएको अभिलेख नै विद्यार्थीको वार्षिक उपलब्धिको प्रतिवेदन हुने छ । विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको यस्तो अभिलेख तथा प्रतिवेदनको प्रयोग शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक तथा विद्यालयले विद्यार्थीको सिकाइस्तरको सुनिश्चितता गर्न, सिकाइ सुधारका लागि पृष्ठपोषण प्रदान गर्न र भावी सिकाइको योजना निर्माणका लागि गरिन्छ ।

६.१२.४ अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि मूल्याङ्कनका तरिका तथा साधनको प्रयोग

विभिन्न किसिमका अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि उल्लिखित मूल्याङ्कनका तरिका तथा साधनहरूमध्ये कतिपय उपयोगी नहुन पनि सक्दछन् भने कतिपय तरिका तथा साधनहरूको प्रयोगमा भिन्नता ल्याउनुपर्ने हुन सक्दछ । शिक्षकले आफ्नो कक्षाकोठामा भएका विद्यार्थीको अपाङ्गताको किसिम तथा स्वरूपअनुरूप प्रयोग गर्न सकिने मूल्याङ्कनका वैकल्पिक तरिका तथा साधनहरूको तयारी गरी उपयुक्त तरिका तथा साधन प्रयोग गर्नुपर्छ । मूल्याङ्कनका कुनै साधन उपयुक्त नभएकै आधारमा कुनै पनि विद्यार्थीलाई सिकाइको मूल्याङ्कन र पृष्ठपोषण प्राप्त गर्ने अवसरबाट वञ्चित नहुने गरी शिक्षकले वैकल्पिक तरिकाहरूको खोजी तथा तयारी गर्नुपर्दछ ।

विभिन्न किसिमका अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि उपयोगी मूल्याङ्कनका वैकल्पिक तरिका तथा साधनहरूको विविधता र परिस्थितिजन्यतालाई विचार गर्दा सबै तरिका तथा साधनहरू उल्लेख गर्न सम्भव देखिँदैन र यसो गर्नु उपयुक्त पनि हुँदैन त्यसैले यहाँ वैकल्पिक तरिका तथा साधनका केही उदाहरण मात्र प्रस्तुत गरिएको छ ।

- दृष्टि क्षमता कमजोर भएका विद्यार्थीका लागि पढ्नुपर्ने कार्य वा प्रश्न ठुलो आकारको अक्षरमा छाप्ने, अतिरिक्त प्रकाश भएको स्थानमा कार्य गर्ने वा परीक्षा दिने व्यवस्था गर्ने, परिस्थितिअनुरूप आवश्यक देखिए अतिरिक्त समय दिने इत्यादि ।
- दृष्टिविहीनमध्ये ब्रेललिपि पढ्न र लेख्न सक्नेहरूका लागि सोहीअनुसार व्यवस्था गरी आवश्यकतानुसार अतिरिक्त समय दिने तर ब्रेललिपि प्रयोग नगर्नेका लागि सहयोगी व्यवस्था गर्ने वा मौखिक वा अन्य कुनै वैकल्पिक तरिका तथा साधन प्रयोग गर्ने । जस्तैः विकल्पका रूपमा प्रश्न वा कार्यको निर्देशनको रेकर्ड दिएर उत्तर वा कार्यको विवरण रेकर्ड गर्न लगाउने । यस्ता विद्यार्थीहरूका लागि चित्र बनाउने तथा प्रयोगात्मक कार्यमा विकल्प तयार गर्ने ।
- दृष्टि क्षमता कमजोर भएका र दृष्टिविहीनका लागि लिखित कार्यको विकल्प कम्प्युटर प्रविधि तथा सफ्टवेयर उपलब्ध भएमा र प्रयोग गर्न सक्ने भएमा त्यसको उपयोग गर्न सकिन्छ ।
- कमजोर सुनाइ क्षमता भएकाहरूका लागि मौखिक प्रश्न तथा निर्देशनमा विशेष ध्यान दिई आवश्यक भए वैकल्पिक तरिका प्रयोग गर्नुपर्छ । यस्ता विद्यार्थीका लागि विकास गरिएका कम्प्युटर प्रविधि तथा सफ्टवेयर उपलब्ध भएमा र प्रयोग गर्न सकेमा त्यसको उपयोग गर्न सकिन्छ ।

- शारीरिक रूपमा कमजोर तथा अपाङ्गता भएकाहरूका लागि अपाङ्गताको स्वरूपअनुरूपको वैकल्पिक प्रबन्ध गर्ने ।
- बौद्धिक अपाङ्गता भएका सिकारूहरूका लागि आवश्यकतानुसार वैकल्पिक तरिका तथा साधनहरूको पहिचान, तयारी तथा प्रयोग गर्ने ।

६.१२.५ सिकाइका लागि माध्यम भाषाको छनोट

नेपालमा बहुसांस्कृतिक र बहुभाषिक समुदायको बसोवास रहेकाले यहाँ विभिन्न जातजाति र सांस्कृतिक पृष्ठभूमि भएका मानिसहरू बस्दछन् । नेपालका प्रायजसो समुदायमा मिश्रित प्रकारको बसोबास भएकाले विद्यालयहरूमा समेत विभिन्न भाषिक तथा सांस्कृतिक पृष्ठभूमिका विद्यार्थीहरू हुन सक्दछन् । नेपालमा धेरै प्रकारका भाषा बोलिने भएकाले धेरै जसो विद्यालयहरूमा भाषिक दृष्टिले मिश्रित कक्षा भएकाले धेरैजसो विद्यालयमा द्विभाषिक तथा बहुभाषिक अवस्था रहेको छ ।

विभिन्न भाषिक पृष्ठभूमि भएका बालबालिकाहरू विद्यालयमा भर्ना हुँदा घरपरिवार वा समुदायमा उनीहरूले प्रयोग गरिरहेको भाषा प्रयोग गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गरिएमा सिकाइ सहज र प्रभावकारी हुने छ । दोस्रो वा तेस्रो भाषामा शिक्षणसिकाइ सुरु गर्दा भाषा नबुझ्नाले बालबालिकाहरू विद्यालय तथा कक्षाकोठामा नरमाउने, कक्षा छाड्ने, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सहभागी नहुने पनि हुन सक्दछन् । त्यस्तै भाषाको समस्याले गर्दा शिक्षणका क्रममा दिइने ज्ञान, सिप उनीहरूले सहज रूपमा प्राप्त गर्न नसक्नुका साथै उनीहरूमा निरसता सिर्जना भई कक्षा छाड्ने, विद्यालय आउन नमान्ने जस्ता समस्या सिर्जना हुन गई अन्ततः नियमित रूपमा विद्यालयमा पठाउन नसक्ने समस्या सिर्जना हुन जान्छ । बालबालिकालाई मातृभाषाका माध्यमले शिक्षण गर्न सकिएमा शिक्षण प्रक्रिया रुचिकर र प्रभावकारी हुन गई समग्रमा शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुग्न जानुका साथै अन्य भाषाको सिकाइमा पनि मातृभाषा सिकाइको सकारात्मक प्रभाव पर्ने कुरा विभिन्न अनुसन्धानहरूले देखाएका छन् । यसरी प्रारम्भिक तहका विद्यार्थीले आफ्नो पहिलो भाषामा पढ्न पाएमा सिकाइ सहज हुनाका साथै पहिलो भाषामा आधारभूत दक्षता हासिल नगरेसम्म अपरिचित (दोस्रो वा तेस्रो) भाषालाई शिक्षणको माध्यम भाषाको रूपमा प्रयोग गर्न उपयुक्त मानिँदैन । बालबालिकाले घरपरिवार तथा समुदायमा प्रयोग गर्ने भाषामा शिक्षण गर्दा कक्षामा बढीभन्दा बढी अन्तरक्रिया हुन गई सिकाइ सजिलो र छिटो हुनाका साथै अन्य भाषाको सिकाइमा पनि पहिलो भाषाको सिप सङ्क्रमण सहज हुने अनुसन्धानले देखाएका तथ्यहरूलाई दृष्टिगत गरी मातृभाषा वा घरपरिवार तथा समुदायमा बोलिने भाषाबाट सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न र द्वि वा बहुभाषी विद्यार्थी भएका कक्षामा सिकाइ सहजीकरणका लागि द्वि वा बहुभाषाको प्रयोग हुन सक्ने वातावरण तयार गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु उपयुक्त हुने छ । समग्रमा प्रारम्भिक तहमा पढाइ र सिकाइको विकासका लागि माध्यम भाषाको निर्धारण निम्नानुसारका प्रचलित सिद्धान्तहरूका आधारमा गर्नुपर्दछः

- पढाइ सिप विकास, विषयवस्तु बोध र पठन प्रवाह विकासका लागि बालबालिकाको पहिलो भाषा/मातृभाषामा सिकाइ सहजीकरण सम्बद्ध क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा सिकाइ सजिलो र छिटो हुन्छ । बालबालिकालाई उनीहरूको मातृभाषामा साक्षरता सिकाउनु सबैभन्दा उपयुक्त हुन्छ । मातृभाषा बालबालिकाले राम्ररी बुझ्छन् र उपयुक्त गतिमा बोल्न सक्छन् । बालबालिकाले भाषा राम्ररी नबुझेसम्म अर्थपूर्ण सिकाइ सम्भव हुँदैन ।
- भाषिक सिपका आधारभूत पक्षहरूको विकास अपरिचित भाषाबाट असजिलो र कठिन हुन्छ । बुझाइमा आधारभूत ज्ञान नभएसम्म अपरिचित भाषालाई शिक्षणको माध्यम बनाउनु उपयुक्त मानिँदैन । बालबालिकालाई अपरिचित भाषामा सिक्न बाध्य पारियो भने उसले एकातिर नयाँ भाषा सिक्नुपर्ने र

सँगसँगै अपरिचित भाषाका माध्यमबाट सिक्ने प्रयास गर्नुपर्ने दोहोरो मार खेप्नुपर्ने हुन्छ । अतः बालबालिकालाई पूर्ण रूपले अपरिचित भाषा सिक्न दबाब दिइयो भने बुझाइमा कठिनाइ भई सिकाइबाट अलग हुन जाने अवस्था पनि आउँछ । यसो गर्नु भनेको बालबालिकालाई सिकाइको अवसरबाट वञ्चित गर्नुसरह हुन्छ ।

- पहिलो भाषामा सिकेका सिप अन्य भाषामा स्थानान्तरण गर्न सजिलो हुन्छ । एउटा भाषामा सिकेका साक्षरताका सिपलाई उपयुक्त समयमा अर्को भाषामा सहजै स्थानान्तरण गर्न सकिन्छ ।
- भयरहित तथा बालमैत्री वातावरणमा सिकाउन सकियो भने बालबालिकाले पहिलो तथा दोस्रो कक्षामै दुई वा बढी भाषा बोल्न र बुझ्न सक्छन् । आवश्यक भएमा आधारभूत तहको शिक्षाको पहिलो पाँच वर्षभित्र बिस्तारै पहिलोबाट दोस्रो भाषा क्रमागत रूपले सङ्क्रमण गराउनु प्रभावकारी हुन्छ भने आवश्यकतानुसार माथिल्ला कक्षाहरूमा तेस्रो भाषामा सङ्क्रमण गराउन सकिन्छ ।
- कम्तीमा बालबालिकालाई ५ वर्षदेखि ८ वर्षको उमेरसम्म मातृभाषाको माध्यमबाट शिक्षा दिनु उपयुक्त मानिन्छ । प्राथमिक शिक्षाका पछिल्ला तहमा क्रमशः मातृभाषाबाट स्थानीय वा नेपाली भाषालाई माध्यम भाषा बनाउन सकिने हुन्छ । तेस्रो भाषा अङ्ग्रेजीलाई सामान्यतया आधारभूत तहमा माध्यम भाषाका रूपमा प्रयोग गर्नु विषयवस्तु सिकाइ र भाषा सिकाइ दुवै दृष्टिले उपयुक्त नहुने भएकाले मातृभाषा, स्थानीय वा नेपाली भाषालाई माध्यम भाषाका रूपमा प्रयोग गर्न सकिने छ । यस तहमा आवश्यकताअनुसार पहिलो भाषाबाट दोस्रो र माथिल्ला कक्षाहरूमा दोस्रो भाषाबाट तेस्रोमा सङ्क्रमण गराउन सकिने छ । यसो गर्नाले विषयवस्तु सिकाइका साथै दोस्रो र तेस्रो भाषाको सिकाइ पनि सहज हुने छ ।

उल्लिखित सन्दर्भसमेतका आधारमा विद्यालयतहको पठनपाठनको माध्यम चयन गर्नुपर्ने हुन्छ । स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १–८) को पाठ्यक्रम २०७८ को प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि पाठ्यसामग्री र पठनपाठनका लागि माध्यम भाषाको व्यवस्था निम्नअनुसार हुने छः

- विद्यालय शिक्षाअन्तर्गत आधारभूत तह कक्षा १–५ मा भाषा विषयबाहेक अन्यमा पाठ्यसामग्री तथा सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाका लागि माध्यम भाषा मातृभाषा वा नेपाली भाषा हुने छ । तर कक्षा १–३ मा गणित विषयका लागि र कक्षा ४–५ मा गणित र विज्ञान तथा प्रविधि विषयका लागि भने अङ्ग्रेजीलाई माध्यम भाषा बनाउन पनि सकिने छ । बहुमातृभाषी विद्यार्थीहरू समावेश भएका कक्षामा पाठ्यसामग्री जुन भाषामा भए पनि बहुभाषी शिक्षक उपलब्ध भएसम्म कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा बहुभाषा प्रयोग गर्नु उपयुक्त हुने छ ।
- आधारभूत तहको कक्षा ६–८ पनि मातृभाषा, स्थानीय वा नेपाली भाषालाई माध्यम भाषा बनाउन प्रोत्साहित गरिने भए पनि गणित र विज्ञान तथा प्रविधि विषयका लागि अङ्ग्रेजीलाई माध्यम भाषा बनाउन पनि सकिने छ ।
- माध्यमिक तहमा भने नेपाली वा अङ्ग्रेजी माध्यम भाषा हुन सक्ने छ तर सामाजिक अध्ययन र मानव मूल्य/चारित्रिक शिक्षा जस्ता विषयहरूलगायत नेपाली कला, संस्कृति र मौलिक पहिचानमूलक विषयवस्तुहरूको पठनपाठनका लागि पाठ्यसामग्री र माध्यम नेपाली भाषा हुने छ ।
- प्रारम्भिक बालशिक्षाका लागि भने कक्षाकोठामा मातृभाषा वा नेपाली भाषा नै प्रयोग गर्नुपर्ने छ भने बहुमातृभाषी विद्यार्थीहरू समावेश भएको अवस्थामा बहुभाषा प्रयोग गरी बालबालिकालाई क्रियाकलापमा सरिक गराउनु उपयुक्त हुने छ ।

- विद्यालय तहको पठनपाठनका लागि सम्भव भएसम्म उल्लिखित माध्यम भाषामै लेखिएका पाठ्यसामग्री प्रयोग गर्नुपर्दछ ।
- विद्यालय तहमा भाषा विषयको पाठ्यसामग्री र पठनपाठन सामान्यतया सम्बन्धित भाषामा नै हुने छ ।
- संस्कृत तथा परम्परागत शिक्षातर्फका शास्त्रीय विषयहरूको पाठ्यसामग्री र पठनपाठनको माध्यम सम्बन्धित भाषा हुन सक्ने छ । धार्मिक प्रकृतिका विषयहरूको पठनपाठन सम्बन्धित धार्मिक ग्रन्थ लेखिएको भाषामा नै गर्न सकिने छ ।

उपलब्धि प्रतिशतलाई अक्षराङ्कनसँग मिलान गरी निम्नानुसार प्रस्तुत गर्नुपर्ने छ :
लेटर ग्रेडिङ पद्धति, २०७८ ले विद्यालय तहका पाठ्यक्रममा स्तरीकृत अङ्क र अक्षरमा उपलब्धि स्तर निर्धारण गर्न निम्नानुसार तालिका उल्लेख गरेको छ ।

तालिका १५ : स्तरीकृत अङ्क र अक्षरमा उपलब्धि स्तर

क्र. सं.	उपलब्धि प्रतिशत	स्तरीकृत अङ्क	अक्षरमा उपलब्धिस्तर	उपलब्धि स्तरको व्याख्या
१	९० र सोभन्दा माथि	४.०	A+	सर्वोत्तम (Outstanding)
२	८० र सोभन्दा माथि र ९० भन्दा कम	३.६	A	अत्युत्तम (Excellent)
३	७० र सोभन्दा माथि र ८० भन्दा कम	३.२	B+	उत्कृष्ट (Very Good)
४	६० र सोभन्दा माथि र ७० भन्दा कम	२.८	B	उत्तम (Good)
५	५० र सोभन्दा माथि र ६० भन्दा कम	२.४	C+	सन्तोषजनक (Satisfactory)
६	४० र सोभन्दा माथि र ५० भन्दा कम	२.०	C	ग्राह्य (Acceptable)
७	३५ र सोभन्दा माथि ४० भन्दा कम	१.६	D	आधारभूत (Basic)
८	३५ भन्दा कम	-	NG	अवर्गीकृत (Non Graded)

६.१३ पाठ्यक्रम कार्यान्वयन योजना

पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन गतिशील प्रक्रिया भएकाले यसको निर्माण र कार्यान्वयन अन्तरसम्बन्धित चक्रका रूपमा रहने गर्दछ । पाठ्यक्रमका सन्दर्भहरूको विश्लेषण गरी अवधारणा विकास, पाठ्यक्रमको मस्यौदा तयार, विभिन्न सरोकारवालाहरूसँग छलफलबाट राय तथा सुझाव प्राप्त गरी प्राप्त सुझावहरू समेतलाई उपयुक्तताका आधारमा समावेश गरी यो स्थानीय पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ ।
राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले निर्दिष्ट गरेअनुसारको आधारभूत तहको पाठ्यक्रम संरचनामा आधारित भई यो पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ । यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि विद्यालय, शिक्षक तथा विद्यार्थीका लागि आवश्यक पर्ने सन्दर्भ सामग्रीलगायतका सिकाइ सामग्रीहरू विकास गर्न तथा शिक्षकको क्षमता विकास गर्नु अपरिहार्य छ । त्यसै गरी पाठ्यक्रमद्वारा अपेक्षित सक्षमता हासिल गराउनका लागि शिक्षण सिकाइ विधि तथा प्रक्रियालाई क्रियाकलापमुखी र विद्यार्थी केन्द्रित बनाइनु आवश्यक छ भने विद्यार्थीको मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाकै अभिन्न अङ्गका रूपमा प्रयोग गरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई सिकाइका रूपमा र सिकाइका लागि उपयोग गर्नुपर्ने हुन्छ ।
विद्यालय तहमा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले दिएको पाठ्यक्रम संरचना तथा आधारअनुसार निर्माण गरिएको (कक्षा १-५ तथा ६-८) को स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्यिनको तालिका यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १५ : पाठ्यक्रम कार्यान्वयन तालिका (कक्षा १-५ तथा ६-८)

कक्षा	शैक्षिक वर्ष तथा कार्यान्वयन वर्ष		
	शैक्षिक वर्ष २०७८	शैक्षिक वर्ष २०८२	शैक्षिक वर्ष २०८३
१	कार्यान्वयन		
२	कार्यान्वयन		
३	कार्यान्वयन		
४	कार्यान्वयन		
५	कार्यान्वयन		
६		निर्माण	कार्यान्वयन
७		निर्माण	कार्यान्वयन
८		निर्माण	कार्यान्वयन

उपर्युक्त तालिकाअनुसार नगरपालिकाले पाठ्यक्रम तथा पाठ्यक्रमसँग सम्बन्धित सामग्रीको विकास तथा प्रबोधीकरण, पाठ्यक्रम सुधार गर्ने भए पनि पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि अन्य तयारी तथा कार्यहरू पनि आवश्यक छन् । खास गरी शिक्षक तयारी र विकास, शिक्षण सिकाइका लागि विद्यालय तथा कक्षाकोठाको सिकाइ वातावरण सुधार र पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि सहायता पद्धतिको विकास आवश्यक हुन्छ । यसका लागि आवश्यक स्रोतहरूको व्यवस्थापन, जनशक्तिको व्यवस्था, शिक्षक तयारी र विकास, शिक्षकका लागि आवश्यक उत्प्रेरणा तथा उत्तरदायित्व पद्धतिको विकास आवश्यक छ । यसप्रकार पाठ्यक्रम कार्यान्यिन योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा विद्यार्थीको सिकाइलाई केन्द्रबिन्दुमा राखिनुपर्दछ ।

६.१४ समय निर्धारण

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ अनुसार एक शैक्षिक सत्रमा कम्तीमा २०५ दिन विद्यालयमा पठनपाठन हुनुपर्नेछ । आधारभूत तह (कक्षा १-३) वार्षिक न्यूनतम २६ पाठ्यघण्टा (८३२ कार्यघन्टा) र कक्षा (कक्षा ४-५) वार्षिक न्यूनतम ३२ पाठ्यघण्टा (१०२४ कार्यघन्टा) पठनपाठन हुनुपर्ने छ । उल्लेखित समयमध्ये स्थानीय पाठ्यक्रमका लागि आधारभूत तह (कक्षा १-३) वार्षिक न्यूनतम ५ पाठ्यघण्टा (१६० कार्यघन्टा) र कक्षा (कक्षा ४-८) वार्षिक न्यूनतम ४ पाठ्यघण्टा (१२८ कार्यघन्टा) पठनपाठन हुने छ । पाठ्यांश अनुसार विद्यार्थीहरूलाई अध्ययन, अवलोकन भ्रमण तथा प्रयोगात्मक क्रियाकलापलाई पनि अध्ययन अवधिमा मिलान गरिने छ ।

६.१५पाठ्यक्रम मूल्याङ्कन र सुधार

पाठ्यक्रम एक गतिशील प्रक्रिया हो । विकास गरिएको कुनै पनि पाठ्यक्रमको कार्यान्वन प्रारम्भ भएपछि प्राप्त हुने पृष्ठपोषणका आधारमा सुधार तथा परिमार्जन गर्ने कार्य निरन्तर हुने गर्दछ । कुनै पनि पाठ्यक्रमको विकास निश्चित मूल्य तथा मान्यतामा आधारित भई पाठ्यक्रमका वर्तमान सन्दर्भलाई विश्लेषण गरेर सोहीअनुरूप गरिएको हुन्छ । यस्ता सन्दर्भमा आएका परिवर्तनले स्वाभाविक रूपमा पाठ्यक्रम परिमार्जनको आधार सिर्जना गर्दछन् ।

पाठ्यक्रम मूल्याङ्कन, परिमार्जन र सुधार निरन्तर प्रक्रिया हो । यस पाठ्यक्रमलाई वार्षिक रूपमा अद्यावधिक तथा पुनरावलोकन गरिने छ भने आवश्यकता अनुसार पाठ्यक्रममा परिवर्तन गरिने छ ।

प्रकाशक

भिमाद नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा
भिमाद, तनहुँ, गण्डकी प्रदेश, नेपाल
वेवसाइट : https://bhimadmun.gov.np
इमेल : bhimadmunicipality@gmail.com
edubhimad@gmail.com